

MILOŠ ZIHERL — UMETNIK, HUMANIST IN BOREC (II)

(Oris njegove poti in dobe, ki jo je soustvarjal)

Delo rajonske tehnike Črni dvor do prihoda Miloša

Priprave za ustanovitev rajonske tehnike za Selško dolino (tudi RK tehnika za Selško dolino, RK tehnika Selška ali tehnika RK Selška) so se začele že konec maja 1943. Naloga o ustanavljanju rajonskih tehnik je izhajala že iz navodil pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko,¹ neposredno iniciativo pa so vodili pokrajinski tehnik za Gorenjsko Adolf Arigler-Bodin in rajonski sekretarji KPS. Tedaj je bil rajonski sekretar KPS za Selško dolino Janez Kmet-Mirko, ki so mu partizani in domačini preprosto rekli dr. Mirko. Janez Kmet je imel namreč za seboj nekaj semestrov medicinske fakultete, partizanske okoliščine pa so vsakogar, ki je nameraval študirati medicino, proglasile za doktorja ali vsaj sanitejca.

Ustanovitev nove ilegalne tehnike je narekovalo tudi dejstvo, da ni bilo mogoče računati na daljše delo tehnike na Primoževi žagi, potrebe po partizanski literaturi pa so stalno naraščale, Selška dolina pa tudi ni bila zadovoljivo preskrbljena s propagandnim gradivom. Ustanovitev nove tehnike je zahtevala razrešitev dveh nalog. Najti je bilo potreben primeren prostor in zavedne gostitelje ter zbrati ustrezen kader, ki bo prevzel to odgovorno nalogo.

Pri iskanju ožje lokacije za tehniko je bila sprejeta odločitev, da je najprimernejša za to območje Davča. Osnovni razlog za tako odločitev je bil prav gotovo, da je bilo to območje zelo naklonjeno osvobodilnemu gibanju in le od časa do časa pod kratkoročno kontrolo okupatorja, ki je sicer imel v Davči okrog cerkve in župnišča svojo postojanko. Postavil jo je že aprila 1941 in nato spomladi 1942 še bolj utrdil, moštvo pa povečal na 70 oseb.² Vendar so bile v Davči istočasno tudi partizanske enote in razni bunkerji OF. Davča je tudi veliko območje s številnimi skritimi in težko dostopnimi kotički. Ta lokacija pa je imela seveda tudi svoje slabosti, zlasti odmaknjenost od centrov, težave pri preskrbi z materialom, ni bilo elektrike, kar je radio aparate vezalo na težke akumulatorje in probleme z njimi in podobno.

Dne 10. 6. 1943 je stopil v ilegalo Janez Lavtar-Dušan,³ nosilec Partizanske spomenice 1941. Dušan je bil po kapitulaciji Jugoslavije nekaj časa v Zalem Logu, nato pa se je zaposlil v Kranju pri mehaniku Rajku Božiču na Laborah. Dušan je stanoval pri svoji sestri Ančki, kjer so že leta 1941 potekali sestanki OF. Tako se je Dušan že leta 1941 vključil v OF. Sestra Ančka je bila ob znani izdaji v Kranju v začetku leta 1942 aretirana in odpeljana v koncentracijsko taborišče Auschwitz, kjer je tudi podlegla mučenju. Dušan je iz Kranja hodil v Zali Log in organiziral OF, ker pa je imel možnost prevozov s tovornim avtomobilom, je prevažal v dolino tudi hrano, razno literaturo in drugo.

V začetku septembra 1942 je bil Dušan postavljen za člana rajonskega odbora OF, odgovoren za stanje organizacije OF v zgornjem delu Selške doline, in sicer za vasi Zali Log, Davča, Potok, Sorica in Ravne. Njegov pomočnik je bil Anton Žbontar-Slavc.⁴

Janez Lavtar-Dušan je bil sprejet v KPS 10. 6. 1943 in postal član rajonskega komiteja KPS za Selško dolino. Rajonski sekretar KPS Janez Kmet-Mirko je Lav-

tarju, ki je odlično poznal razmere v Davči, dal nalogo, da najde lokacijo za novo tehniko.

Pokrajinski komite KPS za Gorenjsko pa je vzporedno z nalogo, da poišče primerno lokacijo, začel zbirati kader za novo tehniko. Jože Sluga-Lenart,⁵ inštruktor PK, je že konec maja 1943 pisal Anici Cizej-Marjanci, ki se je zdravila pri Kobalovih v Skofji Loki, da je dodeljena v tehniko. Dne 2. 6. 1943 je namreč Marjanca odgovorila: *Prejela sem obvestilo, da sem dodeljena v novo tehniko, poleg dobim še eno tovarišico. Danes sporočim Jernaču (Jože Kavčič — op. avtorja), da mi da zvezo z Mirkotom.*⁶ Z besedami: »Se ena tovarišica«, misli Silvo Janša-Darjo.

Okrog 10. junija 1943 se je Marjanca napotila po loških hribih preko bunkerja Jernača k Mirku, ki jo je poslal v Davčo, potem ko ji je dal ustrezna navodila. Mirko je namreč v tem času prejel od Dušana obvestilo, da je našel prostor za novo tehniko. Tako beremo v pismu Mirka PK KPS za Gorenjsko dne 27. junija 1943: *Radi tehnike je vse urejeno. Z delom prično tovariši jutri. Bo to dobro zakonspiriran prostor z vsem potrebnim. Tudi baterijski radio aparat imamo, le baterij še ni na razpolago, upam pa, da bo tudi to v kratkem urejeno. Tovariš Dolinski iz Loke nam bo pa poslal vse, kar nam za našo tehniko še manjka. Tov. Tanje (Silva Janša — op. avtorja) še ni k nam, povedal pa sem tov. Marjanci vse, kako naj z njo ravna.*⁷

Že 2. julija 1943 pa Mirko zopet piše: *Za tehniko, kot že sporočeno, sem dobil primerno mesto in se vse potrebno urejuje. Tov. Marjanca je pridno na delu in skrbi, da bo vse v redu šlo.*⁸ Istega dne v novem pismu Mirko omenja novo nalogo za Darjo, ko piše v svojem poročilu: *Slovenska protifašistična ženska zveza. Še vedno obstajata samo dva odbora. Rajonska sekretarka tov. Ilka, partijka, zdi se mi pa, da je nezmožna organizirati ves rajon, zato se mi zdi, da bi bilo najbolje, če bi še tov. Tanjo zapostlili več na terenu kot v tehniki.*⁹ Tedaj pa je bila Darja že v novi tehniki.

Ko Mirko v pismu dne 27. junija 1943 govori, da z delom prično tovariši jutri, misli na začetek gradnje bunkerja za tehniko, torej so tehniko začeli graditi konec junija 1943. K temu delu so pritegnili še dva tovariša, in sicer Ivana Bertoncija-Janoša in Antona Gortnarja-Črta.

Ivan Bertoncij-Janoš je bil rojen 7. aprila 1914 v Ljubljani, pred vojno je živel na Bledu, kjer je kot učitelj poučeval v šoli. Ob kapitulaciji Jugoslavije je bil v Mariboru zajet in nato v internaciji v Nemčiji kot vojni ujetnik. Ko se je vrnil domov, je nekaj časa delal na občini Radovljica s financami, vendar so ga v začetku leta 1943 poslali nazaj na delo v Nemčijo, od koder pa je že po mesecu dni, ko je prišel na dopust, pobegnil in 14. maja 1943 vstopil v partizane. Svoje ilegalno ime Janoš je povzel po nekem prijatelju Čehu, s katerim je bil skupaj v Nemčiji. V partizane se je vključil preko Kroepe in bil nekaj časa v enotah Gorenjskega odreda,



Dr. Janez Kmet-Mirko, rajonski sekretar KPS za Seiško dolino — slikan kmalu po osvoboditvi



Janez Lavtar-Dušan in Anton Zbontar-Slavo, fotografirana spomladi 1944. Dušan drži v rokah izvod VKP(b), slavni izdelek pokrajinske tehnike v Poljanski dolini, ki jo je vodil Edo Bregar-Don



Adolf Arigler-Bodin in Ivan Bertoncej-Janoš, fotografirana 24. novembra 1944 v Davči

nato pa nekaj dni v novoustanovljeni gorenjski brigadi. Zaradi slabega zdravja in šibke konstitucije ni odšel z brigado na Dolenjsko, temveč ga je vodstvo dodelilo na delo v novo tehniko. K tej odločitvi je prav gotovo pripomoglo dejstvo, da je bil intelektualec, kakršne so tehnike posebej potrebovale. Kasnejši dogodki so potrdili pravilnost take odločitve.¹⁰ Ivan Bertoncej-Janoš je umrl po vojni.

Anton Gortnar-Črt, po domače Štrbencov iz Železnikov, rojen 3. 2. 1923 na Češnjici, je bil sin trgovca in peka, pred vojno je obiskoval šolo v Škofji Loki, nato se je učil doma obrti. Že ko je bil v Škofji Loki, je vzdrževal stike z gibanjem v dolini in tako 9. januarja 1943 odšel v partizane. Nekaj časa se je zadrževal na Mrzlem Vrhu, nato je bil dodeljen v novo tehniko, kjer pa ni bil dolgo. Kasneje je bil prestavljen k VOS ter nato dne 14. junija 1944 padel ob napadu bele garde na kurirsko karavlo pri Smledniku. Plošča v Hrašah nas spominja na ta tragični dogodek,¹¹

Janez Lavtar-Dušan je našel lokacijo za novo tehniko pri malem kmetu kajžarju Jožetu Jenšterlu, po domače Pagonu, ki je živel z ženo Johano v samotni hiši nad Zalim Logom, št. 38 (danes Davčca 43), na pobočju Davškega hriba. Oba sta bila že precej v letih. Hiša je oddaljena nekako okrog četrte ure od poti, ki vodi od Tajnetove žage v Davčo, prav toliko od kmetije Ane Biček, po domače pri Španu. Pagonova hiša je bila zelo stara, zaprašena in vsa črna, od saj ter krita s slamo. Bunker za tehniko so zgradili pod hišo v kleti. Vhod v tehniko je bil iz veže, kjer je bila črna kuhinja. Ob ognjišču, kjer so kurili za kmečko peč, so vodile stopnice v klet. Edino okno z zunanje strani so zadelali z drvni. Z notranje strani so bunker obili z deskami, tudi vrata, razen pol metra od tal, kjer je bil vhod. Prostor je bil velik 3 × 2 m. Vhod so zakamuflirali tako, da so predenj postavili star sklednik, na katerem je bila naložena stara kuhinjska posoda in razno orodje. Pri vsakem vstopu v bunker so

sklednik odstranili. V bunkerju so bili dvojni pograd s štirimi ležišči, dve mizi, dve klopi, dva stolčka, polica na steni in polica ob pogradih in pod mizo. Deske za bunker so ponoči nosili iz Tajnetove žage, kjer je bil oče Janeza Lavtarja Lovro zaposlen kot žagar. Zaplenili so deske, ki so bile last paznika v zaporih v Škofji Loki Tomaža Sušterja. Vsa mizarska dela za bunker je izdelal mizar Gašper Koblar-Matuzala iz Potoka pri Zalem Logu (Koblarjevi hiši so partizani rekli »V Split«), pomagal pa mu je tudi gospodar Jenšterle. V tehniki so svetišli s karbidovko, ker hiša seveda ni imela elektrike tako kot vsa Davča; delali so podnevi, noči prebili v hiši, iz hiše pa hodili tudi samo ponoči. Za osebje tehnike sta skrbeli Jože in Johana, ki je tudi vsem prala in kuhala. V črni kuhinji je imela Johana stalno pripravljene



Anton Gortnar-Crt

sveže smrekove veje, ki jih je vrgla v peč, če so se pojavili Nemci v Davški grapi. Sveže veje so tako zadimile vežo, da ni bilo mogoče vzdržati v njej. Kadar so Nemci vendarle prišli, se je Johana delala gluho in kričala: »Sem gluha ko muha!« Po črni kuhinji je tehnika dobila simbolično ime Črni dvor.

Tehnika je imela svojo javko in obveščevalno točko pri bližnjem kmetu Janezu Rantu in ženi Marici, po domače pri Marici ali tudi pri Kočevarici.¹² Kmetija leži pod Žbontom, Janez pa je bil brat gospodarja pri Žbontu. Janez Rant je padel leta 1945. Žena Marica je za tehniko pekla kruh in šivala, ker je bila šivilja. Dne 23. 3. 1945 so Nemci Marico umorili in jo vrgli v gorečo hišo. Ta zločin je bil posledica izdaje Rada Murnika, o katerem obširno piše Jože Vidic v svoji knjigi Zločin pri Lenartu.¹³

Bunker — tehnika pri Pagonu pa je ostala do konca vojne. Tudi ob zadnji veliki ofenzivi leta 1945 je Nemci niso odkrili. Rabila je kot nekakšna podružnica kasneje zgrajene tehnike pri Ani Biček — po domače pri Španu, v njej pa je bilo tudi skladišče raznega materiala za tehniko.¹⁴ Tudi Vinko Hafner, Jože Sluga-Lenart ter Adolf Anigler-Bodin so bunker večkrat uporabljali za začasno prebivališče.¹⁵

Hiša pri Pagonu (Črni dvor) je bila kmalu po vojni prenovljena, dvignjena je bila streha ter prekrita z opeko. Klet, kjer je bila tehnika, pa še obstaja, hiša je sedaj vikend.

Rajonska tehnika za Selško dolino je začela delati 14. 7. 1943, to je datum, ko so izdelali prvi izdelek. Začetek dela je razviden iz izrednega poročila o delu tehnike, ki ga je poslala tehnika Bodinu 25. 9. 1943 in zajema čas od 14. 7. do 24. 9. 1943. To poročilo je verjetno napisala Darja, ki je tehniko prevzela 26. 9. 1943.¹⁶ Začetek dela

je razviden tudi iz pisma Mirka PK za Gorenjsko, v katerem dne 19. 7. 1943 piše: *Sedaj je tehnika dograjena, imamo že ves material, le radia ni, tega bomo zelo poprešali. Če imate kje kakega tehnika, specialista za radio na razpolago, pošljite ga malo k nam. Material imamo, le sestaviti ga ne znamo sami.*¹⁷

Glede vodstva tehnike do 26. 9. 1943, ko je tehniko prevzela Darja, mnenja niso enotna. Iz pisma Mirka 2. 7. 1943 PK, v katerem piše: *Tov. Marjanca je pridno na delu in skrbi, da bo vse v redu šlo ...*, lahko sklepamo, da je tehniko vodila ona. Iste ga mnenja je Jaka Markelj-Vilče¹⁸, ki dogajanja okrog tehnike dobro pozna. Tudi Emil Cesar navaja v svojem prispevku (Loški razgledi 1962, str. 22), da je tehniko vodila Marjanca. Pri tem ni mogoče zanemariti dejstva, da je bila Marjanca takrat edini član KP v tehniki. Jože Krall¹⁹ pa piše, da je tehniko vodil v začetku Ivan Bertonec-Janoš, tudi poročilo okrožnega tehnika Avgusta Grčarja-Miroslava o tehnikah v letu 1943 z dne 6. 4. 1944 govori, da je tehniko vodil Janoš.²⁰ Iz pisma Tončke Kunčič-Jane (sedaj poročena Jakopič) Maksu Krmelju-Matiji dne 28. 9. 1943 pa celo vidimo, ko poroča: *Nahajam se v tehniki Janoš-Orlovo gnezdo ...*,²¹ da so tudi za kasnejšo novo lokacijo tehnike pri Španu uporabljali šifro tehnika Janoš, kar bi govorilo, da je bil takrat glavna oseba le Janoš. Pri tem moramo upoštevati, da se je Marjanca v tem času ukvarjala tudi z organizacijo SPŽZ in začela skrbeti za izdajanje časopisa Naša žena, Janoš pa je bil kot učitelj tudi edini intelektualec v tisti okolici. Ob začetku dela tehnike je bil v tem okolišju tudi Lenart, ki je kot inštruktor pri PK za Gorenjsko tudi usmerjal delo.

Dne 14. 7. 1943 je dan, ki ga štejem za začetek dela tehnike, ko so izdelali Navodila ZKM v 60 izvodih na eni strani.

Dne 20. 7. 1943 so izdelali Našo ženo št. 1 v 500 izvodih na 4 straneh. To je bila prva številka Naše žene — gorenjska izdaja, ki ima ta datum kot glasilo Protifašistične ženske zveze za Gorenjsko. Takrat so politični forumi povečali napore, da vzpostavijo po vsem terenu odbore SPŽZ, ki naj bi vključili v NOB najširše plasti žena. Tu so tudi vzroki za začetek izdajanja lastnega glasila za Gorenjsko. Prva številka Naše žene, letnik I., ki je bila izdelana na štirih straneh, ima naslednjo vsebino:

Tistim Slovencem, ki stoje ob strani (ni naveden avtor)

Dekle v zaporu — pesem (ni naveden avtor)

O izdajstvu Draže Mihajlovića (ni naveden avtor)

Skrb za matere in otroka v Sovjetski zvezi (ni naveden avtor)

Parole s pozivi na akcijo

Našo ženo — Gorenjska izdaja so do prihoda Miloša Ziherla okrog 11. 9. 1943 urejali verjetno s sodelovanjem Oskarja Sorlija-Jakoba iz PK, s skupnimi močmi



Hiša Jožeta Jenšterla, p. d. pri Pagonu, kjer je bila v kleti tehnika RK za Selško dolino — imenovana Črni dvor. Hišo so po vojni deloma dvignili in prekrili z opeko, prej je bila streha slamnata



Notranjost kleti pri Pagonu, v kateri je delala tehnika

Darja, Janoš in Marjanca, ki je bila tudi nekako odgovorna za to delo. Verjetno je pri tem pomagal tudi Jože Sluga-Lenart, ki se je večkrat zadrževal na tem terenu. Osnutke 1. in 2. številke Naše žene so dobili od Jakoba ali pa so jih sestavljali sami. Tretjo številko Naše žene pa so očitno sestavili sami. Z dotedanjimi številkami niso bili povsem zadovoljni kajti osebe tehnike je bilo pravzaprav »uredniški odbor« in Naša žena je bolj nastajala v bunkerju kakor pa ob sodelovanju terena. Tudi Jakob z dotedanjimi številkami ni bil zadovoljen. Vse to vidimo iz pisma Marjance Jakobu dne 4. 9. 1943, v katerem piše med drugim: *Prejele smo tvoj dopis s priložo »Naše žene« (misli št. 3 — op. avtorja), katero smo poslale v redakcijo (osnutke so očitno pošiljali v pregled Jakobu — op. avtorja). Ker smo po naročilu tovariša Lenarta Našo ženo že razmnožili, bomo priloženi članek objavili v prihodnji številki. Žena se nam še ne obnese, ker do danes še nismo prejeli nobenega članka. Ponovno bomo pisali vsem rajonskim sekretarjem, da organizirajo dopisovanje v list, potem bo Naša žena lahko popolnejša. Potrudili se bomo, da tebi oziroma našim ženam ustrezemo, da bo imela Naša žena pravi pomen. Prosili smo te, da nam pošlješ direktive glede člankov, da bi vedeli, kako in po kakšnih navodilih naj se ravnamo. Hvalčni ti bomo za kritiko, saj se s tem človek izpopolnjuje. Ne vem na podlagi česa pišeš, »če ne bo šlo, bomo poslali tov. Miloša za odgovornega«. Mislim, da sem storila vse, kar sem mogla in vedno ponovno zahtevala tudi od terencev, ki držijo vez, vse, kar potrebujemo za naše delo. Delo bo šlo v redu, samo če bo material. Ko se je mudilo za Našo ženo, smo delali tudi 24 ur nepretrgoma. Lahko pa razumeš, da je velika razlika med ciklostilom in roto, koliko počasneje je delo s ciklostilom in koliko več trpiš. Prosili smo že parkrat navodila ali nekoga, da nam pride popraviti roto, a doslej še brez uspeha.*²²

Ko prebiramo 1., 2. in 3. številko Naše žene in iščemo vzroke za nezadovoljstvo z vsebino, bi edino pripombo lahko imeli na določeno enostranost in sektašenje, ki bi lahko slabo vplivalo na širino sodelovanja žena v borbi, s čimer verjetno ni bil zadovoljen Jakob. Kmalu nato je, kakor bomo videli, prišel v tehniko Miloš. Nekako okrog 24. 10. 1943 je tehniko zapustil Anton Gortnar-Črt, ki je odšel na drugo dolžnost.

Dne 25. 7. 1943 so v tehniki izdelali Zbirko partizanskih pesmi v 150 izvodih na 11 straneh, 28. 7. pa letak Slovenskemu kmetu v 38 izvodih na eni strani. Isti dan so izdelali še okrožnico O ustanovitvi SPŽZ v 35 izvodih na eni strani, kar zopet kaže na povečano aktivnost pri organiziranju žena.

Proti koncu julija je prišla v tehniko Tončka Kunčič-Jana z Bleda.²³ Jana je bila borka Gorenjske brigade, zdravje pa ji ni dopuščalo da bi krenila z brigado na Žirovski vrh in nato na Dolenjsko. Zaradi tega je bila dodeljena v tehniko kot nova moč.

Od 28. 7. do 15. 8. 1943, torej 18 dni, ni poročil, ki bi kazala na delo tehnike v tem času. Zelo verjetno je bilo delo deloma prekinjeno zaradi zaostrenega položaja okrog ofenzive na Žirovskem vrhu, ki je z obrobniimi akcijami oplazila tudi Davčo. Poročilo o delu se nadaljuje zopet s 15. 8., ko so izdelali Našo ženo št. 2 v 700 izvodih na štirih straneh, torej 200 izvodov več kot pri 1. številki. Vsebina 2. številke Naše žene, ki nosi datum 15. 8. 1943, je naslednja:

Klic ženam (ni naveden avtor).

Partizanka svoji mami (ni naveden avtor).

Proti vlačuganju z okupatorjem (ni naveden avtor).

Posnemajte (pismo iz Ljubljanske pokrajine).

Gozdovi kličejo (ni naveden avtor).

Parole: Vse žene v žensko protifašistično zvezo!

Čitajte in širite »Našo ženo«.

Zbirajte za tiskovni sklad!

Pošiljajte dopise v naš list!



Tončka Kunčič-Jana, Janez Jan-Svoboda in Silva Janša-Darja. Fotografirani 26. decembra 1943 pred hišo Janeza in Marice Rant v Davči, požgana je bila 23. marca 1945

Istega dne so izdelali še 2000 izvodov propagandnih letakov na eni strani ter letake, naslovljene na nemške vojake, v 500 izvodih na pol strani. Oba letaka sta odgovor na nemško propagando okrog Žirovskega vrha.

V avgustu 1943 so bili vse bolj prepričani, da tehnika Črni dvor ne bo mogla več dolgo zadovoljevati naraščajočim potrebam, ker je bil prostor zelo majhen,²⁴ pa tudi nekateri znaki so kazali, da bi se bilo zaradi varnosti bolje seliti.²⁵ Kasnejši dogodki so pokazali, da je bila misel o nevarnosti neutemeljena, saj je prostor ostal neodkrit do konca vojne. Začeli so iskati novo lokacijo, ki bi omogočala širitev dejavnosti, imela pa naj bi tudi druge prednosti.

Iz poročil je razvidno, da je bilo delo od 15. 8. do 19. 9. večkrat prekinjeno. Vzrok je bil dvojen. Osebe tehnike je zadnji teden v avgustu v glavnem gradilo novo tehniko, v tem času, pa tudi prvo desetino septembra, pa so se Nemci pomikali po dolini proti Italiji, kjer je potekala kapitulacija, pri tem pa so verjetno pošiljali po okoliških hribih bočna zavarovanja, ki so motila delo tehnikov.

Nov prostor za tehniko so dobili na kmetiji Ane Biček, po domače pri Španu v Davči. Na kmetiji sta bila mati Ana in sin France, ki sta že od leta 1942 podpirala partizane. Hiša je v gozdu na samotni, oddaljena četrtr ure hoda od Pagona. Španova mama, kakor so partizani klicali Ano Biček, je kuhala, pekla in prala za tehniko ter tudi nosila razni tehnični material in hrano iz Železnikov in Zalega Loga. Sin France pa je skrbel za obveščevalno službo in opravljal kurirske posle.

Prostor za tehniko so določili v sporazumu z gospodinja v kozjem hlevu, ki je stal poleg hiše. V njem je bilo tudi poljedelsko orodje. Prostor za tehniko so izbrali pod hlevom, v katerem so bile ovce. Pod prostorom za ovce so izkopali jamo v velikosti $4 \times 3 \times 2$ m, stene obdali z deskami, strop pa izdelali iz močnih desk in tramov. Strop je bil od zgoraj prekrit s steljo in gnojem, na katerem so bile ovce. Bunker so kopali samo ponoči, nekako šest noči, zemljo pa nosili na bližnjo njivo. Prostor je



Kmetija Ane Biček, p. d. pri Španu v Davči, je bila gostitelj druge lokacije tehnike Selške — imenovane Orlovo gnezdo



Kozji hlev poleg Španove domačije, pod katerim je bil zgrajen bunker za tehniko

bil popolnoma pod zemljo, zračil se je le po zračniku odprtine 15 cm, kar je bilo zelo malo. Poleg tega je bil prostor močno vlažen, kar je še slabšalo pogoje dela. Vhod v bunker je bil z vrha. Odprtina je merila 50×50 cm. Tehniki so bili podnevi v bunkerju, zvečer pa je gospodinja odkidala gnoj s pokrova, tako da so ponoči lahko bunker zapustili. Naslednji dan je odprtino ponovno pokrila z gnojem in steljo. V bunkerju so imeli pograde, mizo, pisalni stroj, ciklostil in večkrat pokvarjen roto, s katerim so imeli stalne probleme. Za razsvetljavo jim je rabila petrolejka. Radia niso imeli.

Pri gradnji bunkerja so bili zlasti aktivni Ivan Bertonec-Janoš, Janez Lavtar-Dušan, sin France, mizarska dela pa je zopet opravil Gašper Koblar-Matuzala, ki se je izkazal že pri gradnji tehnike pri Pagonu. Poleg tega so pri gradnji deloma pomagali tudi ostali v tehniki, tako Marjanca, Darja in Jana. Jana se je pri tem celo poškodovala.

Kot posebnost te tehnike moramo omeniti vhod v tehniko, ki se je zapiral od znotraj. V primeru nevarnosti se je osebe zaprlo v tehniko in tudi, če bi kdo odkril pokrov, ne bi mogel sklepati, da je to odprtina, temveč le del čvrstega poda.

Ker je bil prostor tehnike in domačije nekoliko dvignjen nad globeljo, so imenovali kraj Orlovo gnezdo, tehnika pa je še vedno zadržala ime Črni dvor. Za delo je bil prostor pripravljen nekako konec avgusta 1943. Bunker je ostal neodkrit do osvoboditve.²⁶

Med gradnjo nove tehnike so delno nadaljevali delo na stari lokaciji. Dne 26. 8. so izdelali Navodila, Odgovornosti NOO v 100 izvodih na eni strani.



Franc Biček (Anin sin); Minka Mrak-Katja iz Skofje Loke; mali France (Anin nečak), ki danes živi na kmetiji, in Ana Biček — Španova mama

Dne 1. 9. 1943 so izdelali 3. številko Naše žene — gorenjska izdaja v 700 izvodih na 4 straneh. Vsebina št. 3 je naslednja:

Bratu-partizanu (pesem) — Zalka.
O osvobodilni fronti — Janoš 1 1/4 strani.
Delaj in bori se — Marjanica 1/3 strani
Pota življenja — Jana 1 1/3 strani
Parole

Tretja številka Naše žene ima za razliko od prve in druge številke vse članke opremljene z ilegalnimi imeni avtorjev in vidimo, da so sodelovali skoraj vsi člani tehnike, tako da lahko menimo, da je bilo osebje tehnike tudi uredniški odbor. Če pogledamo naslovne glave prvih številke Naše žene, ugotovimo, da 1. in 2. številka nosita enako glavo, 3. številka pa ima novo kombinacijo. Naslovna glava 1. in 2. številke ima poleg napisu Naša žena stiliziran Triglav z drevesom kot simbolom rasti, poleg pa je družina z očetom partizanom. Naslovna glava 3. številke pa namesto družine prikazuje ženo z otrokom in partizanko. Naslovni glavi za prve tri številke je očitno narisal Miloš Zihel. Ta svoj prispevek je verjetno dal že iz tehnike na Primoževi žagi ali pa tedaj, ko je bil v loških hribih zaradi možnosti izdaje. Da gre za isti slog risanja, lahko bralec ugotovi iz primerjave naslovne glave Naše žene št. 1, 2 in 3 ter Mladine in mladinske brošure »Nekoč je bil...«, ki jo je urejal Miloš na Primoževi žagi.²⁷ Iz tega lahko sklepamo, da je Miloš kot kasnejši urednik Naše žene sodeloval pri tem delu že od vsega začetka, čeprav avtor ni našel drugih dokumentov, ki bi pričali o tem.²⁸

Vsebino 3. št. Naše žene je kritiziral PK in zahteval, da se vsi izvodi uničijo. Pripombe so bile zlasti na članek Ivana Bertoncija-Janoša O osvobodilni fronti, ki je ožil širino OF. Čeprav so pripombe letele le na navedeni članek, pa tudi ostali prispevki niso bili objavljeni v ponovljeni 3. številki. Vseh izvodov prve izdaje 3. številke pa le niso uničili in tako imamo možnost čitati vsebino, obstajata pa torej dve 3. številki. Nova 3. številka je bila izdana nato šele 4. 11. 1943.²⁹

Prvo izdajo 3. številke Naše žene so verjetno izdelali že na novi lokaciji pri Španu. Tako čitamo v pismu Marjance Jakobu 4. 9. 1943:³⁰ *Kakor smo že tovarišu Matiji sporočili, smo z velikim trudom napravili nov prostor, in sicer me ženske same s tovarišem Janošem. Širokoustneži so se tačas umaknili. Gotovo ti je znano, da so se potem pokazale nič kaj prijetne posledice, radi štrapaca. O tem ti bo podrobneje poročal tov. Lenart.*

Pri gradnji tehnike se je poškodovala Tončka Kunčič-Jana, ki so jo pritisnile težke deske, zaradi česar se je nekaj časa zdravila pri Janezu Rantu, pri Marički. Poškodba je bila tolikšna, da je Janoš posredoval pri Ivanki Torkar z Bleda (svoji bodoči ženi — op. avtorja), da je k Marici pripeljala zdravnika dr. Stanka Benedika z Bleda, ki je pregledal Jano in določil zdravljenje.³¹ Ko se je Jana zdravila pri Marici, so tja prišli Nemci, vendar je Marica spretno proglasila Jano za svojo hčerko in jo tako rešila najhujšega.

Ob pričetku dela tehnike pri Španu je tehnika dobila novo moč. Priključil se ji je namreč Janez Kejžar-Luka, rojen 1920 v Leskovici, Španova mama je bila njegova teta. Prevzel je posle kurirja in vzdrževal zveze med tehniko in drugimi postojankami. Kejžar je bil pred tem borec Gorenjske brigade in je bil med boji v Žirovskem vrhu v prvem bataljonu te brigade. Kejžar ni odšel z brigado na Dolenjsko, temveč se je po razhajkanju vrnil na teren Davče in se vključil v delo tehnike.³²

Dne 7. 9. 1943 so izdelali v tehniki brošuro Naša žena, centralna izdaja v 600 izvodih na 20 straneh, kar je bilo do takrat najboljše delo tehnike. Gre seveda za polovične strani. Brošuro so očitno dobili iz PK od tov. Jakoba.

Iz poročila tehnike 25. 9. 1943³³ je razvidno, da pri dotedanem delu tehnika ni imela radio aparata. PK KPS je že nekaj časa iskal ustrezno osebo, ki bi znala

SMRT-FAŠIZMU SVOBODO-NARODU!



NAŠA ŽENA

GLASILO PROTIFAŠISTIČNE ŽENSKE ZVEZE



AK. N. 50
477

GORENJSKA - IZDAJA

20. julij 1943

Cena 20 Pf.

Štev. 1



NAŠA ŽENA



GLASILO ŽENSKE PROTIFAŠISTIČNE ZVEZE

Št. 1.
1. 9. 43

gorenjska izdaja

Štev. 3.

GORENJSKA IZDAJA

Naša ŽENA

GLASILO PROTIFAŠISTIČNE ŽENSKE ZVEZE

Cena 20 Pf.

Leto 1.

2. novembra 1943. Št. 3.

AK. N. 50
442

Glava 1. številke Naše žene; glava 3. številke Naše žene (prva izdaja); glava 3. številke Naše žene (druga izdaja)



Janez Kejžar-Luka, kurir tehnike Selške

tehnično ravnati z radioaparati, da bi tako organizirali radio prejemno službo, ki bi dajala podatke za radijska poročila. Dne 5. 8. 1943 pa je prišel v partizane Adolf Šušteršič-Miro (tudi Miran), rojen 26. 9. 1921.³⁴ Vključil se je v Loško četo, ob ustanovitvi Loškega (VIII.) bataljona Gorenjskega odreda pa je postal borec 1. čete tega bataljona. Konec avgusta so ga poklicali na Pokrajinski komite za Gorenjsko, da bi organiziral kot radiotehnik popravljanje radioaparatorov in sprejem radijskih poročil. Nad kmetijo Janeza Božiča, po domače pri Ocvirku v Potoku (ilegalno ime V Sibiriji),^{34a} kjer je bil takrat PK, je postavil bunker pod zemljo in začel sprejemati radijska poročila. V bunkerju nad Ocvirkom je bila kasneje nekaj časa tudi Darja, ki je sprejemala radijska poročila in tipkala. Sprejeta poročila je kurir Luka nosil od Mirana v tehniko pri Španu, kjer so jih razmnoževali in razpošiljali. V bunker nad Ocvirkom je kasneje prišel radiotelegrafist Andrej Babnik, ki je z Dolenjske prinesel radiošifre. Miran je bil seveda večkrat v tehniki, kjer so se dogovarjali o sodelovanju. Bunker nad Ocvirkom so Nemci kasneje odkrili in zaplenili poln voz usnja, ki so ga partizani dobili v Žireh. Miranov prihod in hitra usposobitev radia sta prinesla v tehniko novo delo. Na osnovi podatkov, ki jih je poslal Miran, so v tehniki že 11. 9. 1943 razmnožili radioporočila v 115 izvodih na 2 straneh, dne 17. 9. pa že v 500 izvodih na pol strani.

Prihod Miloša Zihlerla v RK tehniko Selško

Ko je Miloš 8. 9. 1943 zapustil tehniko na Primoževi žagi, se je napotil preko Gabrovega proti Martinj Vrh in dalje proti Davči. Na poti se je sestal z Janezom Kmetom-Mirkom in Janezom Lavtarjem-Dušanom, ki sta kmalu nato prevzela nove naloge. V tehniko pri Španu (Orlovo gnezdo) je Miloš prišel nekako 11. ali 12. 9. 1943. Tu se je prvič srečal z Darjo, Janošem, Jano, Mirom in Luko.

V tem času, kmalu po kapitulaciji Italije, je prišel s Koroške na Gorenjsko Matija Verdnik-Tomaž z nalogo, da poišče aktiviste, ki bi bili pripravljeni oditi na Koroško, kjer se je razplamteval oborožen upor. Verdnik se je tako srečal z Janezom Kmetom, čigar mati je bila Korošica, kar je Kmeta že prej vleklo na Koroško. Kmet je v Novakih to željo izrazil Maksu Krmelju-Matiji, ki se je strinjal z njegovim odhodom na Koroško.³⁵ Posle sekretarja KPS za rajon Selške doline je ob začetku oktobra predal Janezu Lavtarju-Dušanu. Primopredaja je bila v gozdu v Luši nad kmetijo »Pod kostanjem«. Takoj zatem je Kmet odpotoval na Koroško. Decembra istega leta je odšla na Koroško tudi sekretarka SPZZ rajona Selška dolina Breda Markelj, ki je kasneje na Koroškem padla.³⁶ Brat Brede Markelj, Janko, ki je bil

sekretar ZKM za Selško dolino, pa je padel že julija 1943 na poti nad Zalim Logom, ko se je skupina terencev vračala iz Podgore in padla v zasedo. Pri tem napadu je padel le Janko, ker so Nemci mislili, da prečka cesto Gorenjska brigada in so si zato upali vžgati le po zadnjem v koloni. Vsi ostali: Lavtar, Kmet in Boris Globočnik pa so srečno prečkali cesto. Pri Janku so Nemci dobili nekaj pošte in več izvodov Partijske šole. Vse to izvemo iz pisma Kmeta PK dne 19. 7. 1943, v katerem opisuje celotni dogodek.³⁷

Naloga Miloša Zihlerla ob prihodu v tehniko Selško je bila določena že s pismom Maksa Krmelja Bodinu dne 2. 7. 1943, v katerem piše: *Tov. Prešeren pa bo prestavljen v tehniko, ki jo bo postavil tov. Mirko. Prešeren bo korigiral »Mladino« in ženski list, obenem pa tudi izdajal radio poročila.*³⁸

Ni podatkov, ali je razmnoževanje radio poročil 11. 9. in 17. 9. 1943 že povezano z Miloševim prihodom. Miloš ni nameraval ostati v tehniki, temveč je tja prišel iz praktičnih razlogov, tam pa je bil večkrat tudi Bodin, kolikor ni bil na PK. Prenehanje delovanja tehnike na Primoževi žagi pa ni nikdar pomenilo prenehanje naporov, da se tudi okrog Škofje Loke ponovno organizira tehnika. Miloš je torej prevzel nalogo, da organizira nove tehnike ter išče novo osebje, pri tem pa je bil skoraj vse naslednje mesece »potujoči« urednik Mladine in Naše žene. Ko pa je že bil v tehniki pri Španu, pa je vložil vse svoje sile v to, da bi tehnika čimveč proizvajala, zato je prijel za vsako delo. Uradno je bil torej okrožni tehnik in urednik.

V drugi polovici septembra je bila Marjanca poklicana na POOF, kjer so bili takrat Maks Krmelj, Vinko Hafner, Anton Peternel, Jože Sluga in Jaka Štucin. Marjanca naj bi prevzela odgovornost za organizacijo SPŽZ. V začetku oktobra so iz vse Slovenije začele potovati delegatke za 1. kongres SPŽZ, ki naj bi bil v Črnomlju 16. in 17. 10. 1943. Z Gorenjske so bile določene za delegatke tudi Milka Mezek-Klara, Anica Cizelj-Marjanca ter Minka Benedik-Sava. Predvideno je bilo celo, da bi Milka Mezek po kongresu prevzela funkcijo sekretarke pokrajinskega iniciativnega odbora SPŽZ za Gorenjsko. Dne 13. 10. 1943 pa je Milka Mezek pri vasi Todraž padla v nemško zasedo in tu žrtvovala svoje življenje. Marjanca in Sava, ki je bila delegat zgornjega dela Gorenjske, sta odšli na pot že okrog 27. septembra, ker pa sta čakali na Klaro, sta šele po sporočilu, da je padla, odšli iz Gorenjske in tako zamudili kongres. V Dolenjskih Toplicah, kamor sta še uspeli priti Marjanca in Sava, sta se srečali z ostalimi delegatkami, med drugim z Angelo Mahnič in Maro Rupena. Mahničeva je bila določena, da odide na Gorenjsko in prevzame vodstvo iniciativnega odbora SPŽZ za Gorenjsko. Po kongresu sta se Marjanca in Sava vrnili na Gorenjsko. Angelca Mahnič pa je prišla na Gorenjsko kasneje. Angelca in Marjanca sta se nato zadrževali na PK, ki je bil pri Ocvirku v Davči, vse do postavitve svojega bunkerja pri Jemcu v Davči.³⁹

Minka Benedik-Sava je bila doma iz Selc, po poklicu frizerka, živela v Kranju, bila je članica PO SPŽZ. V začetku maja 1944 je odšla na Dolenjsko na tečaj, ki je trajal od 15. maja do 15. junija 1944, na povratku domov pa je padla pri Stični skupno z Minko Peternel-Marto, ki se je tudi udeležila tečaja, ter Antonom Nartnikom-Črničem.^{39a}

Bunker pokrajinskega iniciativnega odbora SPŽZ je bil zgrajen konec novembra 1943 pri Mariji Jemec-Malki, po domače tudi pri Jemcu, danes Davča 25.⁴⁰ Bunker so zgradili v hlevu, velikosti 3 × 3 m, vkopan v zemljo. Nad bunkerjem je bil prostor za teličke. Vhod je bil v tleh, pokrit z gnojem.⁴¹ V tem bunkerju so bili Angelca, Marjanca, nekaj časa tudi Darja, Breda do odhoda na Koroško in kurir Franc Jurman-Marjan, po domače Varžat iz Spodnje Davče. Pri Jemcu so bile jeseni leta 1944 prve tajne volitve v KNOO.

1. kongres SPŽZ za Slovenijo je v svoji resoluciji postavil kot glavne naloge organiziranje odborov SPŽZ povsod tam, kjer jih še ni bilo, večje sodelovanje žena v organih ljudske oblasti, razširitev pomoči narodnoosvobodilni vojski, sodelovanje

žena v oboroženih in sabotažnih akcijah proti okupatorju, vzgojo in izobraževanje ženskih kadrov, sodelovanje z mladino in nadaljnje izdajanje glasila Naša žena.

1. kongres SPŽZ in prihod Angelce Mahnič na Gorenjsko sta dala nove pobude za organiziranje žena v SPŽZ. Že pred temi dogodki pa se je PK odločil, da na to delo pošlje v rajon Bleda Tončko Kunčič-Jano, kar vidimo iz pisma Jane Matiji 28. 9. 1943,⁴² v katerem piše: *Marjanca mi je sporočila, da sem prestavljena na Bled. Marjanca je odšla na Dolenjsko. Jaz sem še bolna. Pištolo sem morala dati Marjanci za pot, prosim za drugo.* Vendar je Jana odpotovala na Bled šele okrog 10. 10. 1943, potem ko je dobila ustrezna navodila od Matije.⁴³ Jana pa ni bila dolgo na Bledu, odšla je na Pokljuko in nato v XXXI. divizijo.⁴⁴

Okrog 25. septembra sta bila Janoš in Darja sprejeta v KPS.⁴⁵ Z odhodom Marjance in nato še Jane se je osebje tehnike zelo zmanjšalo. Po odhodu Marjance na 1. kongres SPŽZ je tehnika 26. 9. 1943 prevzela Darja, ki je nato za tehniko podpisovala poročila v oktobru, novembru in decembru. Poročila so zelo natančna in redna, tako da imamo nepretrgan pregled dela. Očitno pa je Miloš imel Janoša, ki je bil tedaj tudi rajonski tehnik za Selško dolino, za odgovornega za tehniko, ko piše Dolinskemu 3. 10. 1943: *Glede tehnike se obračaj kar na tov. Janoša, ker je sedaj on odgovoren za rajonsko tehniko, midva z Bodinom pa samo »nadzorujeva«.*⁴⁶

V tehniki so po odhodu Marjance in Jane ostali Janoš, Darja in Luka, svoj sedež kot okrožni tehnik in urednik pa je imel v tehniki tudi Miloš. Občasno je bil v tehniki tudi tov. Bodin kot pokrajinski tehnik.

Rajonska tehnika za Selško dolino je bila konec septembra že kar lepo opremljena. Razpolagala je z roto strojem, ki je bil sicer pokvarjen in so ga prvič uporabili šele 27. septembra, imela je dva pisalna stroja, ročni ciklostil z valjem, strojček za spenjanje, tri velike in tri male trikotnike, tri ploščata ravnila, tri kvadratasta ravnila, koritce za barvo iz pločevine, desko za risanje, škarje, tri nalivna peresa, knjigo za vpisovanje, ščetko za čiščenje strojev in dve veliki dolgi ravnili. Roto stroj se je kasneje še večkrat pokvaril in so imeli z njim stalne težave. Na zalogi je bilo 27.000 listov ciklostil papirja, veliko drugega papirja, indigo papirja ter drugega pisarniškega materiala.

Tehnika je imela tudi svojo »priročno knjižnico«, v kateri je bila naslednja literatura: Narodno-osvobodilni odbori in partija (Jakob), Partizani v boju za zedinjenje slovenske zemlje; Klevete in resnica o komunizmu; Žensko vprašanje (Lenin); Našim ženam; Naša žena št. 7, 8 in 9 — centralna izdaja; Dve leti osvobodilne fronte (Boris Kidrič); Beseda o osvobodilni fronti (Josip Vidmar); Slovenski partizani, št. 3; O slovenskih mejah (Pavle Vilhar); Ljudska pravica, št. 3; Kaj je in kaj hoče osvobodilna fronta slovenskega naroda; Partija; J. Stalin — Vprašanje leninizma; Delo; Pri sestrah na jugu; Dolomitska zvezda, št. 1; Žena danes; Nekoč je bil...; VKP/b, 1., 2., 5., 6., 7., 8., 10. poglavje; Klevete in dejstva (Josip Vidmar).⁴⁷

Delo v tehniki pa je kljub zmanjšanemu številu osebja teklo naprej. Dne 19. 9. so izdelali Našo ženo — centralna izdaja v 1027 izvodih na 12 straneh, 20. 9. so izdelali letak o beli in plavi gardi v 1000 izvodih na pol strani, 21. 9. radijska poročila v 800 izvodih na pol strani, 22. 9. letak Poziv majorja Jonesa v 1000 izvodih na dveh straneh ter letak Slovenskemu narodu v 1000 izvodih na pol strani. Tehnika seveda ni imela radio aparata in je poročila prejela od tov. Mirana.

Takoj po prihodu v tehniko Selško je Miloš začel sestavljati 7. številko Mladine — gorenjska izdaja. V tehniki so jo razmnožili 23. 9. v 620 izvodih na 6 straneh, poslali pa so jo tudi drugim tehnikam v razmnoževanje. Ta številka Mladine nosi datum 22. 9. 1943, letnik I. (avtor ni mogel najti originala Mladine št. 7, proizvod Selške tehnike, na IZDG pa imajo izdelek tehnike OK Kamnik, ki je 7. številko Mladine razmnožila v 750 izvodih). Verjetno je to število razmnožila tudi tehnika Jesenice. Naslovna glava je enaka kakor pri št. 6. Vsebina 7. številke Mladine je naslednja:

Mladina

GLASILO ZVEZE SLOVENSKE MLADINE - GORENJSKA IZDAJA

Cena 30 Pf.

Leto I.

6. septembra 1943, št. 6.

Glava 6. številke Mladine — gorenjska izdaja

Vaše naloge v teh dneh (Pokrajinski iniciativni odbor ZSM za Gorenjsko in Koroško).

Tudi mi bomo sodili — Vinko Hafner.

Še kratek čas — pesem (Vinko).

Z naše Koroške: Novi tovariš — Miran, partizan 1. Koroškega bataljona

Mladina piše:

Ob slovesu — Mitja.

V hribih na Gorenjskem — Manca.

Mladina v borbi.

Isti dan so razmnožili letak Vsem, ki so bili zapeljani ali nasilno tirani v belo in plavo gardo v 1000 izvodih na pol strani. Dne 24. 9. so izdelali Navodila, okrožnice v 33 izvodih na 2 straneh, radijska poročila v 800 izvodih na pol strani in letak Opozorilo v 800 izvodih, tudi na pol strani.

Dne 26. 9. so izdelali letak O drugi fronti v 110 izvodih na 3 straneh, 30. 9. pa brošuro O narodnoosvobodilni borbi proti okupatorju v 500 izvodih na 9 straneh.⁴⁸ Zadnji izdelki so že izdelani na roto stroju, ki so ga prvič zavrteli 27. 9. 1943. Miloš piše Bodinu 29. 9.: *Predvčerajšnjim sem prvič zavrtel roto. V začetku so bile majhne težave, sedaj se pa lahko pobaham, da mi gre kar odlično. Napravili smo brošuro: O narodnoosvobodilni borbi proti okupatorju, ki je priložena. Izdali smo tudi radio poročila, sedaj pa delamo Ljudsko pravico. Včeraj sem prejel od Dona (Edo Bregar iz pokrajinske tehnike v Poljanski dolini, ki je bila takrat nad Žabjo vasjo pod Vinharji — op. avtorja) koncept za »Ljudsko pravico« št. 8 od 11. avgusta z naročilom, naj razmnožim v 1000 izvodih. Mislim, da to sedaj ni več aktualno. Tu je še brošura o plavi gardi, ki si jo Ti poslal Janošu. Ali naj jo razmnožimo? Pred dvema dnevoma so nekaj stikali Nemci tu okrog, vendar jih pri nas ni bilo. Pač pa so bili v Črnem dvoru. Zato sta se onadva že preselila (verjetno Miloš misli na Janoša in še nekoga, ki sta bila še začasno pri Pagonu — op. avtorja). Vse skupaj je bilo izdano, tako vsaj so povedali financarji, ki so vršili preiskave. Našli pa seveda niso nič.⁴⁹ Nemci, ki so opravljali preiskave, so bili iz postojanke v Davči.*

V istem pismu Miloš prosi Bodina, naj mu priskrbi raster in črtala za note. Po prihodu v tehniko Selško je Miloš namreč obudil svojo idejo, da izdela obsežnejšo partizansko pesmarico z notami, kar je kasneje tudi uresničil. Njegova glasbena žilica je bila stalno prisotna.

Dne 1. 10. 1943 so izdelali Proglas v 1020 izvodih na pol strani ter radioporočila v 820 izvodih na eni strani; 2. 10. pa so izdelali Propagandne letake v 4000 izvodih na pol strani ter zopet radio-poročila v 750 izvodih na eni strani.

Delo v tehniki je v septembru potekalo v navdušenju nad dogodki ob kapitulaciji Italije. Z velikim veseljem je osebje tehnike 3. 10. izdelalo posebno izdajo gorenjske Mladine z datumom »sredi septembra« ki je bila posvečena velikim zmagam naše

vojske ob kapitulaciji Italije in razoroževanju italijanske vojske. Posebna izdaja na 4 straneh v 680 izvodih, ki je povzemala vsebino centralne tovrstne izdaje, je obsegala članke:

Nad slovensko domovino vihrajo zastave svobode — Jernej Kosec.

Svoboda

Razglas o razpisu volitev v zbor odposlancev slovenskega naroda — Josip Vidmar-Boris Kidrič.

Tudi mi mladi smo dosegli svojo pravico.

Vsi v napad, da osvobodimo našo domovino.

Vsebina celotne številke izraža navdušenje ob osvoboditvi Novega mesta, Kočevja, Bele krajine s Črnomljem in Metliko, vse Dolenjske, Notranjske in večine Primorske. Težki dnevi so za nami, čitamo v uvodnikih. Razglas v razpisu volitev je v vseh budil prepričanje, da smo Slovenci končno dosegli svojo demokratično ureditev in da bomo sami krojili svojo usodo.⁵⁰

Ni slučajno, da je prav ta dan Miloš zopet pisal Dolinskemu s spodbudo, da se tudi v okolici Škofje Loke zopet organizira tehnika. Miloš piše 3. 10. 1943: *Delamo silno mnogo. Treba pa bo napraviti tudi v Tvojem rajonu nekaj. Zato Te prosim, da mi sporočiš, če imaš kaj pripravljenega, kjer bi se lahko razmnoževalo. Najbolje bi se delalo kar v Tvoji hišici* (Dolinski je imel bunker v hribu Dečko nad Lušo — op. avtorja), *saj radio poročil itak ne bo treba delati, ker jih bomo od tu pošiljali. Zaenkrat je to še malo komplicirano, ker nimamo svojega radio aparata in dobivamo poročila od drugod, mi pa jih samo sestavljamo. V kratkem pa dobimo radio in bomo sami poslušali. Delali bomo vedno vsake 4 dni kot sedaj in Ti pošiljali tudi potem, ko bo tehnika tam, ker bi sicer bilo zelo zamudno. Tehnika bi poslali mi. Sporoči mi, kdaj bi se lahko pričelo z delom in bi jaz naročil, naj se spravi do Tebe ciklostil in še kaj potrebnega materiala. Kar se tiče matric in barve, bi že uredili. Ko bi bilo vse urejeno, bi prišel jaz doli in uvedel novega tehnika v delo. Treba bo pa kmalu, ker je nujno, da se tam prične z delom. Drugače se tu kar dobro počutim. Tovariši in tovarišica* (misli Bodina, Janoša, Luko in Darjo — op. avtorja) *so sijajni in se odlično razumemo. Sicer bova mogoče z Bodinom šla v lasten prostor, kjer bova delala samo specialna dela, zaenkrat pa sva še v tehniki. Omenjaš mi nekaj radi pisalnega stroja z malimi črkami. Če ga moreš dobiti, bi Te prosil, da ga čimprej pošlješ ker ga bomo rabili.* (Verjetno je to stroj, ki je bil kasneje uporabljen v tehniki v Poljanski dolini in s katerim je bil iztipkan VKP/b — op. avtorja). *Prav včeraj sem prejel tudi obvestilo, da se nahaja že tu material, ki sem ga naročil. Zdi se mi pa, da ni zraven papirja, vsaj Saša* (Cirila Jamnik — op. avtorja) *mi nič ne omenja o njem. Videl bom, ko dobim te dni ves material. Če Francelj* (Matevž Bogataj — op. avtorja) *ni poslal papirja, mu reči, naj ga pošlje.*

*Imam pa še neko prošnjo da tebe, oziroma do Razina. Sedaj je namreč že čas kostanja, tu ga pa ni prav nič, čeprav bi ga vsi prav radi jedli. Tudi sicer je z intendanco tu križ. Če Ti je mogoče spraviti skupaj vrečo kostanja, bi Te prosil, da ga pošlješ. Če moreš dobiti tudi kaj sira, ga pošlji. Za te usluge se Ti bomo že ob priliki revanžirali — Prešeren.*⁵¹

Pošiljka z materialom, ki ga Miloš omenja v pismu, se nanaša na celoten material in opremo, ki je ostala v tehniki na Primoževi žagi. Popis vsega poslanega vidimo iz dokumenta, ki se glasi: *Zapisnik materiala in drugo, poslano tov. Prešernu* z dne 25. 9. 1943, ki ga je napisala Saša. Odposlano je bilo naslednje: 1 radio, 1 pisalni stroj, 1 šapirograf, 2 šk. matric, 2 kanti barve, 1 šk. barve, 1 zavojček za spenjanje, 2 šk. sponk, 1 šk. sponk (klamerc), 1 blazinica, rdeča za stampiljko, 1 šk. svinčnikov, 2 ravnila, 2 kom. sukanca, perilo, 1 deka, 1 površnik.⁵² Prevoz je verjetno posredoval Matevž Bogataj. Ves material je bil dostavljen Razinu, ki ga je shranil, kajti Miloš je mislil, da ga bo rabil v novi tehniki pri Škofji Loki.

Zapisnik

materialna priprava potovanja
na Primorsko.

1. Krvav	1. Strojček na špenkerju
1. Krvav stroj	2. St. špenker (špenker)
1. Krvav stroj	1. St. špenker (špenker)
2. St. špenker	1. Strojček, ročica na špenkerju
2. Krvav stroj	1. St. špenker
1. St. špenker	2. Špenker

2. Krvav stroj
Krvav
1. Strojček
1. Krvav stroj

Jana

Imat pripravo potovanja na Primorsko!

Saša zapisnik Razinu dne 25. sept. 1943 o materialu, ki ga je poslal Milošu iz tehnike na Primoževi žagi (op. ciklostil, ne šapirograf)

Pismo ponovno kaže na stalna prizadevanja, da se v okolici Škofje Loke postavi nova tehnika, ki bi bila bližje samemu terenu in tudi bližje preskrbovalnim virom. Kakor vidimo, je glede tehničnega materiala stalno delovala zveza s Škofjo Loko. Saša je pošiljala obvestila, pa tudi Bogataj se je očitno zopet aktiviral. Zveze za material so tekle tudi do Kroke, preko Kroke in v zgornji del Gorenjske. Prvič zasledimo tudi misel, da organizirajo nekakšno uredništvo, ki naj bi skrbelo za pisanje in izdajo literature, kar bi tehnike nato razmnoževale.

Dne 2. 10. 1943 se je vrnil v tehniko tov. Bodin, ki je bil že od začetka maja praktično ves čas na poti po Gorenjski z nalogo, da spodbudi delo tehnik in organizira nove. Tako je bil v začetku maja nad Škofjo Loko in je imel zvezo z Milošem na Primoževi žagi (glej I. del prispevka), nato je nameraval skupno z drugimi oditi v Koko, vendar je zaradi hajke ostal na desnem bregu Save (glej članek Nika Kavčiča v Loških razgledih 29), ter se 2. junija udeležil konference OK Kranj, nato pa je 4. junija vendarle prekoračil Savo in po raznih zapletih in akcijah prispel 7. junija v karavlo V. v Koko. Iz Koke se je Bodin podal preko Udinboršta, Ljubenske gornje ter Save na Jelovico, kamor je prišel 17. julija in nato odšel v Bohinjski rajon, kjer se je sestajal s terenskimi delavci in tehniki, zlasti z Avgustom Grčarjem-Matom, ki je takrat vodil tehniko na terenu Pokljuke. Dne 7. 9. se je Bodin vrnil preko Save Bohinjke na Jelovico in preko Podlonka 10. septembra prispel v Davčo v Črni dvor. Počitek v Davči pa je trajal le dva dni, ko je zopet odšel proti Škofji Loki (Sv. Tomaž), kjer pa ni dobil predvidene zveze, in je nato odšel v Poljansko dolino k Donu v pokrajinsko tehniko. Tam se je sestel s funkcionarji PK za Gorenjsko in se udeležil posvetovanja dne 20. 9. pri Maksu Krmeljju-Matiji. Naslednji dan se je Bodin vrnil v Črni dvor, pa 26. 9. odpotoval v Cerklno in naprej v pokrajinsko tehniko za Primorsko na Stopnik, kjer se je sestel tudi z Markom. V Cerklno je prišel tudi Janoš. Dne 2. 10. se je Bodin vrnil zopet v Davčo.

Vso to dolgo, naporno in nevarno pot je Bodin izkoristil tudi za pisanje in razmnoževanje letakov in brošur, kjerkoli je bila prilika in tehnika in je našel malo časa in predaha. Tako je v Kokri risal matrice in razmnoževal Našo ženo, razmnoževal Slovenski poročevalec, v Bohinju sestavil letak Slovenski kmetje in ga razmnožil, dalje razmnožil Delavsko pravico, na Primorskem razmnožil Slovenski poročevalec in brošuro O drugi fronti. Ves čas potovanja je Bodin vzdrževal pismene

stike s tehnikami (Primoževa žaga, Tehnika Selška, Karavla V. itd.) ter z odgovornimi v tehnikah in s pokrajinskim vodstvom. To potovanje Bodina bi zahtevalo posebno obdelavo, kajti malo je takih primerov, za katere bi se ohranilo toliko dokumentov, ki osvetljujejo takratno situacijo.⁵³

Po prihodu v tehniko Selško se je Bodin takoj vključil v delo in že sodeloval pri izdelavi posebne izdaje Mladine — gorenjska izdaja in Ljudske pravice. Dne 5. 10. so v tehniki razmnožili radio poročila v 750 izvodih na eni strani ter Ljudsko pravico (verjetno številko, o kateri govori Miloš v pismu Bodinu 29. 9. 1943), v 550 izvodih na deset in pol straneh.

Navdušenje nad zmago naše vojske na Dolenjskem in Primorskem pa v tistih dneh ni bilo več samo posledica dobrih informacij in radijskih poročil, temveč je tudi tehnika že čutila, da se je na Gorenjsko vrnila Gorenjska brigada, ki je z zmago na Turjaku dobila naslov VII. udarna brigada Franceta Prešerna. Na tem sektorju pa so bile v okviru Triglavske divizije še Vojkova in Gradnikova brigada ter Gorenjski odred. Prvi napad združenih sil je veljal prav postojanki v Davči. Dne 6. 10. je Prešernova brigada zasedla položaje in naslednji dan napadla postojanko. Čeprav napad ta dan ni uspel, ker je nemška patrulja prišla I. bataljonu za hrbet, so bili Nemci tako prestrašeni, da so iz strahu pred novim napadom postojanko 9. oktobra izpraznili ter bunkerje in župnišče razstrelili. Tiste dni so enote Triglavske divizije tudi porušile mejne kamne ter odstranile žične ovire ter mine na meji med bivšo Jugoslavijo in Italijo, kar je ustvarilo nov manevrski prostor enotam NOB. Nemci so kmalu pobegnili tudi iz postojanke v Leskovci.

Po odhodu Nemcev je postala Davča svobodno ozemlje, ki je bilo izredno pomembno za nadaljnji razvoj osvobodilnega boja. V Davči so bili nastanjeni številni forumi, tehnike, kasneje tiskarne, bolnice in druge ustanove OF.⁵⁴ Lahko si mislimo, kakšno je bilo navdušenje v tehniki, ko so se pojavile v bližini tehnike brigade, opremljene z minometi in drugim težjim orožjem. Ni čudno, da je to vneslo nov elan v delo tehnike in da so delali tehniki noč in dan.

Ko so Nemci zapuščali postojanko v Davči, so v tehniki 9. 10. izdelovali radijska poročila v 600 izvodih na eni strani in 10. 10. razmnožili Slovenski poročevalec v 420 izvodih na 6 straneh.

Med pohodom Prešernove brigade po zmagi na Turjaku nazaj na Gorenjsko in v bližino Davče je Miloš zaključeval dela pri svoji novi pesmarici, kar je bila že dalj časa njegova srčna želja.

Zelel je, da bi v novo pesmarico vključil čim več pesmi, sedaj pa se mu je nudila tudi prilika, da izdela večje število izvodov, kajti razpolagal je z roto strojem in ne le s ciklostilom kakor na Primoževi žagi. Nova pesmarica je dobila naslov *Pesmi borbe*.

Pesmarica je prirejena za petje ter za glasbene instrumente (harmoniko, klavir, kitaro in violino). Obsežnejša je kot pesmarice, ki jih je izdelal na Primoževi žagi, saj obsega 21 pesmi. Verjetno so v njej najprej vse pesmi iz omenjene pesmarice Partizanske pesmi za klavir, nato pa še dodane nove. Teksti nekaterih pesmi so njegovo delo, prevedel jih je iz srbohrvaščine ali ruščine. To so pesmi pod tekočimi številkami 9 (Vsi na boj), 14 (Čapajevka), 15 (Konjeniška), 16 (Pesem novega življenja), 17 (Brezdomci), 18 (Puška moja), 19 (Mladinska) in 20 (Koračnica Vorošilova).⁵⁵

Izčrtovanje matric, notnih črt, izpisovanje not, tipkanje in risanje risb je njegovo osebno delo, kajti to bi tudi težko opravil kdo drug. Razmnoževanje je prevzel Bodin, ki je imel tudi največ izkušenj pri tem delu. Dne 6. 10. 1943, na dan ko je Prešernova brigada napadala Davčo, je Bodin razmnožil 2 strani »pesmi z notami«, 7. 10. nadaljnje 4 strani, 8. 10. dve strani in 11. 10. še preostale strani.⁵⁶

V Bodinovem dnevniku je navedeno, da je bilo izdelanih 450 izvodov, v poročilu Darje z dne 30. 10. pa 460 izvodov. V tem poročilu je kot datum izdelave naveden

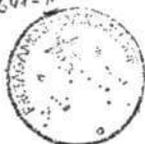
13. 10. 1943, verjetno so brošuro ta dan vezali.⁵⁷ Brošura je vezana v poltrde platnice svetlo rjave barve, prvič pa je uporabljena dvobarvna tehnika peterokraka zvezda na naslovnih strani je namreč v rdeči barvi.

Uvod v brošuri je napisal Miloš in zaradi značilnosti ga navajam v celoti:

Pesmi borbe

V borbi, na pohodu in med odmorom se glasi pesem naših partizanov, ponosna pesem svobodoljubnega naroda. V borbi in pri delu, v veselju in žalosti nas pesem bodri, dviga, razveseljuje. S pesmijo izraža naš narod svoje občutke, svojo nezlomljivo voljo zmagati v borbi proti mrzkemu okupatorju in njegovim izdajalskim hlapcem.

64-11



PESMI BORBE



Oktober
1943

Izdal Pokrajinski odbor OP za Gorenjsko in Koroško

Naslovná stran pesmarice »Pesmi borbe«

Vsa velika dela, upori in revolucije, borbe za obstanek, spremljajo pesmi. Starogrški pevci — rapsodi, kakor tudi srbski guslarji so opevali velike in usodne borbe narodov. Narodni boji in revolucije novejšega časa so prav tako imeli svoje borbene pesmi. Te pesmi so nastale večinoma med narodom in so jih napravili ljudje, do takrat nepoznani v glasbenem svetu. Zanosna pesem francoske revolucije — Marseljeza, je delo takega pesnika-glasbenika. Mnoge in prekrasne pesmi so vznikle v Ruski revoluciji. Napravili so jih ljudje, ki so se borili v prvih vrstah narodne vojske. Herojska borba naroda jih je navdušila, s svojo pesmijo so dvigali in navduševali tisoče in milijone narodnih borcev.

Bojne pesmi mnogih narodov so prodrle tudi v naše kraje, najbolj pa so vzvalovile naša srca pesmi bratskih sovjetskih narodov. Te pesmi je naš narod osvojil, vzljubil, postale so njegove. One vodijo naše borce k novim podvigom, našo vojsko k novim zmagam.

Danes, ko preživljajo narodi Jugoslavije velike in težke dni v junaški in sveti borbi za obstanek, svobodo in srečnejšo bodočnost, doni iz grl srbskih partizanov, ki se bore na obalah Save in Vrbasa, hrvatska borbena pesem, saj oni vedo, da na hrvatski zemlji branijo tudi s krvjo napojeno Srbijo. Hrvatski partizan s slovenskimi in srbskimi pesmami na ustih smelo napada ustaške in okupatorske utrdbе.

In tako bodo naši narodi, čvrsto in neločljivo povezani v edinstvenem naporu, nadaljevali pot neusmiljene in neizprosne borbe do končne zmage nad krvavimi okupatorji in njihovimi izdajalskimi hlapci.

Na zadnji strani ima brošura kazalo pesmi:

- | | |
|----------------------------------|----------------------------|
| 1. Hej Slovenci | 12. Pesem o Volgi |
| 2. Naprej zastave slave | 13. Himna mladine |
| 3. Partizanska | 14. Čapajevka |
| 4. Nabrusimo kose | 15. Konjeniška |
| 5. Kovači smo | 16. Pesem novega življenja |
| 6. Partizanska žena | 17. Brezdomci |
| 7. Bratje, le k soncu, k svobodi | 18. Puška moja |
| 8. Le vkup, uboga gmajna | 19. Mladinska |
| 9. Vsi na boj | 20. Koračnica Vorošilova |
| 10. Bilečanka | 21. Žrtvam |
| 11. Domovi naši | |

Pripomba: Da se omogoči pravilna instrumentalna spremljava (na kitari, harmoniki itd.) so označeni nad melodijo akordi s sledečimi znaki:

Velika črka pomeni dur- akord (G = g-dur), mala črka pomeni mol- akord (c = c-mol), velika črka s številko 7 pomeni septakord (A7 = septakord na basu A).

Na harmoniki, ki nima gumbov za septakorde, vzemi namesto označenih septakordov istoimenske dur- akorde.

Pesmi borbe so bile razposlane tudi izven Gorenjske na Primorsko in Koroško. Ohranjenih je nekaj izvodov v Institutu za zgodovino delavskega gibanja in v Muzeju revolucije Slovenije v Ljubljani.

Miloš je bil vesel svojega izdelka in s ponosom je v pismu Bodinu dne 19. 10. 1943, ki ga je pisal s poti proti Škofji Loki, napisal: *Pesmi so napravile »silen« vtis. Sploh pravijo, da se opaža naša vnema.*⁵⁸

Pesmi borbe pa so znali ceniti tudi drugi. Tako Jegorov v spremnem pismu, ko je razpošiljal Pesmi borbe, piše, da naj z njimi skrbno ravnaajo in jih dajo samo tistim, ki se na stvar kaj razumejo.

Dne 13. 10. so izdelali v tehniki še radijska poročila v 700 izvodih na eni strani, 15. 10. Razglas v 1000 izvodih na eni strani ter Vsem Slovencem v nemški vojski v 500 izvodih na eni strani; 16. 10. so izdelali Slovenski poročevalec v 630 izvodih na 6 straneh, 17. 10. pa Pozivnice v 4800 izvodih na 1/3 strani ter radio poročila v 600 izvodih na eni strani.

Če izračunamo, da je tehnika izdelala v tem času od 26. 9. do 17. 10. 20.580 izvodov raznih izdelkov s skupno 40.475 stranmi, v tem času pa so bili v tehniki le trije (Janoš, Darja, Miloš), potem lahko razumemo, da je bilo potrebno nujno nekaj ukreniti, da bi vse večji potrebi po pisani besedi zadostili z novimi močmi in novimi tehnikami. Na celem področju obeh dolin in Škofje Loke je tedaj delala Pokrajinska tehnika za

Gorenjsko pod Vinharji, tehnika Selška in krajevna tehnika v Žabnici. Tehnika RK 2 Jelovška, ki je tedaj delala za rajon Podnart-Kropa, je bila skromnega obsega in zato ni zadoščala niti za potrebe svojega rajona.

Miloš se prvič vrača v okolico Škofje Loke

Čeprav je bilo v tehniki pri Španu, kakor smo videli, zelo malo osebja, pa veliko dela, ni bilo druge možnosti za širitev dejavnosti, kakor da prav ti ljudje vzamejo pot pod noge in organizirajo nove tehnike. Tako se je zopet ponovila preizkušena praksa iz tehnike v Poljanski dolini, od koder so odšli tehniki spomladi 1943 in organizirali nove tehnike.

S to nalogo se je 19. oktobra najprej podal na pot Miloš prekog Martinj Vrh. Namen tega potovanja je bil, da z odgovornimi v občinskem komiteju (Jegorovim) in rajonskem komiteju (Dolinskim) ponovno razpravlja o možnostih in ukrepih za ustanovitev nove tehnike v okolici Škofje Loke ter da poišče nove ljudi tako za tehniko Selško kakor tudi za novo tehniko. Na poti proti Škofji Loki se je Miloš ustavil v štabu Gorenjskega odreda na Martinj Vrh in pri rajonskem sekretarju KPS za Selško dolino Janezu Lavtarju-Dušanu. V Štabu Gorenjskega odreda se je pogovarjal s politkomisarjem Antonom Kržišnikom-Ljubom Sorškim o novih kadrih, ki naj bi jih dala vojska za tehnike ali teren, pa tudi o možnosti organiziranja odredne tehnike. Dobil je tudi *odpustnico za Franceta* (očitno gre za Matevža Bogataja, ki naj bi ga zaščitili pred mobilizacijo, ko se je gibal po terenu — op. avtorja). V pismu Bodinu še isti dan, 19. 10.,⁵⁹ med drugim piše: *Opravil sem vse, kar je bilo do sedaj mogoče. Slavcu (Anton Zbontar — op. avtorja) sem naročil, Dušan bo pogledal in tudi uredil prostor, poleg tega je pa že govoril z Dolinskim, ki bo pripravil nekaj nižje doli, tako da bo vsa dolina »naša«. Na Odredu sem vse uredil. Glede moči je tudi v redu. Zmenili smo se, da bomo vse to delali v sporazumu z Odredom. Izbral sem si pa slab dan za pot. Nemci namreč pripravljajo nekaj in se je tudi Odred moral umakniti. Tu je tudi Kisovec (Stane Bernik-Arti — op. avtorja), pa tudi Stane (Stane Kersnik-Jelovčan) in Miha (Pavle Kavčič) sta šla k Matiji. Če bo vse v redu, bomo kmalu odšli vsi skupaj naprej. Upam, da me »hajka« ne bo preveč zadržala. Če bi šlo vse tako kot doslej, bom zelo hitro vse opravil in se vrnil.*

Iz gronjega pisma lahko sklepamo, da so se že jeseni 1943 ukvarjali z mislijo, da bi organizirali novo tehniko tudi nekje sredi Selške doline, kajti prostor med Davčo in Škofjo Loko bi bil prazen tudi v primeru, če bi začela delati tehnika v Loki. Ta ideja pa se je uresničila šele spomladi 1944, in sicer v Martinj Vrh, kjer je bila aprila 1944 organizirana tehnika TIA, kasneje imenovana »Benko«⁶⁰ (po Benu Anderwaldu, ki je zgorel v veštrskem mlinu). »Nekje nižje doli« se nanaša namreč na poskus, da bi tehniko organizirali pri Sv. Tomažu, kar je bila iniciativa Dolinskega.

Že avgusta, septembra in oktobra so Dolinski, Jegorov in Razin intenzivno iskali lokacijo za tehniko. Že v I. delu tega sestavka⁶¹ smo opisali, kako je propadel poskus, da zgradijo bunker pri Gusteljnu Bergantu (pri Mrušču v Stari Loki).

Konec oktobra 1943 so po nasvetu Tineta Kalana-Dolinskega začeli graditi bunker pri kmetu Jožetu Koširju, po domače pri Andrejšarju pri Sv. Tomažu (danes Tomaževu 4). Čeprav je Sv. Tomaž spadal pod Selški rajon, pa so se tu večkrat zadrževali loški ilegalci, Kalan, Jegorov, Razin in drugi. Bunker za tehniko sta gradila gospodar Jože in brat Dolinskega Janez Kalan (Keržajevcev Janez), ki je stanoval na Spodnjem trgu nasproti Šeširja. Bunker so gradili v šupi pri cesti pod hišo iz desk; založen pa je bil s steljo. Deske je gospodar pripeljal iz doline. Bunker je imel elektriko, kar bi bilo zelo ugodno za radijski sprejem vesti. Bunker je bil skoraj gotov, pripeljali so že večje količine papirja dne 3. 10. 1943.⁶² Tedaj je imel Tine Kalan svoj bunker nad Lušo v hribu Dečko, kjer je bil kasneje tudi okrožni komite KPS Škofja Loka. Kakšna je bila usoda bunkerja pri Koširju, bomo zvedeli kasneje.⁶³

Kakor smo videli, pa je Miloš prišel nad Loko ravno v hajko, ki ga je zadržala v okolici Loke vse do 25. oktobra. Ta čas je izkoristil za številne stike z Dolinskim, Razinom in Jegorovim, pripravljal pa je tudi nove številke Mladine in Naše žene.

O napredovanju pri zgraditvi tehnike pri Koširju izvemo tudi iz Miloševega pisma Bodinu 22. 10. 1943, v katerem piše med drugim: *Glede prostora je že urejeno. V ponedeljek, ko se vrne Dolinski (to je 25. 10.) z neke poti, grem z njim tja. Velik bo dovolj, imel bo pa tudi elektriko. Bo na onem mestu, o katerem smo se že menili, da bi ga bilo dobro postaviti. Tja se bomo lahko kmalu prestavili. Drug prostor bo pa postavil Dušan višje gori. Tudi za skladišče sem z njim že govoril.*⁶⁴

Miloš je od Dolinskega organiziral tudi baterijo in akumulatorja ter papir, kar je poslal Bodinu. Bil je zelo zadovoljen in sporočal, da bo *tukaj materiala dovolj in ga bo lahko dostavljati na novo mesto*. Kakšni problemi so bili z uporabo radioaparatur na baterije ali akumulatorje, lahko sklepamo iz številnih pisem in tako tudi v zgoraj navedenem pismu Miloš piše: *Baterijo ima Slavec in sem mu že naročil, naj jo pošlje gori (misli v tehniko Selško — op. avtorja). Akumulator je tu in ga bom takoj poslal. Dobim pa še enega. Upam, da bosta uporabna.*

Težave z baterijami in akumulatorji in s tem v zvezi slabi in neredni radijski sprejemi so razumljivo ustvarjali željo, da bi postavili tehnike na krajih, kjer bi bili oskrbovani z električno energijo iz omrežja. Veliko lažje so se dobili tudi radioaparati na normalen izmenični tok kakor pa na baterije ali akumulatorje, ki so zahtevali dodatne tehnične rešitve in improvizacije.

Istočasno, ko se je Miloš prizadeval za novo tehniko in tehnični material, se je tudi trudil, da bi pridobil in našel nove kadre za tehnike. S tem v zvezi v istem pismu beremo: *Glede moči je pa takole: Dobil sem že nekega učitelja, ki je zelo dober in bo te dni prišel gori.* (avtor ni mogel ugotoviti, koga je mislil Miloš). *Pisal sem tudi Ljubotu (Anton Kržišnik-Ljubo, politkomisar GO), če ima koga pripravljenega, da ga vzamemo, kadar bo treba. Sicer bo pa treba mobilizirati mladinke, ker drugo, kar je sedaj na terenu, je itak zanič. V nedeljo (24. 10. 1943) imam vezo s Sašo, in če ne bo drugače, bo šla ona in po možnosti še sestra. Od Staneta imam pooblastilo, da lahko mobiliziram kogar potrebujem. Treba je pa dobro premisliti ker nasilno mobiliziranci ne bi bili zanesljivi za to stvar. Na vsak način pa bom gledal, da bom dobil ljudi in to dobre. Tu nekje je tudi neki ranjenec, s katerim sem govoril in je napravil najboljši vtis name. Je dovolj izobražen in bo zelo dober za pomoč. Mislim, da bo kmalu tako zdrav, da bo lahko nastopil.*

Tako resnim problemom pa Miloš hitro doda nekaj šale, ko piše: *Stane pravi, da Ti bo za drugič pripravil minomet in se boš z njim vadil na Dolinskijevem strelišču. Mišničar (Niko Kavčič) Te tudi pozdravlja. Prav tako Kisovc (Stane Bernik).*

Svoje veselje ob srečanju s Prešernovo brigado izraža Miloš v besedah: *Zadnjič sem slučajno srečal brigado. Zraven je bil tudi bataljon Tolminske brigade in sem govoril z Gorjanom (Anton Curk-Gorjan — op. avtorja) — (Tolminska brigada se je združila s Prešernovo brigado 25. 10. 1943), ki je komisar brigade. Brigada je napravila name sijajen vtis. Govoril sem tudi s sekretarjem biroja, ki te pozdravlja. Imenuje se Šiška (avtor ni mogel ugotoviti identitete). Pridem v par dneh in bom takoj plnil v roke. Pozdrave obema Miloš.* (Misli Bodina in Darjo — op. avtorja).

Ranjenca, o katerem govori Miloš, je srečal v Gabrovem, ko se je ta zdravil pri Franconu. To je bil Andrej Jesenovec, z ilegalnim imenom Rajko. Andrej Jesenovec-Rajko, rojen 24. 11. 1914 v Sentjoštu nad Horjulom, po poklicu ključavničar, je prišel leta 1938 na delo v Škofjo Loko h ključavničarju Janezu Ruparju (Čiku), stanoval pa v Karlovcu pri Lukancu (Kuferšmid). Iz Škofje Loke je odšel pred vojno na Jesenice, kjer je delal kot elektrovarilec vse do odhoda v partizane. Z OF ga je v železarni povezal Ivan Jan-Srečko. Ko pa je bil februarja 1943 v Škofji Loki, so ga na Jesenicah iskali gestapovci, kar je zvedel, in tako 1. marca 1943 odšel v ilegalo in stopil v 1. četo 1. bat. Gorenjskega odreda, ki je bil tedaj pod Stolom. Jesenovec



Andrej Jesenovec-Rajko in Albin Vengust-Hrast, fotografirana v Davči jeseni 1944

je postal intendant čete, nato pa intendant 2. bataljona GO. Dne 1. maja 1943 je bil sprejet v KP. Konec julija je odšel z odredno grupo po orožje na Dolenjsko, zalotila jih je žirovska hajka, v kateri je bila grupa razbita in se je prebijal sam, nato pa v skupini, ki se ji je priključil, padel v zasedo in bil ranjen skozi pljuča. Z največjimi napori se je prebil do Gabrovega, kjer so ga poznali že od prej. Franconove hčerke so mu nosile hrano v listnjak, kjer se je zdravil. Tu je dobil zvezo z Jernačem, Mihom in Dolinskim. Zdravil ga je dr. Kocjančič, ki ga je večkrat obiskal. Po ozdravitvi se je javil v Loški bataljon v 1. četo (komandir Jernej Hribernik-Tomiks, politkomisar Kekec), vendar se je ob prvi hajki pokazalo, da ni več sposoben za kakršnekoli napore. Tako se je zopet zatekel k rajonskemu sekretarju Dolinskemu, kjer ga je srečal Miloš.⁶⁵

Tovariš Jesenovec je dobil odpustnico GO in konec oktobra odpotoval v Davčo, kjer se je javil v tehniko Selški — Orlovo gnezdo.⁶⁶

Med bivanjem nad Škofjo Loko je Miloš vzdrževal zveze z aktivisti iz Škofje Loke preko Gabrovega, kjer je bival pri kmetu Francu Volčiču po domače Endercu ali pa pri Franconu. Od tu je na »Gabrovški mlaki« imel stike s Sašo, Franceljnom, Maro Kobal, Tončko Kavčič, Tončko Panjan in drugimi.

Bivanje v bližini Škofje Loke je Miloš izkoristil tudi za pisanje svojim v Ljubljano. Zveza je tekla zopet preko Tončke Hafner. V pismu 24. 10. 1943 piše: *Pred poldrugim mesecem sem odšel na drugo mesto, precej daleč od mojega rojstnega kraja. Sedaj je ta dolina že skoro osvobojena. Nemci so postali silno plašni, prav nič ne zaostajajo za Italijani. Trenutno se nahajam zopet v bližini rojstnega kraja, ker imam tu opravke. Jutri se že vrnem. Sicer sem pa sedaj precej na poti kar je tudi boljše, saj sem se res že naveličal tičati vedno v luknji. Vrgel sem se namreč na organiziranje novih tehnik in mi delo gre res dobro od rok. Svojih izdelkov zaenkrat ne*



Janez Dolenc, p. d. Francon iz Gabrovega;
fotografiran 1982, umrl 1983

morem poslati, sicer pa je mogoče, da boste kdaj dobili v roke kak moj članek, ker se bom od sedaj naprej podpisoval s polnim imenom. Tako je namreč odrejeno, saj res nima smisla skrivati, ko pa že itak vsi vedo, kje smo in kdo.⁶⁷

Miloš se je od srca razveselil Poročevalca, ki ga je dobil iz Ljubljane in v katerem je bral o predstavi, ki so jo imeli člani Ljubljanskega gledališča v Črnomlju na osvobojenem ozemlju. Tako v istem pismu piše: *Čitam sama znana imena. Verjemite mi, da bi bil silno rad poleg, saj bi enkrat lahko dal iz sebe vse svoje sile. Rad bi že enkrat zamenjal pisalni stroj in slično orodje z glasbenim instrumentom. Srečen bi bil, če bi se kdo spomnil, da bi mogel bolj koristiti v svojem poslu kot v nekem, ki sem ga preje pravzaprav najbolj sovražil.*

Miloš se tudi zahvaljuje za pismo, ki ga je prejel od prijatelja (Bojana Adamiča — op. avtorja). Upa tudi, da se je njegovo dekle srečno prebila in misli, da ni izključeno, da je že kje na osvobojenem ozemlju. Miloševo dekle se je namreč udeležila demonstracij žena v Ljubljani 1. avgusta 1943 in je bila pri tem aretirana. Miloš tedaj tega še ni vedel, temveč je mislil, da je ob demonstracijah odšla morda iz Ljubljane. Gornje pismo je iz Gabrovega odnesla v Loko Saša, v nedeljo 24. 10. 1943.

Dne 25. 10. je Miloš odpotoval iz Gabrovega nazaj v Davčo. Bil je prepričan, da je gradnja nove tehnike na najboljši poti. V Davčo pa ga je priganjalo tudi delo pri izdaji nove številke Mladine, Naše žene ter druga nujna opravila. V kratkem se je tako mislil vrniti k Loki za dalj časa in začeti z delom v novi tehniki. Miloš je bil tačas še vedno okrožni tehnik, bil pa je praktično tudi »leteči«⁶⁸ urednik Mladine in Naše žene ter politični komentator.

Organizacijsko-politični položaj v Škofji Loki v jesenskih mesecih leta 1943

Oglejmo si na kratko položaj in razvoj OF v jeseni 1943. Leto 1943 je obdobje stalne rasti organizacije in delovanja OF. Vzporedno s krepitvijo in stopnjevanjem vojaških akcij in mobilizacije se je tudi v samem mestu krepila in širila organizacija OF v vseh oblikah dejavnosti.

Junija in julija 1943 je mestno organizacijo KP in OF v Škofji Loki še vedno vodil Jože Kavčič-Jernač, ki je bil tačas tudi rajonski sekretar KP. V taki vlogi je Jernač, ki je dne 28. 6. 1943 vodil sejo rajonskega komiteja Škofja Loka (sestaneek je bil pri cerkvi pri Sv. Lovrencu), poročal istočasno o položaju v rajonu kakor tudi o položaju v Škofji Loki — mesto.⁸⁸ Seje so se udeležili: Jože Kavčič-Jernač, Franc Kavčič-Veljko kot okrožni sekretar mladinske organizacije, Justin Dolinar-Adam kot občinski sekretar KP občine II., Drago Vraničar-Fedja kot občinski sekretar KP občine III., Jože Zupan-Metod kot občinski sekretar KP občine V., Tine Kalan-Dolinski kot občinski sekretar KP občine VI. ter Stane Bernik-Arti, ki je tudi pisal zapisnik. Peter Kavčič-Jegorov na sestanku ni bil, ker ni mogel iz mesta, kjer je bil ilegalno na delu (pri Kuferšmidu). Med ilegalnim bivanjem v mestu je bil Jegorov v glavnem pri Lukancu (Kuferšmid) v Spodnjem Karlovcu, Kopališka 7., pri Marici Šober-Sobrovi mami na Studencu ter pri Jurjevičevih (p. d. Podskalčenkovich) v Zgornjem Karlovcu (Poljanska 24). Občasno pa je bil tudi pri okoliških kmetih, kadar so mu naloge to narekovala.

Tovariš Jernač je med drugim poročal: *Občino Šk. Loko (mesto) vodim še sam. Zato morda stvarno poročilo, ker me delo vsega rajona pri tem veže, ne bo obsegalo vsega in pokazalo organizacijo tako, kot je izvedena, ker do popolnosti še niso postavljeni vsi aktivisti v sklop organizacijske mreže. Škofja Loka kot taka šteje danes 80 % vsega prebivalstva na naši strani. Med to številko so vštetí vsi simpatizerji in aktivisti. Aktivisti so združeni danes v dva NOO in 1 mestni NOO, dva odbora SPZZ ter dva tovarniška odbora. Postavljeni sta dve partijski celici. Partijcev imamo 6 in 3 partijke, kandidatov 4 in 2 kandidatki, skupno torej 15 partijskih pripadnikov. Poleg teh organiziranih aktivistov imamo še 34 dobrih aktivistov in aktivistk, ki bodo v kratkem času potegnjeni in postavljeni na posamezne kvarte kot organizirana enota. Mobilizacija v mestu samem je težje izvedljiva, navezani smo na prostovoljce. Prostovoljcev je bilo v letošnjem letu do danes za partizansko vojsko 29, od teh 4 tovarišice. Vsi novodošli tovariši so proletarci in proletarke. Med aktivisti imamo 70 % polproletarskih elementov, 30 % pa proletarcev.*

Nato Jernač našteva, koliko so zbrali materiala in živeža ter o nabranih 20.000 RM ljudskega posojila

Čeprav je občino Škofja Loka vodil formalno Jernač, je delo pri organiziranju OF v mestu praktično opravil Peter Kavčič-Jegorov (tudi Pero), ki je to nalogo prevzel že junija. Julija 1943 pa je Jegorov prevzel odgovornost organizirati KP in OF v vsej Loki, Jernač pa se je posvetil izključno problemom vsega rajona.

Ob koncu junija je Jegorov organiziral mestni komite KP, ki je prvotno imel 3 člane, konec julija 4 člane, v začetku avgusta pa že 6 članov. To so bili prav gotovo Ivan Hafner-Iver, Lojze Hafner-Slavko, Andrej Balderman-Mitja, Matevž Bogataj-Francelj, verjetno pa Pavel Erznožnik-Dušan ali Karel Šinkovec-Jur, oziroma Minka Kalan-Maša (tudi Manja).

Iz poročila Jegorova z dne 25. 7. 1943, ki ga je poslal rajonskemu sekretarju Jernaču,⁸⁹ že bolje vidimo, kako je napredovala organizacija. Poročilo je izdelano po vprašalniku, zato citiram samo izčiščene odgovore: *Ker osebno ne morem prisostvovati sestanku RK-ja (očitno je bilo poročilo napisano za sejo RK, ki je bila verjetno konec julija — zapisnik ni ohranjen) podajam pismeno poročilo v smislu Vprašanj-direktiv šte. 2. Ko sem prevzel posle obč. sekr. za mesto Šk. Loko od raj. sekr. Jernača, sem dobil mesto organizirano v sledečem. Aktivisti so bili organizirani v dva NOO in en mestni NOO, dva odbora SPZZ ter dva tovarniška odbora in dve partijski celici. Ostali aktivisti pa še niso bili pritegnjeni v odgovarjajoče odbore. Takoj ko sem dobil točnejšo sliko organizacije OF na mojem področju, sem takoj spoznal veliko zaostalost organizacije same v primeru z današnjim razmahom osvob. borbe, posebno pa proti hitrim tempom svetovnega razvoja. To zaostalost utemeljujem s tem, da do sedaj ni bil postavljen noben terenski delavec za odgovornega za to pod-*

ročje, k temu je tudi pripomoglo to, da se ni moglo v zadostni meri posluževati osebnih zvez. Vse to me je sililo, da sem se z vso intenzivnostjo poprijel dela, da dohitim zamujeno.

Mesto s predmestji sem razdelil na sedem posameznih sektorjev, doseđaj sem postavil le v štirih sektorjih sekretarje partije z nalogo, da ustanovijo NOO, kateri so v glavnem že postavljeni... Najboljši od teh sektorjev bodo tvorili mestni NOO, ki se bo v ta namen reorganiziral. Temu vzporedno se organizirajo na posameznih sektorjih partijske celice, sekretarji istih bodo tvorili mestni komitet, kateri se bo reorganiziral... Kakor v mestu samem je tudi v tovarnah organizacijsko zelo zastalo... Vsem tem odborom, celicam in sekretarjem sem razposlal podrobnejše naloge in direktive za delo... Iste točke veljajo za organizacijo mladincev ZSM — ZKM, kar moram vzporedno reorganizirati, poročila o tem ne morem podati, nisem dobil potrebnih podatkov, kakor mi je osebno izjavila sekretarka mestnega aktiva... Jadranka (Marija Jamnik).

Ilegalno ime obč. sekretarja OF je Slavko (Lojze Hafner — op. avtorja). V mestu je posebno dobrih aktivistov 13 (8 moških in 5 žensk), obstajata 2 tovarniška odbora in 5 mestnih, v katerih so povsod člani partije... NOO zbirajo razni material za vojsko in tehnike, zbirajo denar, narodno posojilo, prostovoljne prispevke, propagandno delo, obveščevalna služba... V občinskem (misli mestnem — op. avtorja) odboru je 5 članov — trije moški in 2 ženski.

Ilegalno ime obč. sekretarke SPŽZ je Zora (Adela Janežič-Homanova Delči — op. avtorja) — legalka. V občini je posebno agilnih 6 žensk, Zora, Maša, Jelena in 3 nimajo ilegalnih imen zaradi konspiracije. Mestnega odbora SPŽZ še ni, sta pa dva ulična odbora. (Maša ali Manja je Minka Kalan, Jelena je Ana Šinkovec. Ostale tri so verjetno Minka Tavčar, Mici Franko, Štefka Koložvari ali Tončka Hafner, Betka Pokorn, lahko pa tudi Roza Hafner. Ni jasno, zakaj je Jegorov poročal, da je obč. sekretarka SPŽZ Adela Janežič, kajti ona meni, da to ni bila.⁷⁰ Ne obstajajo še posebni odbori SNP (Slovenske narodne pomoči) in NZ (Narodne zaščite).

Ilegalno ime občinskega sekretarja partije je Slavko. Število članov partije je 24 (14 moških in 10 žensk), kandidatov pa 3 moški in 2 ženski. Od teh je 9 industrijskih delavcev, 6 obrtnikov, žene obrtnikov 3, delovnih izobražencev 6. Obstajata 2 ulični in 1 mestna celica. Mestni komite ima 4 člane, 2 moška in 2 ženski, legalci.

Ilegalno ime obč. intendanta je Dušan (Pavel Erznožnik — op. avtorja), ki je povezan z NOO in SPŽZ in gospodarskimi krogi.

V teku mojega poslovanja so bili trije mobilizirani, in sicer 2 prostovoljno, 1 pa na podlagi poziva.

Iz poročila Jegorova konec julija rajonskemu sekretarju⁷¹ ter poročila za čas od 28. 7.—5. 8. 1943. rajonskemu sekretarju⁷² vidimo, da se je organizacija nadalje širila. Tako piše Jegorov: V organiziranju je tudi gospodarski odbor v katerega bo pritegnjen Matic (Franjo Cerar — op. avtorja). Kasneje pa že: Postavil sem sekretarja v petem sektorju mesta, je proletarec. Postavil sem odbor SPŽZ iz 4 aktivistk, sekretarka proletarka, dve trgovski sodručnici, ena proletarka. Postavil sem sekretarko za mestni SPŽZ. Postavil sem komandirja NZ za mesto. (verjetno je to že bil Andrej Baldernman-Baldo — op. avtorja) sprejel sem v partijo sedem članov in sicer štiri ženske, tri moške. Reorganiziral sem mestni komitet, pritegnil sem še tri člane, kateri se sestoji sedaj iz šest članov in sicer: dva obrtnika prol., en intelektualec, dve proletarke ena intelektuala... Postavil sem sekretarja za mestni gospodarski odbor Matica, ki je sprejet v partijo, in mu določil člana, kateri bo zastopal v tem odboru delavce, druge člane bo pritegnil sam, za katere sem mu dal nalogo, da izbira tako, da bodo pritegnjeni vsi sloji, predvsem pa taki, ki so strogo udani naši osvob. stvari in pripadniki OF. Ni podatkov o tem, kdo so bili člani gospodarskega odbora. Zelo verjetno pa so bili med njimi Matevž Bogataj, Pavel Jamnik, Pavel Erznožnik.

Loika in Partija.

Spjel sem o partiji, sedem članov in dva: dva kmeti, dva
moški, tri političarje in intelektualce, dva političarja in dva
intelektualca.

Organizacija sem mislila komitet, partijanec sem si bil član, in
tako se sestoji sedaj iz sedem članov in dva: dva običajna ljud
in intelektualca, dva političarje in intelektualca.

Delava

Delavci sem mislila da moram gospodarski odb. oblikovati, ki je bil
del o, sestoji in ima dobrih članov, kateri bi nastopil v tem odb. delo
etc. drugo članu bi partijanec sam, za kateri sem mislil nalogo da si
bira tako, da bodo prije gostje st. delji, intelektualci so tudi, ki so drugo
obliko misli osvob. Hovari in gospodarski odb.

Del Jegerovega poročila od 28. julija do 5. avgusta 1943

Občina Škofja Loka, ki je nosila oznako I., je obsegala v tem času mesto Škofjo Loko z Vincarji, Novo predmestje, področje do Kamnitnika vključno z vojašnico, v njen sestav pa sta spadali tovarni Šešir in Thalerjeva predilnica. Mesto je bilo razdeljeno na 7 sektorjev (tudi kvartov). Iz ohranjenih poročil bi lahko sklepali, prvič, da je pojem občine isto kot mesto, zopet drugič pa se zdi, kakor da je pojem mesta organizacijsko ožji kot občina. Vendar občinskih forumov, razen sekretarja KP in sekretarke SPZZ, v dokumentih ne zasledimo. Lahko sklepamo, da vendarle pojma mesto in občina pomenita isto oziroma, da je imelo mesto stopnjo občine. Tudi formalna funkcija Jegerova do konca avgusta 1943 ni povsem jasna, kajti v poročilu Jegerova z dne 25. 7. 1943, ki nosi glavo: Poročilo obč. sekr. za mesto Šk. Loko — sestavil Jegerov, Jegerov navaja, da je obč. sekretar KP Slavko (Lojze Hafner — op. avtorja). Dva sekretarja pa istočasno nista mogla biti. Šele v poročilu Jegerova z začetka septembra je razčiščena nejasnost, pa tudi še jasneje razvidna organizacijska struktura v mestu.

Tudi iz poročila Tineta Kalana-Dolinskega, ki je 5. 8. 1943 prevzel mesto rajonskega sekretarja KP na prvem sestanku vseh terenskih delavcev rajona Škofja Loka dne 14. 8. 1943, ki ga je sklical Dolinski, vidimo, kako je v preteklem mesecu napredovala organizacija v Loki. Dolinski poroča, da je v Loki postavljen gospodarski odbor s 5 člani. Partijo sestavlja 1 biro (misli komite), 1 celica, 23 članov in 2 kandidata. Organizirana sta 2 krajevna (misli sektorska) odbora NOO, SPZZ predstavlja 1 občinski odbor in 4 krajevni (sektorski) odbori. Narodna zaščita ima 2 komandirja, 2 vodnika in 4 desetarje.⁷³

Avgusta je sicer aktivnost OF nekoliko popustila, kajti to je bila doba po katastrofi v Žirovskem Vrhu in aretacijah v sami Loki (opisani delno že v I. delu prispevka). Proti koncu avgusta pa se je organizacija opomogla od neposredne nevarnosti in posledic izdaj. Tako beremo v pismu Franja Cerarja-Matica Dolinskemu dne 24. 8. 1943⁷⁴ naslednje: *Po daljšem presledku se zopet oglašam, ker je delo vsled tako hudih izdajstev malo zastalo, pa vsaka povezanost Ti danes preti z nevarnostjo, da si prekmalu v Begnah in se moramo res samo še na najbolj zanesljive*

ljudi zanesti. Mi sicer ne počivamo, delamo, kolikor je v tem pogledu mogoče, pa ne vem, če tudi ne bomo lepega dne izdani. Pri Zori sem pustil 4 pakete, in sicer v prvem paketu je bilo 18 srajc in 50 kom. mila za britje in v drugem paketu 10 usnjenih pasov in usnjene vezalke za čevlje. Ta dva je že vzela, kakor mi Zora poroča, nek mladi fant po nalogu bataljonskega. Če je to res, prosim sporoči. Dva paketa sta pa še tukaj, in sicer 10 kg masti za čevlje in kompletna apoteka. To sem kupil in plačal. Seznam vsega prilagam... Jegorov me je imenoval za sekretarja mestnega gospodarskega odbora. Na to sem pristal... Denar ti pošljem konec tedna ali drugi teden, da ga skupaj pobereš, ali pa mi sporoči, če ga pošljem potem Jegorova...

Še bolj natančen vpogled v organizacijo dobimo iz poročila Jegorova z dne 6. 9. 1943, ki ga je poslal rajonskemu sekretarju Dolinskemu⁷⁵ in tudi prečital na sestanku terenskih delavcev rajona Škofja Loka dne 6. 9. 1943. Povzetek poročila se glasi: V mestu je bilo v tem času 47 članov KP (30 moških in 17 žensk) ter 6 kandidatov (4 moški in 2 ženski). Od članov partije je bilo 21 proletarcev, 14 proletark, 6 polproletarcev, 3 intelektualci in 3 intelektualke. Organizacija je obsegala 4 krajevne (sektorske) celice in mestni komite (biro). Sekretarji celic so sestavljali mestni komite. Sekretar mestnega komiteja je bil Jegorov, ki je bil na čelu komiteja in tudi edini ilegalcec. Mestni komite je tako štel 7 članov skupno z Jegorovim; Lojze Hafner-Slavko pa je postal neke vrste tajnik komiteja in prevzel tudi druge naloge, zlasti finančne. V avgustu so imele celice štiri sestanke, mestni biro pa tri. Vsi člani partije so plačevali članarino.

Organizacijo OF je sestavljalo 6 sektorskih NOO, dva tovarniška NOO in mestni NOO. Najboljši sekretarji sektorskih NOO so tvorili mestni NOO. Mestni NOO so sestavljali 4 moški in 2 ženski, ki so bili vsi člani KP. Na čelu mestnega NOO je bil Jegorov kot njegov sekretar. Delo v posameznih NOO je bilo razdeljeno na posameznike, ki so bili odgovorni za področja, poročanje, obveščevalno službo, propagando, zbiranje materiala, perila, hrane, raznašanje literature itd. Ves zbrani material so pošiljali preko rajonskega intendanta (Razin), ki je vodil tudi evidenco.

V mestu je bila organizirana SPŽZ, katere sekretarka je bila Špelca (Tončka Hafner — op. avtorja). Dobrih aktivistk je bilo sedem. V mestu je bilo 6 krajevnih odborov SPŽZ in mestni odbor, ki so ga sestavljale najboljše sekretarke krajevnih odborov. Sekretarka mestnega odbora SPŽZ je bila članica mestnega komiteja KPS, kjer je zastopala SPŽZ, ena od članic pa je bila v mestnem NOO. Mestni odbor so sestavljale 4 članice, ki so bile vse članice KP. Naloge SPŽZ so bile zbiranje materiala za vojsko in tehnike, zbiranje hrane, oblek, obvez, opravljale so propagandno in obveščevalno službo.

V mestu je bila organizirana tudi Narodna zaščita, mestni komandir je bil Baldo (Andrej Balderman-Mitja — op. avtorja). Postavljeni so bili štirje desetarji, ki so imeli nalogo sestaviti desetine, ki bi tvorile vode in kasneje čete. Baldo je bil član mestnega komiteja. Postavljena je bila mestna sekretarka SNP (Slovenska narodna pomoč), ki je imela že sestavljen odbor.

V preteklem mesecu je bilo v mestu mobiliziranih 5 prostovoljcev. V mestu je deloval mestni gospodarski odbor, ki je imel nalogo, da se poveže z vsemi trgovskimi in gospodarskimi sloji, da zbira material za vojsko in tehnike, denar in drugo. V mestu je deloval tudi VOS.

Iz dnevnika Lojzeta Hafnerja-Slavka vidimo, da je bila seja mestnega komiteja 23. 9. 1943. V dnevniku je opomba »Komite I.«⁷⁶ Iz poročila Jegorova 27. 9. 1943⁷⁷ je razvidno, da je število članov partije naraslo že na 50, in to 33 moških in 17 žensk ter da je 7 kandidatov.

Sestanki mestnega komiteja so v glavnem bili pri čevljarju Ivanu Hafnerju-Iverju, Spodnji trg 4. To je bila svojstvena baza organizacije, polna nevarnosti in posebnosti. Pri Ivanu Hafnerju je namreč nekaj časa stanoval šef gestapa v Škofji Loki



Ivan Hafner-Iver, sekretar
mestnega komiteja KPS
Škofja Loka jeseni 1943



Andrej Balderman-Mitja

Karl Luther, kasneje pa pomožni gestapovec-šofer Martin Remic, znan kot gestapovec Martin. Poleg njega pa je stanoval v hiši še neki višji oficir iz vojašnice. O tem pripoveduje Andrej Balderman-Mitja:⁷⁸ V jeseni 1943 smo imeli pri Hafnerčku več sestankov. Ob priliki enega od teh sestankov se je zgodilo, da so pridrveli pred hišo 4 avtomobili gestapovcev in mi smo že mislili, da so prišli po nas in računali na najhujše. V tem trenutku nismo vedeli kaj storiti. Vendar se je pokazalo, da je gestapovec Martin povabil druge gestapovce k njemu na lumpanje in tako je v isti hiši potekala seja mestnega komiteja in gestapovsko lumpanje. Sejo smo v miru končali in se v miru posamično razšli. Težko bi rekel, kdo vse je bil formalno v mestnem komiteju, ker formalnosti niso bile važne. Tudi se nismo sestajali v polnem številu skupaj. Nismo dosti govorili o delu drugega zaradi konspiracije. Ko sta bila aretirana Hafner in Bogataj, pred tem pa je odšel v partizane tudi Slavko, se je naše delo zamajalo. Spominjam se dobro gestapovca Martina. Martin je bil skrajno nemoralen človek, materialno je izkoriščal strah ljudi in se delal, kakor da dela za nas. V resnici mu je bilo za švercanje in to je delal tudi za zlato. Tudi meni je prešvercal v Ljubljano 1/2 kg masla, vendar sem moral dati 1 kg tudi njemu. Martina so ubili ob koncu vojne belogardisti na najbolj zverinski način v vreči v društvu na Spodnjem trgu. V samokolnici so ga nato peljali po Spodnjem trgu na pokopališče in ga zagrebli v smeti. Uboj Martina je bil že posledica obračuna med belogardisti in njim, ker so bili belogardisti četniško nastrojeni in tudi niso trpeli prevelike konkurence pri gestapu.

Ana Šinkovec pa pravi o Martinu:⁷⁹ Martin je bil iz Maribora in je imel tam 3 otroke. Delal je na obe strani. Interveniral je za nekatere naše, da so jih izpustili. Tako npr. za Poldko Stiglic, ki je bila ujeta na Zirovskem vrhu in zaprta v Begunjah, 2 dni pred koncem vojne je odpeljal iz taborišča na Ljubelju Šetino (pleskar), ker so Nemci zapornike hoteli likvidirati. Ko so gestapovci pred koncem vojne že pobegnili iz Loke, so belogardisti Martina ubili. Pri Hafnerčku je stanoval tudi neki nemški oficir, ki je imel radio. V sobi, kjer je stanoval ta oficir, smo se ob njegovi odsotnosti zbirali in poslušali radio, moj mož Karel, Tončka Panjan, Ivan Hafner in žena Roza ter jaz. Tončka Panjan je stenografirala poročila iz Londona in od drugod. Enkrat pa nas je zalotil nemški oficir, vendar ko je vstopil, na srečo, nismo več poslušali radia. Hafner se je opravičil z izjavo, da je zaljubljen v eno izmed nas, na mizi pa

so bili za kamuflažo itak vedno piškoti in vino. Vendar po tem dogodku nismo več upali poslušati.

Tončka Panjan (rojena Poljanec) pa pravi:⁸⁰ Pri Ivanu Hafnerju je stanoval neki oficir, ki je imel radio. Kadar ga ni bilo doma, smo izkoristili priliko in poslušali poročila. Jaz sem stenografirala in nato ta poročila nosila Milošu v Gabrovo, kjer sva se sestajala pri Gabrovi luži. To je bilo zlasti potem, ko je Miloš zapustil Primoževo žago in kadar se je vračal v bližino Loke. Ko je bil Miloš še na žagi, sem Rotiji (žena Primoža — op. avtorja) večkrat dala hrano za Miloša. Miloš mi je tudi, ne vem ali enkrat ali dvakrat, dal pismo za mamo v Ljubljano. Moj mož Peter, ki je bil zaposlen v mlekarni, je vložil pismo v originalni zavitek masla, in to maslo je za nagrado švercal v Ljubljano gestapovec Martin, ki pa seveda ni vedel, kaj je v maslu. Maslo je nosil k moji teti, kjer ga je prevzela prodajalka pri Bizjaku na Gosposvetski cesti (kjer je še danes trgovina — op. avtorja) Pavla Zrnev, rojena Kankel. Mislim, da je pismo odnesel nato Jože Pehar in ga dostavil na naslovljenko. Gestapovca Martina so ubili belogardisti 7. ali 9. 5. 1945. Ali je to odgovor, zakaj so Miloševa pisma v avgustu in septembru 1943 pisana v Ljubljano z zelo drobnopisavo na majhnih lističih, na obeh straneh in delno zamaščena? — (op. avtorja).

Nasproti Bizjakove trgovine preko Gosposvetske ceste je bila gostilna Novi svet (kjer danes stoji hotel Lev). Tam je bila kot natakarica zaposlena Ločanka Rezka Hostnik. V isti hiši je imela Ana Zihler tajno skladišče hrane za svoje otroke — oskrbovance, za katerega je vedela le Hostnikova. V gostilno so stalno hodili najprej italijanski, nato pa nemški oficirji na hrano, vendar skladišča niso odkrili. Rezka Hostnik je bila tudi povezana s Pavlo Zrnev.^{80a}

Iz vseh poročil vidimo, da je bila v jesenskih in zimskih mesecih 1943 v Škofji Loki izredno razgibana dejavnost SPŽZ. Zajemala je vsa področja in tudi vse predele mesta. Samo nekaj podatkov o najbolj aktivnih članicah SPŽZ. Čeprav Jegorov najprej poroča da sta bili nekaj časa občinski sekretarki SPŽZ Adela Janežič-Zora in nato Tončka Hafner-Špela,^{80b} pa je očitno, da je bila najbolj agilna in tudi najdlje časa občinska sekretarka Minka Kalan-Maša ali tudi Manja, rojena leta 1903 v Stari Loki; zaposlena je bila v skladišču pivovarne Union na Spodnjem trgu nasproti Šeširja.⁸¹ Minka Kalan, ki je vzdrževala tesne zveze z bratom Dolinskim, se je ukvarjala tako z organizacijskimi kot praktičnimi vprašanji. Zelo aktivna je bila Minka Tavčar-Irena, rojena 1922 v Zmincu, poročena Dekleva, je bila zaposlena v predilnici na Trati, stanovala pa v Zmincu.⁸² Minka je bila kasneje pomočnica rajonske sekretarke Tončke Vidic, nato pa prevzela sama to funkcijo. Minka se je vključila zelo zgodaj v gibanje in vzdrževala številne zveze s Poljansko dolino z



Minka Tavčar-Irena, por.
Dekleva — (fot. 1949)



Ana Šinkovec — (fot. 1940)



Tončka Panjan, roj. Poljanec
— (fot. med vojno)

legalci in partizani ter sodelovala na številnih sestankih. Pomočnica občinske sekretarke je bila Mici Franko-Mara, rojena 1913 v Škofji Loki. Mici izhaja iz zavedne družine, vsi člani so bili vključeni v gibanje. Za OF je opravljala številne, posle, tudi obveščevalnega značaja, vodila Jegorova po Loki, ko je menjal svoje ilegalno bivališče.⁸³ Adela Janežič-Zora, rojena 1905 v Škofji Loki, je svojo dejavnost usmerila predvsem na zbiranje materiala za vojsko in terence.⁸⁴ Kot sekretarka odbora SPŽZ za Spodnji trg je bila zelo aktivna Ana Šinkovec-Jelena, rojena 1919, ki je ob svojem možu Korlnu vzdrževala številne stike z ilegalci ter posredovala obveščevalna poročila, zbirala material in drugo.⁸⁵ Roza Hafner-Tatjana, žena Ivana Hafnerja, rojena 1899 v Labinu v Istri, je bila vključena v odbor SPŽZ na Spodnjem trgu in je ob svojem možu predstavljala pomoč pri organiziranju sestankov.⁸⁶ Kasnejša sekretarka SPŽZ in nekaj časa tudi sekretarka mestnega komiteja KPS je bila Betka Pokorn-Anjuša, rojena 19. 11. 1907, zaposlena na občini Škofja Loka.⁸⁷ Številne materialne prispevke je posredovala Zinka Suštar-Boža, poročena Hafner, rojena 1919, ki je imela stike z loškimi veljaki in od njih marsikaj dobila.⁸⁸ V Karlovcu je bila posebno aktivna Francka Jurjevič-Tonka, intendantka SPŽZ, rojena 1910 v Škofji Loki, poročena Jamnik, sestra bratov Jurjevič (pri Podskalčenkovich), kjer je bil na okrevanju po dražgoški bitki Justin Dolinar-Adam, kasneje pa Jegorov.⁸⁹ Posebne obveščevalne in druge naloge je opravljala Tončka Panjan, rojena 1916 v Škofji Loki, ki je vzdrževala stike z ilegalci in prinašala številna poročila.⁹⁰ Dragocene podatke in številne fotografije nemških gestapovcev in oficirjev je posredovala fotografinja Šelhavsova, ilegalno ime Liza, ki je pošiljala tudi drug material za partizane.⁹¹ Liza je prva razmnoževala Titove slike, ki jih je na Gorenjsko prinesel Veljko. Članica mestnega komiteja KPS je bila Štefka Koložvari-Barbara (Kronska Štefka), ki je bila zaposlena v gostilni Pri Kroni, kjer so se hranili gestapovci in nemški oficirji. Tako je Barbara lahko posredovala pomebne informacije, ki jih je zvedela iz razgovorov med Nemci.⁹² V SPŽZ so bile aktivne tudi Mara Guzelj-Meta, Tončka Hafner ter številne druge žene v mestu, katere ni mogoče vse zajeti v tem sestavku.⁹³ Skoraj vse omenjene organizatorke SPŽZ so bile kasneje zaprte zaradi izdaje Tončke Vidic.

V Škofji Loki je bila jeseni 1943 tudi zelo razvejana organizacija obveščevalne službe. To vrsto dejavnosti pa bi bilo potrebno posebej obdelati, saj so številni dokumenti, ki pričajo o tem delu. Prav tako je bila izredno agilna tudi loška mladina. Organizacijska struktura je bila podobna kot pri KP, NOO in SPŽZ. Organizacija je potekala od kvartnih odborov do mestnega odbora ZSM in ZKM. V tem času je mestni odbor vodila Marija Jamnik-Jadranka vse do aretacije v februarju 1944. Delovanje mladine v Škofji Loki, ki je tudi dobila prehodno zastavico v tekmovanju gorenjske mladine, prav tako zasluži posebno obdelavo in analizo. Žal v tem sestavku za to ni prostora.

Sestanke mestnega komiteja je organiziral v juliju in avgustu Jegorov sam, vendar sestankom ni prisostvoval. Septembra 1943 pa je že sam vodil nekaj sestankov, vendar na različnih lokacijah. V drugi polovici septembra in v oktobru pa se niso več sestajali v popolni sestavi, temveč so se dobivali po skupinah in obravnavali posamezne probleme.⁹⁴

V začetku oktobra je Jegorov prevzel tudi posle rajonskega sekretarja OF in s tem nekako mesto namestnika Tineta Kalana-Dolinskega. Proti koncu oktobra pa je Jegorov tudi formalno postal sekretar OF rajona Škofja Loka.⁹⁵

Vsa ta razvejana dejavnost aktivistov OF, številne vojaške akcije, mobilizacije in rekvizicije seveda niso ostale nezapažene od gestapa in belogardističnih ovaduhov. Zanos udeležencev osvobodilnega boja, ki so čutili, da s kapitulacijo Italije prihaja tudi dokončni obračun z nemškim okupatorjem, in vse večja masovnost gibanja, sta objektivno omogočala, da je okupator, skrbno zbiral informacije, k čemur mu je pomagala tudi zmanjšana konspiracija in včasih preveč javno delovanje aktivistov.

V splošnem zanosu tudi pozivi vodilnih aktivistov, ki so se zavedali nevarnosti izdaj in vrinjencev, niso veliko zalegli. Ljudje enostavno niso sprejeli možnosti, da bo vojna še trajala in da bodo še žrtve. Videli so tudi, kako moč Nemcev peša na frontah in doma in kako se Nemci vse bolj naslanjajo na domače izdajalce, ki so sestavljali že večino gestapovskega osebja v Loki.

Zasledovanje aktivistov OF od gestapa pa ni ostalo skrito simpatizerjem OF. V nemškem aparatu na občini Škofja Loka so bili številni uslužbenci povezani z OF, nekateri pa so tam vztrajali prav na zahtevo organizacije. Med drugim so bili neposredno povezani z OF Ferdo Gartner-Mitja, kasnejši pomočnik komisarja Prešernove brigade; Slavica Voržnerc-Štefka, mladinska funkcionarka v Stari Loki; Betka Pokorn-Anjuša, aktivistka SPZZ in nekaj časa sekretarka; Cirila Jamnik-Saša, ki je bila glavna Miloševa zveza na Primoževi žagi, in drugi. Na ta način ni bilo neznano, da zahtevajo razni gestapovci podatke iz kartoteke prebivalstva, o vojaških obvezniških liste hišnih prebivalcev, kar vse so vodili navedeni na občini. Vse to požrtvovalno in nevarno delo članov OF, njihov prispevek k sabotiranju nemških ukrepov, dajanje najrazličnejših podatkov in podobno bi bilo šele potrebno osvetliti in raziskati. To bi šele dalo pravo sliko o sposobnosti organizacije OF, ki je ves čas med okupacijo imela v nemškem aparatu številne sodelavce, da ne bi mislili, da je le »vsemogočni« gestapo uspel tu pa tam vrniti svoje agente v organizacijo OF in v vojaške enote.

Po zaslugi protiobveščevalne dejavnosti OF je bil 19. 10. 1943 Lojze Hafner-Slavko obveščen (po izjavi Hafnerja ga je obvestila Slavka Voržnerc), da v farovžu (gestapo) vse vedo o njem, da vodi organizacijo, da poznajo tudi druge osebe in kaj vse delajo. To je bil neposreden znak za ukrepanje. O tem pravi Lojze Hafner: *Že v septembru po kapitulaciji Italije je bilo ozračje napeto. Nekako sem slutil, da se nabirajo črni oblaki in sem svoje stvari skrival na raznih straneh, pa tudi doma nisem več redno spal. Dne 19. oktobra me je Slavica Voržnerc obvestila, da gestapo ve za moje delo in tako je stvar postala resna. Zaprošil sem za dovoljenje, da grem v ilegalo, vendar je nekaj časa trajalo, da sem ga dobil. Ko sem dobil odgovor PK-ja, sem brez spremnega pisma dne 2. novembra 1943 odšel v partizane, kamor me je odpeljal moj sosed Sekalov, ki je prišel v gostilno pri Frtunovcu, nakar sva odšla na Križno goro, nato k Lenartu, kjer sem se srečal z Dolinskim. Ta mi je izdal spremno pismo, nakar sem odšel v Prešernovo brigado.⁹⁶*

Pred odhodom v partizane je Slavko dne 29. 10. 1943 predal blagajno mestnega komiteja Matevžu Bogataju. Blagajniško poročilo o tem obsega 1215 RM dohodkov in 1194 izdatkov, saldo 21 RM. Slavko je pripisal: *Saldo bom izročil Franceljnu, ker jaz grem v ilegalo v smislu poziva VOS Pokrajinska komisija.*⁹⁷ Odhod Slavka v partizane je prav gotovo za njega rešitev, za organizacijo na terenu pa izguba najaktivnejšega člana.

Dne 30. oktobra 1943 je bila izvedena v Loki spektakularna akcija, ki je močno odjeknila po terenu. Najbolje je, da prečitamo izvirno poročilo glavnega činitelja Razina. Razin 22. 11. poroča: *Dne 30. X. ob 4h popoldne sem bil obveščen, da vozi Linketov auto sladkor in med iz kolodvora v Škofjo Loko. Ker v bližini ni bilo nobenih aktivistov, ki bi mi pomagali izvršiti akcijo, sem se odločil, da to storim sam.*

Nahajal sem se v Poljanski dolini ko sem bil o tem obveščen, ter sem takoj mobiliziral voznika, kateri me je v gnojnem košu prepeljal skozi Škofjo Loko do Starega dvora (to je bil gostilničar Žane Kumer, po domače Kajba iz Podpurfelce — izjava Artija 10. marca 1981 — op. avtorja).^{97a} Tam sem na srečo dobil takoj vezo s tremi aktivisti. Bili so Jado (Ivan Hafner), Luka (Miro Kuralt) in Leon (Ivan Zankotnik). Prišli so ravno v pravem času, kajti takrat je ravno pripeljal auto. Ko smo stopili na cesto, smo videli 50 m od nas močno vojaško patrolo, ki je šla v Bazo na Kolodvor. Kljub temu smo auto ustavili, ter skočili dva k šoferju, dva pa zadržaj. Šoferju sem zapovedal, naj pelje proti Kranju, kar je brez ugovora storil. Oboroženi

smo bili samo z F pištolami. Na avtomobilu je bilo 1700 kg umetnega medu, katerega smo potem s pomočjo voznikov spravili na varno mesto. Zaplenili smo tudi en velik zaboj pecilnih praškov, ki so iz sladkorja. Z akcijo smo bili gotovi ob pol 8^h. Tovariški pozdrav: rajonski intendant Pavle Gosar (Razin).^{97b} Kakor vemo, je bilo vse zaplenjeno blago prepeljano v skladišče v Pevno pri znani partizanski družini Kalan (Omanovi), ki je bilo v kozolcu. V noči od 9. na 10. december pa so po akciji Prešernove brigade Nemci požgali 4 skednje, 1 hlev in 1 kozolec, pri tem pa je zgorelo tudi partizansko skladišče. V poročilu Razin dne 14. 12. sporoča, kaj je zgorelo, in navaja okrog 1000 kg umetnega medu, 100 kg soli, 25 kg sladkorja, precej ciklostil papirja, 10 kg makaronov, 2 deki, nekaj konserv, milo, več paketov vžigalic, 2 puloverja in 1 rokavice.^{97c}

Prvi in edini neposredni dokument o delu mestnega komiteja, ki ga je avtor našel v arhivih, je zapisnik o seji komiteja z dne 3. 11. 1943, ki jo je sklical in vodil Mitja (Andrej Balderman — op. avtorja).⁹⁸ Seje so se (poleg Mitje) udeležili še Iver (Ivan Hafner), Francelj (Matevž Bogataj), Dušan (Pavel Erznožnik) ter Jur (Karel Šinkovec), ki je tudi pisal zapisnik. Seja je bila pri Ivanu Hafnerju, točke dnevnega reda pa so bile: Poročila od zadnje seje do danes, mobilizacija in slučajnosti. Zapisnik je hkrati tudi poročilo rajonskemu komiteju. Zapisnik je tako pomemben in zanimiv, da ga navajam v celoti.

1. a) *Tov. Iver poroča, da je vse kar je bilo sklenjenega na zadnji seji odposlal. Odgovora pa do danes še ni prejel. Naknadno pa je pretečeno nedeljo 31. X. zopet poslal poročilo z ilustracijo raznih osebnosti, za kar se pričakuje tozadevnega odgovora. Opazka, da pošilja tov. Iver »cajtunge« ne poročila se nam zdi čudna. On namreč smatra za potrebno, da razna vprašanja obširneje poroča. Če pa se Vam zdi kaj neumestno, pa sporočite.*

b) *Tov. Dušan poroča, da je o svojem delokrogu že tudi poslal poročilo.*

c) *Tov. Francelj poroča, da je tisto blago, ki je zanj prosil tov. Miloš že pripravljeno in bo odposlal. Slišal pa je, da se misli ustanoviti nova tehnika nekje bližje, zato sporočite če se blago pošlje kam drugam, kot je bilo namenjeno. Glede družinskih podpor vpraša, kaj naj se napravi, sedaj že razne družine niso dobile ta drugi mesec nič. Denar se pošilja gor, tu pa ga nima. Sporočite tozadevno kaj je za napraviti, družine podporo nujno rabijo.*

2. a) *Glede mobilizacije. Radi dogodkov v nedeljo se je v glavnem sestal komite, da se o mobilizacijskih načrtih posvetuje, kako čimpametnejše in brez velikih žrtev izvršiti, ter da se napravi na ljudi vtis prostovoljstva ne pa narobe. Ali je nedeljski slučaj v Breznici pripisati naključju, izdajstvu ali pa neprevidnosti posameznikov. To nam sporočite, da bomo stvar zasledovali in raziskali. Zastaviti je treba vse sile previdnosti, da se taki slučajji preprečijo, ker vplivajo na splošnost zelo porazno.*

b) *Zvedeli smo tudi, da se je vrnil g. Heinrihar, v zvezi s to vrnitvijo krožijo razne porazne vesti. Vsekakor moramo izvedeti od Vaše strani, iz kakšnih razlogov se on nahaja doma, zato da isto zagovarjamo pred ljudmi.*

3. *Po poročilih višjih vojaških osebnosti poročamo, da odhaja iz Loke cela garnizija vojaštva, v zameno pa baje pride motorizirana SS in kozaki. Seja je trajala od 13.30 do 15.20.*

Zapisnik vsekakor zasluži nekoliko širšo obrazložitev in pripombe, kajti na zanimiv način osvetljuje takratne dogodke in okoliščine v Škofji Loki.

Iz vsebine zapisnika, pod 1. a) je razvidna aktivnost mestnega komiteja pri razkrinkavanju belo-plavogardističnih in mihajlovičevskih elementov v Škofji Loki, od katerih so očitno nekateri delali na obe strani. Ta aktivnost in budnost je razvidna tudi iz poročila Jurja (Karel Šinkovec) z dne 5. 10., poslanega *Dragemu tovarišu* (verjetno Jegorov).⁹⁹ V njem poroča o nekaterih osebnostih v Škofji Loki, med njimi

Zapisnik

seje mestnega komiteja dne 3. 11. 1943.
 Klicatelj: tov. Mitja Otvori redno sejo ob 19.30 s
 sledočim dnevnim redom:

- 1) Poročila od radje seje do danes.
- 2) Mobilizacija.
- 3) Slučajnost.

1. a) Tov. Iver poroča, da je vse, kar je bilo sklenjenega
 na radnji seji odposlal. Odgovorja pa do danes še ni prejel.
 Pakuadiu pa je protično udeležba v. z. spet poslal poročila
 o ilustracija raznih osebnosti, za kar se pričakuje toradov-
 nogo odgovora. Zaradi, da poročja tov. Iver, zahtuje "ne
 poročila se nam radi čudimo, tu namreč, mislila pa potrebuje
 da namna opazovanja običneje poroča. Če pa se tam radi kaj
 razumstvo pa sporočite

b) Tov. Dušan poroča, da je svojem delobrogu še tudi
 poslal poročila.

c) Tov. Francelj poroča, da tisto blago hi je poročil, kaj
 tov. Mitja se prijavljeno in bo odposlal. Misal pa je,
 da se ničeli ustanočiti nova tehnika ushje blarje, zato
 sporočite če se blago pošlje kam drugam, kot je bila
 hancijev. Glede stvarinskih podpora, vpraša, kaj naj se
 napravi, sedaj se ruske stvari niso dobile ta drugi
 misli nič. Tudi se pošlje gor tu pa ga niča.
 Sporočite toradovno kaj je la napraviti, stvarine
 podpore umjeto rabijo.

2) a) Glede mobilizacije. Radi dogodkov, udeležbo se je
 zlovrnem sestali komite, da se o mobilizacijskih
 uvertih poročuje, kako čimprej.

Začetek zapisnika mestnega komiteja KPS Skofja Loka z dne 3. novembra 1943

ing. Jaka iz elektrarne (ing. Jaka Mlakar), Šmid (Kranj), tovarnar T iz Škofje Loke in drugi, ki sodelujejo z Vami, po drugi plati pa kontra. Govorijo, da se borijo za samostojno Slovenijo, ne pa za »Bolševike« oziroma komuniste. Vsi ti antikomunisti širijo vesti o nepravičnih razmerah v partizanih in slično.

Mestni komite, ki je dobival jasna navodila od višjih organov, kako je treba ločiti seme od plevela, je čutil neposreden pritisk sovražnih struktur in njihovo povezavo z gestapovskimi vrhovi. Ločiti seme od plevela pa je bilo v takratnih zapletenih pogojih še posebej težko, ker so vsi lastniki tovarn v Škofji Loki, nekateri veleposestniki ali trgovci bolj ali manj izdatno materialno podpirali OF ne glede na motive takega vedenja. Med njimi so bili tako iskreni kot namišljeni prijatelji, pri katerih se je spopadala nacionalna zavest z razrednim interesom in produkt tega konflikta je bil ali neposredno sodelovanje z okupatorjem ali pa taktiziranje okrog sil, ki so želele tudi po vojni ohraniti staro družbeno ureditev in s tem svoj privilegirani razredni položaj. Vse te številne spopade in pojavne oblike različnih interesov bodo zgodovinarji lokalne kronike morali šele temeljito analizirati, da bi lahko realno ocenili vse dogodke, njihove posledice in zapletena pota revolucionarne preobrazbe družbe.

Iz zapisnika pod 1. c) vidimo, da je Francelj (Matevž Bogataj) poročal o pošiljki Milošu Ziherlu v Davči (tehnika Selška), češ da je pripravljena. Pošiljka blaga je očitno rezultat razgovorov, ki jih je Miloš imel ob svojem bivanju v okolici Loke od 19. do 25. 10. 1943. Zanimivo pa je, da je bil ves komite seznanjen z iskanjem nove lokacije za tehniko v bližini Loke (gre za lokacijo pri Tomažu nad Praprotnim), ni pa razvidno, ali so bili člani komiteja seznanjeni z novo lokacijo, niti ni jasno, ali je bila pošiljka tudi odposlana. Matevž Bogataj je bil bolj zadolžen za tehnični transport pošiljk, dočim je bil za zbiranje zadolžen Pavel Erznožnik, ki je bil občinski intendant.

Mestni komite je kot svojo nalogo prevzel tudi skrb za družine borcev NOV, zlasti za družine padlih borcev ali talcev, ki niso imele nobenih dohodkov. Ta organizirana akcija je potekala v okviru SNP (Slovenska narodna pomoč) preko NOO in posameznikov, ki so bili zadolženi za to skrb. Pri tem je šlo predvsem za denarno pomoč, ki so jo zbirali s prostovoljnimi prispevki ali pa tudi z ljudskim posojilom.

Mestni komite je, kakor je razvidno iz zapisnika, nadalje analiziral mobilizacijsko akcijo, ki je bila 31. 10. 1943 v okviru splošne močne aktivnosti med vso jesenjo 1943, da so mobilizirali vse za vojsko sposobne kadre.

Nekaj dni potem, ko je Jegorov prevzel tudi funkcijo rajonskega sekretarja OF, je dne 26. 10. 1943 razposlal vsem občinskim sekretarjem pozivnice za mobilizacijo z naslednjim spremljajočim pismom:

V prilogi Ti pošiljam pozivnice za mobilizacijo, katere je treba razposlati predvsem tistim, ki so nedosegljivi našim patrolam, in omahljivcem oziroma skrivačem pred mobilizacijo. Prilagam zraven tudi besedilo, katerega je treba priložiti zraven k pozivnici, katero pa po možnosti razmnoži sam.

Z mobilizacijo je pričeti takoj in mobilizirati vse kar spada v določene letnike. Oproščeni mobilizacije so zaenkrat očetje petih otrok samo ako je naš sodelavec. V nasprotnem slučaju pa je treba mobilizirati tudi starejše, ako so nam nasprotni. Ozirati se je treba tudi na revne sloje, kateri imajo težkoče v preživljanju svoje družine.

Vzpostaviti je treba redne dnevne veze z našimi edinicami, da so novomobiliziranci čim prej odpeljani v svoje edinice. V ta namen je treba pritegniti vse terenske kurirje in druge razpoložljive moči.

Kaj je z sabotažnimi akcijami? Do danes nismo prejeli še nobenega poročila o tem. Strogo se je treba držati navodil in direktiv in iste točno izpolnjevati.

Tovariši! Preidi takoj k delu z vsem partijskim elanom in smelostjo, da čim hitreje izvedemo mobilizacijo in napravimo čim več sabotažnih akcij. Vse zavirače in saboterje naših direktiv bomo postavili pred vojaško sodišče.

Za raj. sek. OF

Pero (Jegorov)

Original je naslovljen na Valentina Hafnerja-Žaneta, ki je bil tačas partijski funkcionar v Stari Loki. Dokument je eden redkih, na katerem se je Jegorov podpisal Pero.¹⁰⁰

Pozivnice za občino I. — mesto Škofja Loka — sta v Gabrovem prevzela delno Ana Sinkovec-Jelena ter Ivan Hafner-Iver, delno pa Tončka Panjan. Skupno je bilo okrog 70 pozivnic. Vsi trije so nato pozivnice delili po Škofji Loki na predvidene naslove. Verjetno so pri raznašanju sodelovali še drugi.¹⁰¹

Pozivnice so dobili tudi člani mestnega komiteja KP ter člani odborov OF. Rajonski komite je namreč iz številnih obvestil, ki jih je dobival z raznih strani, ocenil, da so člani komiteja in drugi sodelavci že dokaj kompromitirani, ter da jim grozi neposredna aretacija. Verjetno je tudi Lojze Hafner-Slavko pred odhodom v partizane sporočil rajonskemu komiteju o informaciji, da gestapo ve za njegovo delo in delo drugih. Le tako si lahko razlagamo tak ukrep rajonskega komiteja, ki mu je moralo biti jasno, da bo odhod najaktivnejših članov KP in OF v partizane zapustil veliko praznino v organizaciji OF. Žal se je ocena rajonskega komiteja o ogroženosti aktivistov v Loki pokazala kasneje za utemeljeno in pravilno.

Pozivnice za mobilizacijo so zahtevale od naslovnikov, da se zberejo 31. oktobra v rajonu Breznice, od koder bi krenili v predvidene enote ali na druge dolžnosti. Namen pa je bil mobilizirati tudi vse druge, ki bi bili dosegljivi. V nedeljo, 31. 10. 1943 so krenili proti Gabrovem in Breznici tudi nekateri aktivisti in mladinci iz Škofje Loke, med njim Tončka Panjan, Cirila Jamnik-Saša, Minka Bevk in drugi.

Tega dne se Tončka Panjan spominja takole: *To nedeljo sem šla tudi jaz v Gabrovo, kamor sem nesla pošto in lire. Sestanek smo imeli nad hišo Jožeta Poljanca, kjer so bili Peter Kavčič-Jegorov, Lojze Kovačič-Gaj (tudi Gajo), Jože Ješe-Zlatko in Janko Poljanec-Koder. Prišli pa so tudi nekateri, ki so se verjetno odzvali pozivu ali pa iz drugih razlogov, tako se spominjam Ivana Hafnerja (Ivančk), Lada Kreka in Mirana Plantariča. Akcija pa je bila izdana od nekoga, ki je dobil poziv, pa tudi ni bila preveč konspirativno pripravljena. Nemci so s tanki in tovornjaki vdrli po vojaški cesti in začeli hajkati celo področje. Tako smo se vsi razbežali, jaz sem hitela proti Loki. K sreči sem pošto in lire skrila med skale, in ko so me ujeli, niso pri meni nič našli. Odgnali so me v šolo pri nunah, kjer so me zastiševali, vendar sem se izgovarjala, da sem v Gabrovem nakupovala sadje, in tako so me izpustili. Drugi dan je prišla v Loko Poljančeva (poročena pri Franconu v Gabrovem) in njej sem povedala, kje je skrita pošta in lire. Nemci so Breznico obstreljevali s topovi iz tankov od Kobile in od vodovodnega rezervoarja. Ker pa so bile granate tudi zažigalne, je nekaj hiš zgorelo.*¹⁰²

Cirila Jamnik-Saša pa pripoveduje: *Ta dan sva bili v Breznici z Bevkovo Minko. Med mobiliziranci je bil tudi Feliks Hafner in Miran Plantarič. Ko so Nemci začeli hajko, sva se izmuznili, Minka pa mi je nato doma posodila kolo, da sem se peljala v Loko. Nemci so bombardirali Breznico tudi iz letala, ki smo mu pravili »štorklja«, in s topovi iz tankov.*¹⁰³

Mobilizacija v Škofji Loki 31. 10. 1943 torej ni uspela. Avtorju ni znano, ali je sploh kdo odšel ta dan v partizane. Ostala pa je politična škoda, ki se je je zavedal tudi mestni komite in je razumljivo o tem razpravljal. Enotnosti in odločnosti glede odhoda v partizane pa tudi v samem komiteju ni bilo. Ivan Hafner je često grozil drugim z represalijami, če ne bodo odšli v ilegalo, drugi pa so zahtevali, naj najprej odide sam.

Problem, ki ga je mestni komite obravnaval pod točko 2 a) je »slučaj Stanko Heinrihar«. Stanko Heinrihar je bil znani lastnik tovarne lesnih izdelkov na Trati (sedaj delno prostori LTH), dalje posestnik obsežnih gozdov v Kokri ter solastnik družbe z omejeno zavezo za proizvodnjo in distribucijo električne energije v Skofji Loki. Družba je imela svoje prostore v stavbi na ovinku ceste proti Selški dolini pred sedanjo Namo (porušena po vojni); njena last je bila elektrarna v Vincarjih ter distribucijska mreža do Žabnice, kjer je bila mreža enakega podjetja Majdič iz Kranja. Heinrihar je bil povezan z belo-plavogardističnimi elementi v Loki, Kranju in Ljubljani, s tem pa tudi po zvezah z gestapom na Bledu. Kakor številni drugi je tudi on vzdrževal stike z OF, vendar je bila njegova materialna pomoč v nesorazmerju z njegovimi stvarnimi možnostmi. Kot lastniku gozdov so mu partizani dali tudi pridevek »Borštinar« (gozdar). Heinrihar je stanoval na Trati v svoji hiši, ki jo je obdal z ograjo in čuval s psi.

Odnos Heinriharja do OF ilustrira pismo, ki ga je Lojze Hafner-Slavko poslal Razinu 20. oktobra 1943. Razin je namreč zahteval od Heinriharja določeno večjo pomoč, ki naj bi jo Slavko izposloval. Tako čitamo: *Iz Tvojega pisma meni in pa potem iz naslovljenčevega* (Razin je očitno preko Slavkova poslal pismo Heinriharju) *sem razbral, da ne veš, kako je s tem človekom. On je namreč že skoro leto povezan z nami in je že mnogo žrtvoval in naredil za našo stvar, ime mu je »Borštinar«. Daje redne prispevke, tako da preko tega skoro ne moremo zahtevati nič od njega. Sploh pa z živili ne more nič podpirati, ker ima dosti raznih posameznih podpirancev, njegov obrat pa je premajhen, da bi zmožel kaj več... Pri Borštinarju sem bil sam osebno in se vse pogovorila. Zaenkrat ne more nič kaj takega dati, kar Ti želiš.*¹⁰⁴ Ni znano kaj je Razin zahteval od Heinriharja. Na dokumentih pred vojno se je Heinrihar podpisoval s Hainrihar.

Vodstvo varnostno-obveščevalne službe (VOS) na Gorenjskem je budno spremljalo Heinriharjevo aktivnost ter njegove povezave s centri izven Loke. Poskušalo ga je iztrgati iz sredine in razčistiti njegovo dvojno vlogo. Metoda mobilizacije v našo vojsko je bila že večkrat uspešna pot za razreševanje takih problemov. S tem ciljem je bil tudi Heinrihar poklican na zvezo. Dne 28. 10. 1943 se je res pripeljal z avtomobilom do elektrarne v Vincarjih, ga tam pustil in se podal na zvezo v sektor Lubnika.¹⁰⁵

O zanimivem dogodku, ki je s tem povezan, pripoveduje Franc Zupančič-Marjan, ki je bil takrat sekretar okrožnega komiteja Kamnik, tole: *Ko sem se vračal s konference na PK-ju iz Davče, sem pod Lubnikom naletel na Nika Kavčiča-Gorazda ali morda Staneta Kersnika-Jelovčana, ne spominjam se točno. Z menoj sta bila varnostnik iz Kamnika Viktor Janeš-Jovo in moj kurir (Stane Bernik-Arti pravi, da je bil z njim tudi Stane Dobovišek-Bregar — op. avtorja). Pravkar je bil mobiliziran Heinrihar in mene so vprašali, če bi bili tako predrzni, da bi se kar z avtom peljali v Kamnik, kamor smo bili namenjeni, ker se Heinrihar ne bo več vrnil v dolino. Jovo je takoj rekel, da bo on vozil, vzeli smo ključke avtomobila, jaz pa sem poveznil na glavo Heinriharjev klobuk. Res smo našli pri elektrarni avtomobil, se usedli vanj in zvečer odpeljali. Bila je že noč, ko smo krenili, usedel sem se na zadnji sedež. V Stari Loki smo morali ob cesti čakati, ker je po cesti korakala kolona Nemcev, ki so se vračali iz Selške doline v Loko. Jovo je odprl pokrov avtomobila in se delal, kakor da nekaj popravlja. Ko smo nato peljali proti Loki, smo zašli, ker nihče od nas ni poznal Loke. Znašli smo se pred tovarno Sešir, obrnili, nato pa vendarle krenili proti Trati. Tam smo zopet zašli na pot proti Kranju, se vrnili in končno pravilno zavili proti Jeprci in Smedniku, kjer smo Savo prešli preko mostu. Nekajkrat smo morali ustaviti in se skriti v koruzo, ker so nasproti vozili avtomobili s prižganimi lučmi. Do našega okrožnega centra pri Kamniku smo rabili okrog 1 uro, ko pa smo prispeli na cilj, smo avto zažgali. Naš podvig je bil poln napetosti in kritičnih tre-*

nutkov, vendar se je srečno končal. Viktor Janeš-Jovo in kurir pa sta kasneje padla.¹⁰⁶

Že 31. 10. ali 1. 11. 1943 (po Slavkotovem dnevniku) pa se je Heinrihar ponovno pojavil v Škofji Loki, kar je izzvalo med prebivalstvom precejšnje razburjenje, kakor vidimo iz zapisnika mestnega komiteja, ta pa je tudi zahteval obrazložitev. Na sestanku rajonskega komiteja, ki je bil 5. novembra in katerega so se udeležili Jegorov, Adam, Cveto, Zdravko, Runo, Arti, Stefan, Živko in Rovtar,¹⁰⁷ so tudi razpravljali o Heinriharjevi dezertaciji. Tam je zapisano: *Tov. Runo in Zdravko poročata, da morala ljudstva zaradi dezertacije Heinriharja Stankota jako pada, predlagata, naj se o tem izda poseben odlok, ki naj bi obrazložil oziroma vseboval podatke te dezertacije. Ljudje se postavljajo na stališče, da se predvzamejo mere, da se taki slučaji ne ponovijo, ker to je zelo škodljivo za razvoj naše borbe. Ker ljudstvo omenja, da je igrala tukaj vlogo odkupnina.*¹⁰⁸

Heinrihar je po prihodu v Loko obiskal dr. Kocjančiča, kjer je verjetno iskal zdravniško spričevalo, nato pa se je javil Nemcem.¹⁰⁹ Heinrihar je nato z različnimi pismi vodilnim organom OF hotel nekako opravičiti svoj odnos do dogodka, njegova sovražna dejavnost pa se je le še okrepila.

Krog 20. januarja 1944 je Heinrihar prejel zasluženo kazen v svoji vili na Trati in v poročilu okrožne komisije VOS Škofja Loka z dne 28. 1. 1944 lahko čitamo: *Znani petokolonaš in industrijalec Stanko Heinrihar iz Škofje Loke je 23. 1. 1944 podlegel poškodbam v ljubljanski bolnici, nakar so ga tudi v Ljubljani pokopali. Njegova žena je baje izprosila pri Nemcih, kateri so mislili za Heinriharja ustreliti 20 talcev, da se to ni narenilo.*¹¹⁰

Vendar pa do 9. februarja 1944 ni bilo več daleč.

Osvobodilna fronta je izdala tudi posebno obvestilo, v katerem je javnost obvestila o razlogih za kaznovanje Heinriharja. To obvestilo so dobili v roke gestapovci pri aretaciji Tončke Hafner.¹¹¹ Druga polovica oktobra in prva polovica novembra sta prinesli pomembne dogodke in kadrovske spremembe.

Dne 23. 10. 1943 so Nemci izpraznili Žiri, s čimer je pod pritiskom partizanov nemška defenzivnost dosegla svoj višek. Zasedba Žirov s partizanskimi enotami je obljubljala skorajšen umik Nemcev iz obeh dolin, kar so ti tudi imeli v programu vse do novembrske ofenzive Taufe. Na teritoriju osvobojenih Žirov in okolice je bil ustanovljen nov rajon škofjeloškega okrožja, rajon Žiri, ki je do tedaj spadal pod rajon Poljanska dolina. Istočasno je bila izvršena tudi sprememba v oštevilčenju rajonov, tako da je rajon Škofja Loka dobil oznako Rajon I. Škofja Loka. Dne 24. oktobra 1943 je bil ustanovljen v Žireh prvi NOO, ki je bil izbran na svobodnih volitvah.

Tretjega novembra 1943 je prišlo na rajonski komite Škofja Loka pismo tov. Maksa Krmelja-Matije, ki je v imenu PK KPS za Gorenjsko klical Dolinskega na razgovor v okolico Žirov, kjer je bil PK KPS. Pismo se glasi: *Ko prejmeš to pismo, takoj kreni na pot preko Žirovskega vrha v Žiri. Tam se javi na komandi mesta, kjer boš dobil zvezo z nami. Prej kot boš odpotoval pa izroči vse rajonske posle tvojemu namestniku, katerega si gotovo že imel postavljenega. Tvojemu namestniku pa moraš naročiti, da bo vršil mobilizacijo nadalje malo masovno, kakor ste to delali dosedaj. Po poročilih, ki smo jih prejeli iz vojske izgleda, da niste nas razumeli, da je treba temeljito zagrabit in vse mobilizirati. Tudi na sabotažne akcije ne smejo pozabiti, ampak jih še povečati tako, da bo vsak dan izvršena vsaj ena sabotažna akcija v tvojem rajonu.*¹¹²

Takoj, ko je Dolinski prejel pismo, se je odpravil na pot. Na PK je imel obširne razgovore, kjer je dobil nadaljnja navodila za delo. Dolinski je bil namreč imenovan za sekretarja okrožnega komiteja KP Škofja Loka. Zamenjal je Ambroža (Avguštin Barle), ki je odšel na PK. Že pred odhodom Dolinskega 29. 10. 1943¹¹³ je bil 5. 11. 1943 sklican nad Zalubnikarjem 1. sestanek rajonskega komiteja, vodil ga je Jegorov. Sestanku so prisostvovali: Jegorov, Adam, Cveto, ki je postal sekretar občine

III. (op. avtorja), Zdravko, Runo kot član komiteja ter Arti, Štefan, Živko¹¹⁴ — Franc Vodnik ter Rovtar (Franc Šifer). Glavna točka sestanka je bila okrožnica PK za Gorenjsko glede mobilizacije. V zapisniku med drugim piše:¹¹⁵ *Tov. Jegorov je poročal, da je bila do sedaj v naš rajon poslana 1 patrola 10 mož v pomoč teren-skim delavcem za izvedbo mobilizacije in povdarjali pri tem, da se za to morajo mobilizirati vse razpoložljive moči, pred vsem pa partiji, legalci in NZ... Vsak primer oprostitve mobilizacije naših aktivistov se bo obravnaval posebej... Dolinski je predal posle rajonskega sekretarja Jegorovu dne 14. 11. 1943,¹¹⁶ medtem ko Jegorov omenja, da je posle prevzel 15. 11. 1943.¹¹⁷ Oba sta poslala poročilo PK o stanju organizacije od 8. 11. 1943.*

Z odhodom Dolinskega na okrožje in postavitvijo Jegorova za sekretarja rajona je bilo izpraznjeno mesto sekretarja rajonskega odbora OF, ki ga je do tedaj zasedal Jegorov. Za rajonskega sekretarja OF je bil imenovan Ivan Hafner-Iver, ki je bil še vedno tudi sekretar mestnega komiteja KP Škofja Loka. To mesto je prvič na ta način zasedel legalec.¹¹⁸ Rajonsko vodstvo je namreč mislilo, da bo to delo lahko opravljal v legali, ali pa ni bilo na razpolago primerne osebe, ki bi bila v ilegalu.

Rajonsko in okrožno vodstvo je videlo črne oblake, ki so se zbirali nad Škofjo Loko. Da bi preprečilo katastrofo, je ponovno zahtevalo od najvidnejših aktivistov, da gredo v partizane in s tem v ilegalu in se tako izognejo aretacijam. V ta namen je Dolinski dne 15. 11. ponovno poslal trem članom KP poziv za vstop v NOV. Iz dokumentov je razvidno, da sta med temi tremi prejela opomin tudi Ivan Hafner-Iver in Pavel Erznožnik-Dušan. Tretji ni znan. Vsebino poziva je Dolinski poslal 1. decembra tudi na PK in tako se je le-ta ohranila. Zanimivo je prečitati celoten tekst poziva, ki se glasi:

Tovariš...

Kot član KPS (Komunistične Partije Slovenije) Ti pošiljam poslednji opomin za vstop v NOV (Narodno osvobodilno vojsko) na katerega se odzovi v 48 urah po prejemu pisma. Zvezo išči preko tov. Tonača (avtor ni mogel ugotoviti, kdo je to). Z ozirom na to, ker si grobo kršil partijska pravila si se ob priliki prvega poziva na mobilizacijo (verjetno ob mobilizaciji v Breznici — op. avtorja) izkazal kot skrajno nediscipliniranega, Te opominjam, da boš kot član Partije ponovno kršitev plačal s smrtjo. Isto velja za vsakega člana KPS, ki se ni izkazal discipliniranega in vsakogar, ki bi kršil tega opomina konspiracijo! Molči in stori svojo dolžnost!

Delu čast in oblast.¹¹⁹

Poročilu, ki ga je poslal Dolinski PK z gornjo prilogo, je priložen tudi odgovor, ki ga je Dolinskemu poslal Dušan (Pavel Erznožnik) in ki izraža vso stisko in strah pred posledicami za bližnje tistih, ki gredo v ilegalu. Tako Dušan piše: *Tovariš Dolinski! Tvoj poziv sem prejel. Čudno se mi zdi kako morete svojemu sodelavcu groziti kot največjemu izdajalcu. Partijska pravila nisem mogu kršiti, ker so mi še neznana. Na prvi poziv sem takoj poslal opravičilo tov. Artiju. Razloge, ki sem jih navedel vpošteva vsaka oblast. Sam veš, da sem slabega zdravja in da parti-zanskih naporov v zimi ne bi prenesu. To lahko tudi zdravniško dokažem. Pomisli tudi, če ne name, pa na mojo družino, ki bi v tem kritičnem času planili po nji. Ne morem žrtvovati sebe in družino brez koristi za naš pokret. Če ste pa zgubili zaupanje do nas, tedaj pa ne vem, kdo je še zaupanja vreden. Prosim Te kot človeka, oziroma ljudi, do katerih imam vse zaupanje in vero, da uvidiš moje razloge. Jez ostanem vedno zvest našemu pokretu in žrtvujem vse, kar je pač v moji moči. Pozdravlja Te Dušan. Smrt fašizmu — Svobodo narodu!¹²⁰*

Že 6. 12. je PK poslal Dolinskemu odgovor na njegovo pismo,¹²¹ ki ga je podpisal Jože Sluga-Lenart. Med drugim piše: *Popolnoma nepravilno je pa bilo postopanje s tovarišem Dušanom, ker mu groziš, ako ne bo prišel v partizane, s smrtjo, kajti to danes na Gorenjskem še ne drži, kajti IOOF je izdal proglas za osvobojeno ozemlje vsem moškim, ki so sposobni nositi orožje, in kdor bi se na osvobojenem ozemlju ne odzval pozivu vojaških oblasti, ta spada pred vojaško sodišče. Za nas*

tukaj pa drži, da so vsi Partijci že z dnem njegovega vstopa v Partijo mobilizirani ne glede, kakšno službo in kje vrše delo, to se pravi, kjer ga Partija rabi, tja ga pa postavi. Kdor se pa pozivu višjih partijskih forumov ne odzove še ni rečeno, da bo streljan, nego se ga samo izključi iz Partije ako je nediscipliniran in se ne odzove partijskemu odzivu in se mu to sporoči. V nobenem slučaju, ako ni odkrit saboter in denuncijant, se mu pa ne sme odvzeti možnosti sodelovanja v OF... Torej bodi v bodoče v takih primerih previdnejši in drži se načel marksizma, ki pravi: »naša moč je v prepričevanju in dokazovanju.«

Znano je, da je imel Dolinski težak slog v svojih pismenih pozivih, zaradi tega je bil tudi kritiziran od PK. Če pa ta slog odmislimo, je Dolinski izvajal sklepe komiteja in iskreno želel, da bi se številni aktivisti izognili aretaciji in vključili v ilegalno. Žal se je kmalu pokazalo, da je bilo njegovo vztrajanje pri mobilizaciji pravilno in da bi bi odhod v partizane povzročil manj žrtev, kakor pa jih je sicer bilo. Velika večina ilegalcev, zbranih okrog rajonskega foruma ali pri opravljanju drugih nevojaških dolžnosti, je preživela vojno. Sicer pa tudi Ivan Hafner-Iver ni štedil z grožnjami svoji okolici, kar prav gotovo ni najbolje vplivalo na druge.¹²²

Vsa ta dejstva pa moramo gledati tudi skozi prizmo poslabšane situacije v novembru, ko je potekala nemška ofenziva na partizansko osvobojeno ozemlje (Traufe) in odrinila enote ter ilegalce od neposredne okolice Loke, kar je zelo otežkočalo zveze in tudi odhod v partizane. O tem v svojem poročilu PK 1. 12. 1943 piše Dolinski:¹²³ *Iz dneva v dan pričakujem poročil iz posameznih rajonov. Ker poročil nisem dobil, tudi nisem mogel poročati. Čas in dnevi potekajo v delu, vendar, kljub temu se pa v okrožju ni prav nič napredovalo, zato tudi ne morem podati točnega poročila. Glavni vzrok je bila zadnja hajka in aretacije nekaterih naših legalcev. Iz istega vzroka je morala med ljudskimi množicami v vseh rajonih jako padla. Ljudje so sicer jako ogorčeni radi Rupnikove belo in plavogardistične bande, so pa zelo v strahu zaradi aretacij, katere ta banda izvaja. Povsod veliko govore o naših brigadah in divizijah, kam so odšle, ali so se razbile ali umaknile. Povsod je dobro učinkovalo, da so se terenski delavci takoj po hajki pojavili po hišah in v nekaterih krajih izvedli par mitingov in sestankov. Da bi se morala čim bolj dvignila, so takoj po hajki in delno še med hajko izdajali radio poročila in nekaj druge propagandne literature v loškem in medvoškem rajonu.*

V drugi polovici novembra in že med ofenzivo Traufe, ki je trajala od 13. do 23. 11. 1943, so gestapovci in belogardisti aretirali v Loku 11 moških ter jih odpeljali v Društveni dom na Spodnjem trgu. To je bilo prvič, da so zapornike direktno prevzemali belogardisti, v tej hiši pa se je s tem začela ustanavljati belogardistična baza, ki je kasneje prerasla v domobransko postojanko. Tri od aretiranih so izpustili, ostale pa odpeljali v Ljubljano in Begunje ter nato v Nemčijo. To je tudi prvič, da zaporniki niso bili zaprti v zaporih v Loku in tam registrirani, pa tudi v knjigi zapornikov v Begunjah niso zabeleženi. Zaradi šibkosti loških belogardistov so se v te akcije vključevali njihovi ljudje direktno iz Ljubljane in tako nudili loškim belogardistom neposredno pomoč. Vse to je potekalo seveda z vednostjo in sodelovanjem gestapa. Med aretiranimi sta bila tudi Ivan Hafner-Iver in Matevž Bogataj-Francelj. Zadnjega so izpustili, Iverja pa poslali v Begunje in naprej v taborišče v Nemčijo.

O tej aretaciji poroča Dolinski 1. 12. 1943: *V rajonu I. Škofja Loka (v tem poročilu Dolinski prvič uporablja novo oznako za Loko) je prazno mesto RK OF zaradi aretacije tov. Iverja. Za njegovega namestnika še ni predloga in se bo to v najkrajšem času rešilo. Tov. Iver in njegova žena sta se takoj na poziv in naše obvestilo pričela pripravljati za v ilegalnost. Urejeval in shranjeval je svoje stvari ter je nameraval v naslednjih dneh stopiti v ilegalnost. Sprva je pokazal discipliniranost in voljo, ko so ga aretirali, pa je prvi dan imel priložnost, da bi pobegnil. Tu pa je pokazal premalo odločnosti in trdnosti. Imel je pomisleke zaradi žene ter se je raje sam žrtvoval ter prišel tako rabljem v roke. Zagrešil je torej napako.*

Kako naj to vzamemo in kako naj postopamo, da bomo vedeli se ravnati za v bodoče. V mesto sem poslal trem članom Partije zadnji opomin za vstop v ilegalnost, nato sem prejel od enega dopis, ki ga prilagam in kopijo opomina (misli na Dušanovo pismo — op. avtorja). Od ostalih dveh pa nisem dobil ničesar, vem pa, da so se o tem opominu razgovarjali in da so o tem izvedeli tudi naši aktivisti.

Z aretacijo Iverja je bilo zopet izpraznjeno mesto sekretarja mestnega komiteja KP in sekretarja rajonskega odbora OF. Organizacija je slabila in vse bolj se je čutila sovražna ofenzivnost. Najbolj aktivna v tem času je bila SPZZ in mladina in pa seveda ilegalno jedro aktivistov, ki so bili zbrani okrog rajonskega vodstva.

Tak položaj v Loki opisuje tudi Jegorov v svojem poročilu 8. 12. 1943, ko piše: V občini I. (mesto) je bilo oddanih 200 pozivnic, uspeh tega smo dosegli, da smo prišli do točnih dokazov, da je mesto samo eno oportunistično gnezdo. Značilno je to, da od 200 pozivov za vstop v našo vojsko, se ni našel en prostovoljec, kateri čuti dolžnosti do naroda. Kakor je bilo pred dvema ali tremi meseci mesto naše, tako je sedaj proti vstopu v vojsko, ko je treba dati osebne žrtve. Glede tega bodo člani Partije, katerim je bil poslan poziv vrženi iz Partije, če se ne bodo ob povernem opominu v 48 urnem roku javili našim edinicam.¹²⁴

V začetku decembra 1943 je bil nato imenovan za sekretarja mestnega komiteja Škofja Loka Anton Gruden-Gašper.¹²⁵ Ker pa je Gašper takoj nato odšel v partijsko šolo, kamor je odšel tudi Zdravko, je začasno vodila posle sekretarja mestnega komiteja po sklepu rajonskega komiteja tovarišica Betka Pokorn-Anjuša, ki je bila kasneje nekaj časa tudi sekretarka občinskega odbora SPZZ, nato aretirana 9. marca 1944. Partijske šole v Cerknem so se od 21. 12. 1943 do 14. 1. 1944 udeležili Anton Gruden-Gašper, Valentin Završnik-Zdravko, Franc Vodnik-Živko (Savcev iz Puštala) ter Jože Pogačnik-Tomi.¹²⁶

O teh spremembah piše Jegorov v poročilu 27. 12. 1943 takole:

Članarino plačujejo vsi partijci večinoma redno, edino mesto je v organizaciji malo zaostalo vsled mobilizacije in poslanih pozivov. V zadnjem času tudi ni bil postavljen nobeden za odgovornega za mesto, da bi točno vodil kontrolo nad vso organizacijo v mestu. Zato je postavljen sedaj tov. Gašper, ki pa je trenutno odsoten, radi odhoda v partijsko šolo. Na sestanku RK-ja je bila postavljena za časa odsotnosti Gašperja tov. Anjuša članica RK-ja, da vodi kontrolo in jim da potrebne naloge partijskim celicam in da skliče sestanke istih. Tovarišica Anjuša je poslala poročilo o tem, sklicala je sestanke celičnih sekretarjev in na njih razpravljala o sklepih in dolžnostih partijskih celic. V mestu samem se bo lahko začelo z res pravih temeljitim organiziranim delom s povratkom tov. Gašperja, kateri bo prevzel vso odgovornost za to delo.¹²⁷



Anton Gruden-Gašper, sekretar mestnega komiteja KPS Škofja Loka pozimi 1943/44 in kasneje

Sredi januarja 1944 se je vrnil torej iz partijske šole Gašper ter prevzel organizacijo v mestu. Gašper je bil torej zopet ilegalec, ki je po Jegorovu prevzel to odgovornost v mestu.

Anton Gruden-Gašper, predvojni komunist, sprejet v KPJ leta 1934, je bil rojen 26. 10. 1896 v Škofji Loki, stanoval Škofja Loka, Spodnji trg 3. Po napadu Nemcev na Rusijo je bil aretiran in odpeljan na Koroško, nato pa pogojno odpuščen. Hitro se je vključil v gibanje in 22. junija 1943 odšel s sinovoma v partizane. Priključil se je Loškemu bataljonu pri Andreju. Gašper je padel tik pred koncem vojne 31. marca 1945 na Križni gori.¹²⁸

V drugi polovici decembra je bil postavljen za sekretarja rajonskega odbora OF tov. Franc Luskovec-Cveto, sekretar KP občine III. Postavljen je bil tudi celotni odbor OF in 19. 12. 1943 je imel prvi sestanek. Tako je po aretaciji Ivana Hafnerja-Iverja vodstvo rajonskega odbora OF prevzel zopet ilegalec.

V nedeljo 19. 12. 1943 je bil tudi drugi sestanek rajonskega komiteja, ki mu je prisostvoval tudi član PK France Perovšek. Na tem sestanku so področje rajona razdelili na sektorje kot delovno metodo razporejanja nalog članom rajonskega komiteja, ki naj bi se s tem bolj in lažje poglobili v delo v posameznih občinah.

Delo tehnike Selške do konca nemške novembrske ofenzive

Za Miloševe kratke odsotnosti od 19. do 25. 10. 1943 so Bodin, Janoš in Darja v tehniki Selški izdelali in razmnožili naslednje izdelke:

Dne 21. oktobra radio poročila v 600 izvodih na eni strani, brošuro Četrta in peta Hitlerjeva ofenziva proti jugoslovanskim partizanom v 1030 izvodih na 17 polovičnih straneh ter 1200 izvodov Pozivnic na eni strani. Pozivnice so izdelali na zahtevo štaba Gorenjskega odreda z dne 16. 10. 1943, podpisal politkomisar Anton Kržišnik-Ljubo Sorški;¹²⁹ 22. oktobra so izdelali letak, Deutsche Soldaten v 1030 izvodih na dveh straneh (letak je poslal iz Škofje Loke Miloš, v nemščino pa ga je prevedla Betka Pokorn-Anjuša — op. avtorja); 23. pa brošuro Gorenjski fantje na Dolenjskem v 460 izvodih na 11 polovičnih straneh; 24. so izdelali Razglas v 740 izvodih na eni strani, 25. X. pa Slovenski poročevalci v 550 izvodih na 8 straneh ter radio poročila v 640 izvodih na dveh straneh.

Dne 25. oktobra zvečer se je v tehniko vrnil Miloš. Že med potovanjem po loškem terenu je Miloš sestavljal dvojno 8. in 9. številko Mladine, ki so jo nato takoj začeli izdelovati in 27. zabeležili v poročilu, da so jo izdelali v 550 izvodih na osemih straneh.¹³⁰

Mladina št. 8 in 9 nosi datum 29. 10. 1943 in ima tele prispevke:

Tov. Tito — naš vzorni vodnik — Vinko Hafner; Priznanje najboljšim — Pokrajinski iniciativni odbor ZSM za Gorenjsko in Koroško; Dvoje pesmi 1941—1943; Z mladinskega kongresa; Z naše Koroške — Končno je vendarle spoznal — Ciril, politični delavec na Koroškem; Samozavest umira — Aleksander; Naš Blaž — Janoš; Mladina piše: Kako sem postala članica ZSM — Stanka; Mučenice — sestra; O sramotilnih napisih; Mladina v borbi.

Številka 8. in 9. je posebno reprezentativna, saj je na prvi strani zelo uspela slika tov. Tita, izdelana neposredno na matrico. Številka obsega 4 liste, to je 8 strani. Izdelana je bila v 570 izvodih.

Dne 27. 10. 1943, komaj nekaj dni potem, ko je bil Miloš skupaj z Dolinskim nad Loko, mu že piše v zvezi z novo tehniko ter pošilja pismo za Borovca (Ivo Slavic — tudi Jokl, sekretar Kranja — op. avtorja). Dolinskemu piše: *Pošiljam Ti pismo za tov. Borovca. Prosim Te, oddaj ga čimprej in mi sporoči, naj ga da takoj Hlebšu. O tem sva govorila s Stanetom. Gre za večjo količino papirja, ki bo tam razrezan. Od tam ga bo treba prepeljati k nam, odnosno do onega človeka*

v naši dolini, kamor je že Francelj nekoč peljal nekaj materiala. Prosim Te, organiziraj Ti ta prevoz. Vozil bo oni, ki je kandidat za mobilizacijo in ima avto. Hlebš Ti bo sporočil, kdaj bo papir pripravljen. Papir silno rabimo in ga bo treba čim več spraviti gori. Pisal sem tudi Franclju, naj spravi sem ves papir, ki ga ima na razpolago. Pritisni še Ti na Razina, naj pošlje, kolikor mogoče več ciklostil papirja. Sporoči mi, če so poslali material, za katerega sem naročil, naj ga pošljejo na Jegorova. Glavno je, da pošljete žico in svetilke. Pripravi tudi radio. Upam, da bo delo pri novem prostoru kmalu gotovo, da se bomo selili. Dela je čez glavo, papirja pa manjka, zato je treba ves papir, ki je še v dolini, pošiljati k nam. Don ima svoje stalne zveze, kjer dobiva papir, in mu ga ni treba pošiljati. Če moreš, pošlji tudi nekaj kostanja, ker ga še vedno nimamo. Tovariško Te pozdravlja — Miloš.¹³¹

Gornje pismo je bilo odposlano 27. 10., že naslednji dan pa ga je dobil v roke Dolinski; prišlo je torej v eni noči od Davče do Loke. Zveze so torej odlično delovale. Iz pisma, ki tudi dobro ilustrira razpredeno preskrbovalno mrežo za tehnike, vidimo, da Miloš še vedno računa s tehniko pri Sv. Tomažu in misli na skorajšnjo selitev. Okrog 1. novembra sta v tehniko Selško prišla dva nova delavca: Andrej Jesenovec-Rajko, o katerem je bilo že govora, ter Jernej Dermota-Bogo.¹³²

Jernej Dermota-Bogo, rojen 17. 4. 1924 v Železnikih, pred vojno je obiskoval gimnazijo, v partizane vstopil januarja 1943, pred prihodom v tehniko je bil v Gorenjskem odredu, verjetno je odred zapustil, ker se je Miloš dogovoril s štabom odreda glede novih kadrov. V tehniko Selški je bil do prve polovice marca 1944, ko je odšel v Prešernovo brigado.¹³³

S prihodom dveh novih moči se je zelo povečala kapaciteta tehnike, še posebej, ker je bil Rajko tehnično usmerjen človek (roto), Bogo pa je imel smisel za risanje in tipkanje.

Iz poročila tehnike 30. 10. 1943 vidimo, da sta bili v škofjeloškem okrožju v tem času še dve manjši ilegalni rajonski tehniki v rajonu Škofje Loke in Jelovice, zadnja je spadala sicer pod OK Kranj, v tehničnem oziru pa pod OK Škofja Loka. Tehniki nista imeli razmnoževalcev, pač pa pisalne stroje in šapirografe. Gre za tehniko v Žabnici (Jože Zupan-Metod) in tehniko Jelovška 2 nad Jamnikom. Poleg tega naj bi bile še nekatere legalne tehnike, ni pa jasno, za katere gre.

Dne 29. 10. so v tehniko Selški razmnožili Ljudsko pravico v 400 izvodih na 10 straneh ter radio poročila v 630 izvodih na dveh straneh; 2. 11. so zopet izšla radio poročila v 650 izvodih na dveh straneh; 4. 11. pa so v tehniko pripravili novo 3. številko Naše žene — gorenjska izdaja, ki nosi datum 2. 11. Kakor smo že prej



Jernej Dermota-Bogo

omenili, je bila prva izdaja 3. številke Naše žene zaradi članka Janoša O osvobodilni fronti ocenjena kot sektaška in vzeta iz prometa. Nova izdaja 3. številke ima tudi drugačno glavo s preprostim stiliziranim napisom brez skic, prvič je tiskana dvobarvno, in sicer je odtisnjena peterokraka zvezda z rdečo barvo v zgornjem desnem kotu. Izdelanih je bilo 600 izvodov na štirih straneh.¹³⁴

Vsebina 3. številke je naslednja: Uvodni članek Žena v boju za enakopravnost je napisal Miloš Zihel kot urednik (1 stran); Dušanka — napisala Darja (Silva Janša) — 1 stran; s črnim robom obrobljen prispevek je posvečen Milki Mezek-Klari (ali Anjuti), ki je padla v Poljanski dolini 12. 10. 1943.¹³⁵ V spomin na to hrabro dekle je prav, da ponatisnemo objavljeno posvetilo:

Tovarišica Milka

Nedavno je padla v nemški zasedi ena najboljših bork za svobodo slovenskega naroda in delovnega ljudstva na Gorenjskem, tovarišica Milka. Tovarišica je izhajala iz preproste kmečke hiše. Že kot otrok je kazala silno veselje do učenja, vendar se ji njena največja želja, da bi nadaljevala šolo, radi skromnih razmer, v katerih je živela, ni izpolnila. Morala je v službo, kjer je mnogokrat opravljala najtežja dela. Ko so vdrle na Gorenjsko nemške razbojniške tolpe in je bila osnovana Osvobodilna fronta, je bila Milka med prvimi, ki so pričeli sodelovati. Radi suma, da pomaga partizanom, je bila tri mesece zaprta v Št. Vidu. Ko so jo izpustili, se je še z večjo vnemo vrgla na delo. Z brezprimerno požrtvovalnostjo se je po končanem težkem dnevnem delu vsa predala sveti borbi za osvobodjenje našega naroda. Ko je postalo njeno delo v legalnosti otežkočeno, je brez pomisleka stopila med partizane in nadaljevala svoje plodono delo v Protifašistični ženski zvezi. Njeno delo je prekinila krogla iz okupatorjeve puške. Padla je hrabro, kot je bila hrabra vse svoje življenje. Slava spominu junaške Milke!

Drugi prispevki so: Kako nas izkoriščajo — Nevenka (1/2 strani); Mati — Urška; Žena v borbi (opisi herojskega vedenja žena).

Dne 6. 11. so v tehniki razmnožili radio poročila v 650 izvodih na 4 straneh. Ta dan sta bila odsotna Miloš in Bodin, ker sta odšla v Martinj Vrh v štab Gorenjskega odreda. Pogovarjali so se o številnih problemih sodelovanja, zlasti pa o kadrih, ki jih je tehnika potrebovala. Zgoraj navedena radijska poročila je Darja poslala Bodinu in pripisala: Pošiljam ti en izvod radio poročil. Sicer vem, da jih bo Miloš nemilostno skritiziral, vendar upam, da vsaj kakih velikih napak ni.¹³⁶

S temi poročili so objavili, da je na ruski fronti prišel Kijev zopet nazaj v ruske roke. Ta dan je tudi prišlo v tehniko pismo PK, da mora Bodin, ki je v glavnem v zadnjem času razmnoževal vse izdelke tehnike, takoj odpotovati v Cerkno, tja je krenil z Jakobom, vendar se je vrnil že v torek, 9. 11. 1943.

Tehnika je imela vse večje težave z roto strojem, ki je končno odpovedal, tako da šest dni niso mogli ničesar delati. To opisuje Darja v pismu Bodinu 7. 10.: ... ni pokala matrica, ampak je že pri prvem komadu nastala guba, ki je vztrajala do konca, kljub temu da sem dvakrat znova napela matrico. Roto se je ustavil pri vsakih par izvodih, tako da sem že s strahom pričela računati, ali bomo gotovi do jutra ali ne. Ampak vseeno je sedaj ura 1/2 5 h.¹³⁷

Roto stroj so lahko pognali šele, ko so dobili nov tekoči trak. O istem problemu piše Miloš Bodinu 13. 11. v Žiri, kamor je Bodin odšel dva dni prej na poziv PK. Žiri so bile namreč osvobodene. Miloš opisuje težave takole: Tukajšnji roto že dva dni počiva. Utrgal se je namreč trak in to na takem mestu, da ga ni več mogoče zakrpati. Dobili smo sicer dva traka, ki jih je napravil kovač, vendar ni mogoče delati, ker preveč stiska skupaj valjarja in ni mogoče preprečiti gubanje matric. Poleg tega je pa kmalu en trak počil, ker pač ni material za to. Danes smo dobili dva jermena, katera bom jutri nesel onemu človeku. Mogoče bo mogel kaj napraviti. Pisal sem tudi v Cerkno v tehniko, naj pošljejo ročni ciklostil za ta čas, dokler roto ne bi deloval. Zaenkrat še ni ciklostila in tudi onega ne, ki sem ga naročil iz Loke.¹³⁸

Dne 9. 11. 1943 je Miloš zahteval od Razina, da mu pošlje ciklostil, ki ga je skupno z drugim materialom k njemu poslala Saša iz tehnike na Primoževi žagi. Natančno mu opisuje napravo in dodaja celo skico, da ja ne bi prišlo do pomote.

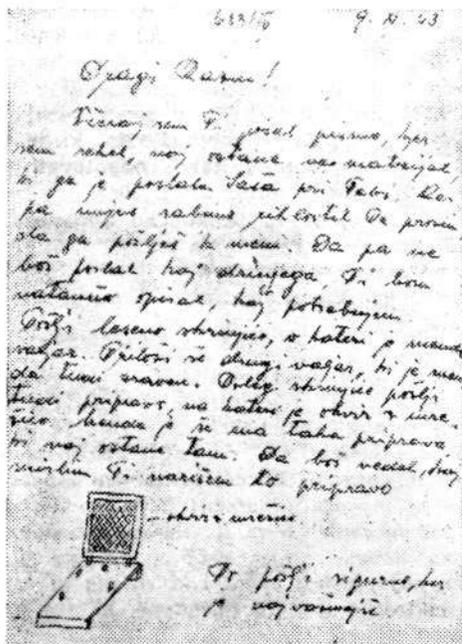
Dne 10. 11. so v tehniki razmnožili zopet radio poročila v 650 izvodih na dveh straneh, 15. 11. pa Slovenski poročevalec št. 24 v 550 izvodih na 6 straneh.

Začetek novembra je prinesel v življenje tehnike številne spremembe in odločitve, ki so bistveno vplivale na dogajanja v naslednjih tednih.

Tovariš Janoš je že kmalu po 1. oktobru odpotoval na Primorsko v pomoč pri organiziranju tehnik, pregledati pa bi tudi moral možnosti za dobavo materiala s Primorske. Tam je to delo zelo uspešno opravil in se na Bodinov poziv vrnil v Davčo nekako 8. novembra. Postavljen je bil za okrožnega tehnika ter je kmalu odpotoval v Kropo, da pospeši delo v tehniki tega okoliša. Gre za tehniko Jelovsko II.¹³⁹

Čas pa je narekoval določene reorganizacije tehnik in zahteval razširitev baze ter usposobitev novih kadrov. V ta namen je PK KPS sklenil, da tov. Don preide iz pokrajinske tehnike v Poljanski dolini v Davčo in prevzame posle pokrajinskega tehnika za tehnična vprašanja, tovariš Bodin pa bi ostal odgovoren za organizacijo.¹⁴⁰ Kljub nekaterim poskusom, da se ta sklep uresniči, pa do tega ni prišlo, kajti Don se je usmeril le na organiziranje partizanskih tiskarn in tu dosegel neverjetne uspehe. To pa prav gotovo zasluži, da se vsa njegova dejavnost posebej obdela.

Prostor tehnike Selšce, ki je bil premajhen že za samo tehniko, je praktično rabil tudi za delo pokrajinskega tehnika in delo Miloša kot urednika Mladine. Naše žene in Pionirja. Tudi zato je bilo nujno delo v uredništvu in pri vodenju tehnik vse Gorenjske ločiti od neposrednega vsakodnevnega tehničnega dela v tehniki. Tudi načelo konspiracije je zahtevalo, da se doseže večja prostorska razdelitev kadrov, ki so bili dragoceni za razvoj te dejavnosti na Gorenjskem. Zaradi tega je PK sklenil, da se zgradi nov prostor, ki bi bil dovolj konspirativen in ločen, bližala pa se je tudi zima z vsemi težavami.¹⁴¹



Del Miloševega pisma Razinu dne 9. nov. 1943

Miloš Ziherl je bil v začetku novembra razrešen dolžnosti okrožnega tehnika okrožja Škofja Loka in imenovan za člana agit-prop komisije pri POOF za Gorenjsko. Njegova naloga naj bi bilo urejanje Mladine, Naše žene in Pionirja ter razvijanje tehnik in propagandnega dela. V ta namen naj bi se v okolici Škofje Loke organiziral močan tehnični in kadroviski center, ki bi bil sposoben poleg navedenih nalog izdajati tudi linijska radijska poročila. V tem centru naj bi se zbrali dobri tehnični kadri s številnimi izkušnjami pri dotedanjem delu.

Vse te naloge so bile logičen odraz krepitve narodnoosvobodilnega gibanja, ki je zahtevalo nove prijeme, čutila pa se je v tem času tudi močna defenziva nemških sil. Nemška protiofenziva, ki jo je predstavljala hajka pod imenom Traufe in je zajela tudi vse področje škofjeloškega okrožja ter pritiskala na osvobojeno ozemlje na Primorskem, je trajala od 13. do 23. 11. 1943. Nemške sile, ki so se vse bolj pomikale proti osvobojenemu ozemlju Cerkna, pri tem česale celotno področje obeh dolin in napravile konec svobodnih Žirov, so se od 19. do 22. novembra valile tudi po Davči in okrog tehnike Selške. Čeprav ofenziva ni uspela s svojim namenom, je vendarle prizadela in upočasnila tudi delo tehnik in načrte za njihov razvoj. Poglejmo nekaj dokumentov o teh spremembah in dogodkih.

Zelo pomembno je pismo Bodina Matiji z dne 9. 11. 1943, ko je bil PK v rajonu osvobojenih Žirov. Bodin v pismu predlaga spremembe, ki so bile že nekaj časa v zraku, in prosi za soglasje. Pismo je Bodin pisal takoj po prihodu iz Cerkna, kjer je z Jakobom premedel položaj in možnosti za akcije. Tudi Jakob mu je svetoval, naj se pogovori z Matijo. Izvlečki iz pisma so: *Včeraj sem se vrnil iz Cerkna, kamor me je klical Jakob, da se pomeniva glede mojega nadaljnjega dela. Njemu sem oddal poročilo o stanju vseh tehnik na Gorenjskem in njih delu v letu 1942 in 1943. To poročilo moram poslati na Agitprop CK KPS, mi je naročil tov. Jakob. Ker pa ne vem naslova, ga pošiljam preko tebe in obenem na vpogled. Sedaj se obračam na Tebe, glede navodil in podajam tudi poročilo, kako bo sedaj urejeno na tem koncu!*

1. *Tovariš Miloš Ziherl v 2—3 dneh odide v nov prostor, kjer bo ustvaril redakcijo »Naše žene« in »Mladine«. V ta namen bo, oziroma že pošilja potrebne okrožnice glede dopisov. Mobiliziral bo neko aktivistko, ki je stenografka, in izdaljal obširna linijska radio-poročila. Ta nova tehnika... bo razpošiljala tekste vsem tehnikom ter radio poročila vsem terenskim funkcionarjem ter nekaterim bližnjim rajonom. Vse stvari za tehniko so že pripravljene razen razmnoževalnika, katerega čakamo iz Kamnika ali pa iz Medvod.*

2. *Tovariš Janoš je postavljen za okrožnega tehnika in odide jutri, to je 10. nov. v jelovski rajon (sekretar Zmago), kjer bo organiziral tehniko. Dobil sem namreč dopis, da imajo popolnoma vse pripravljeno za tehniko razen razmnoževalca. Baje imajo preko 60.000 pol papirja. Ta tehnika bo sedaj nujno potrebna, ker bo izdelovala literaturo tudi za nekaj bližnjih rajonov OK Kranj, kjer so tehnike bolj šibke, oziroma zaradi prevelikih razdalj in slabih zvez ne morejo v redu zalagati posebno rajon Brezje in Tržič. Ko bo Janoš uredil in pregledal, kako je z vezami, materialom in podobno se bo vrnil. Nahajal se bo pri tovarišu Milošu, sicer bo letal od rajona do rajona, skrbel za material, pripravljaj skladišča in podobno.*

3. *Naša stara tehnika (misli tehniko Selško) je sedaj dobila dva nova tovariša (misli Rajka in Boga). Tehniko vodi tov. Darja (»gestapovka«). Delo in oblika ne bo ničesar zaostajalo za prejšnjo, ker je novo osebje že popolnoma samostojno izdelalo radio-poročila, ki nič ne zaostajajo za našimi. Glede osebja ti sporočam, da je zanesljivo. Govorila sva namreč o tem s tov. Ambrožem (Avgust Barle, okrožni sekretar). Nova dva sta tov. Rajko (po poklicu mehanik, partizan 10 mesecev, pri hajki na Žirovskem vrhu si je polomil rebra, nato je bil še precej časa v četi, ko se mu je stanje poslabšalo, pa se je šel zdraviti). Priporočal ga je tov. Dolinski, drug tov. se imenuje Bogo in ga je priporočil tov. Dušan.*

Po naročilu tov. Ambroža bom uvedel najstrožjo kontrolo, kakšni ljudje se nahajajo v tehnikah drugih okrožij in nezanesljive izločil.

Tov. Jakob je naročil, naj tukaj vse uredim in nato odidem k tebi, kjer naj se nahajam blizu tebe, da bodo teksti čim prej šli naprej. Ko Don dokonča VKP/b, naj se preseli na osvobojeno ozemlje, kapaciteta njegove tehnike naj se zmanjša zaradi prevelike oddaljenosti in naj se ojači Selška tehnika. V par dneh bom vse uredil. Prosim Te, da mi nujno pošlješ propustnico, da me slučajno ne bi med potjo zaprli za kakšen teden. S tovariškim pozdravom Dolfe Arigler (Bodin).¹⁴²

Pismo moramo razumeti kot poročilo Matiji pred razgovori, ki so bili predvideni v Žireh. »Nov prostor« pomeni novo tehniko pri Sv. Tomažu. Aktivistka, ki zna stenografijo, pa je naša stara znanka iz Primoževe žage Cirila Jamnik-Saša. Pomisleke okrog Darje so očitno premagali, sicer Bodin ne bi ironično napisal v narekovaju gestapovka. Potreba po tem, da bi bil Bodin v bližini PK, je bila žal rešena tako, da se je PK moral po padcu Žirov preseliti v Davčo in tako sta bila PK in pokrajinski tehnik blizu skupaj.

Dne 11. XI. je Bodin odrinil iz Martinj Vrha in po 8 urah prispel v Žiri.¹⁴³ V Žireh je bil do 15. XI. in po razgovorih z Matijo in ostalimi takoj pisal pismo Milošu o rezultatih in sklepih razgovorov.

Že 13. novembra Miloš odgovarja na Bodinovo pismo v Žiri.¹⁴⁴ Miloš ni bil navdušen, da bi prišla Saša k Bodinu, kar je le-ta zahteval, ker je računal nanjo v tehniki pri Sv. Tomažu. Predlaga Bodinu, da bi k njemu prišla Eva (Kveta Kodrič-Eva, s katero se bomo kasneje srečali), ki je bila tačas v Jelovski tehniki. Predlaga Bodinu, da glede Saše ponovno premisli. Za novega okrožnega tehnika za škofješko okrožje omenja Miloš možnost, da bi prišel sem Hrast (Albin Vengust) iz Kamniškega območja.

Iz Miloševega odgovora Bodinu lahko sklepamo, da je bila sprejeta odločitev, da Miran (Adolf Šuštaršič), ki je vodil radijsko poslušalnico nad Ocvirkom v Davči in pošiljal Selški tehniki poročila, odide tudi v Žiri, v bližino PK. O tem čitamo stališče Miloša: *Tu bo precej čudno, če bo šel Milan. Saj sam veš, kako je z radioaparatom na baterije. Če bi vsaj jaz imel tam doli razmnoževalec, potem bi lahko tam delali, če tu ne bo šlo. Ali si kaj slišal, kaj je z rotorjem iz Kamnika.*

Če bi Miran res odpotoval v Žiri, bi bil bunker nad Ocvirkom izpraznjen, in tako se je rodila misel, da bi se Bodin preselil tja in ne bi bilo treba graditi novega bunkerja. S tem v zvezi piše Miloš: *Ali boš ti sam v svojem prostoru? Verjetno bosta z Donom skupaj... in nato v svojem novem prostoru bom uredil tehniko, ki bo po možnosti v najkrajšem času lahko samostojna. Potem bi jaz lahko odšel kamorkoli, le če bom izdajal poročila bo drugje težje, razen če bi šel v Žiri.*

Vse pretekle dneve v novembru se je Miloš intenzivno pripravljal za pot proti Škofji Loki. Ta čas je izkoristil, da je sestavil 10. št. Mladine in 3. št. Naše žene. O tem piše: *Uredil sem z veliko muko 10. šte. »Mladine« in sicer na štirih straneh, ker nimam nikakršnih dopisov. Ne vem, kaj misli Vinko (Vinko Hafner). On ima dopise, pa se ne zmeni za nič. Ker je nemogoče tu razmnožiti »Mladino«, smo poslali gotove matrice in ključ Donu. »Poročevalec« pa čaka, da bo mogoče nadaljevati z delom.¹⁴⁵ Miloš Bodinu tudi sporoča, da naslednjega dne odpotuje proti Škofji Loki, ko pravi: *Jutri grem doli in bom vse uredil.**

Deseta številka Mladine nosi datum 12. 11. 1943 in je izdelana na štirih straneh. Razmnoževalo jo je več tehnik. Ohranjena sta izvoda tehnike TR 1-Kranj in tehnike III. Jeseniško okrožje in sta shranjena v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja. Ta številka ima naslednjo vsebino:

Kaj in kako naj delamo — Veljko; Judeži — Stana; Mati (pesem) — Vinko; Mladina piše: V boj proti okupatorju — Dragica, Z ramo ob rami — Vida, Ali je to moj brat? — Urška; Mladina v borbi: Junaki z juga.

Dne 9. 11. je Miloš zopet pisal pismo bratu Borisu (Bogdanu). Sporoča mu, da so pred dobrim tednom zaprli očeta in da je sedaj v Begunjah.¹⁴⁶ Od ostalih nima nobene vesti. Tudi o svojem dekletu, ki so jo Italijani zaprli 1. avgusta 43, nima vesti. Sedaj je še vedno okrožni tehnik, vendar je slišal, da so ga imenovali za člana

agit-prop komisije pri POOF za Gorenjsko. Borisu pošilja mladinsko brošuro Nekoč je bil..., ki jo je izdelal še na Primoževi žagi ter Pesmi borbe. Izraža silno željo, da bi opravljal svoj poklic, vendar misli tudi v sedanje delo vložiti vse sile.¹⁴⁷

Tehniko Selško pri Španu je Miloš zapustil pozno zvečer 13. novembra ali zgodaj zjutraj naslednjega dne ter odšel proti Martinj Vrhju z namenom, da obišče štab Gorenjskega odreda, nato pa nadaljuje pot proti Škofji Loki. Že nekaj dni je snežilo in zapadlo je precej snega, vendar se je Miloš kljub načetemu zdravju odpravil na pot. Stalno je kašljal in imel zvišano temperaturo. To je razvidno iz pisma, ki ga je pisala Darja Bodinu v Žiri dne 16. 11., ko piše:¹⁴⁸ *Seveda je to sedaj težko, ko je zapadlo toliko snega in še vedno pada.* Luka (Janez Kejžar — op. avtorja) se kar boji, kako bo šel na vezo... V soboto popoldne (13. 11. — op. av.) smo bili malo pri Marici, je Miloš zaigral malo za slovo. Milošu se je v Davči namreč izpolnila davna želja, da bi dobil harmoniko in se tako ob neutrudnem delu od časa do časa vrnil v svet svojih sanj. Kljub bolezi je vlek el meh harmonike in razveseljeval svojo okolico. Vsi so občudovali njegovo virtuoznost, saj nihče ni znal izvabiti iz harmonike takšne partizanske melodije kot on.

Številne zanimivosti o delu tehnike in njenih problemih izvem iz pisma Darje Bodinu v Žiri 16. 11. V tehniki so bili že obveščeni, da se nekaj pripravlja. Tako Darja piše: ... *tisto ozemlje je menda sumljivo »osvobojeno«, posebno sedaj, ko se menda nekaj pripravlja. Svetujem ti, da prideš po svoj arhiv in korespondenco, ki jo imaš tu in počakaš par dni.* Očitno pa ni bilo še jasno, da že teče velika ofenziva, in delo je v tehniki še normalno teklo, čeprav je bilo prekinjeno zaradi pokvarjenega roto stroja. Darja piše: *Roto sedaj hvala Bogu dela. Tekoči trak je naredil iz pločevine, iztaknil je tudi nekaj odgovarjajočega. Bogo je prinesel trak v ponedeljek zjutraj, delal je do 4 h ponoči, oni v Martinj vrhu. Pločevina je zelo elastična in upam, da ne bo takoj počila. Izdelano je zelo natančno, kar je glavno (avtor ni mogel ugotoviti, kdo v Martinj Vrhju je izdelal tekoči trak).*

Preden je Miran odšel z Lenartom proti Žirem, je prinesel iz bunkerja nad Ocvirkom v tehniko k Španu radioaparatus. Med tem časom si je Darja nameravala ogledati bunker nad Ocvirkom, kamor bi se morala seliti z Bodinom. Vendar Miran in Lenart že nista mogla več v Žiri zaradi hajke in sta se vrnila v Davčo. O tem piše Darja: *Sedaj pa še stvar s tovarišem Miranom. Prinesel je sprejemnik, precej dober, ter odšel še isti večer nazaj, zjutraj pa s tovarišem Lenartom v Žiri. Namepravala sem iti pogledat njegov prostor, ker mi je povedal, kdo mi bo pokazal. Po njegovih izjavah je konspiracija dobra. Toda naslednji dan se je vrnil s tov. Lenartom in sedaj je odnesel nazaj tudi sprejemnik po naročilu Lenarta... V Žiri menda nista mogla in preživljata tu, oz. bosta preživela kritične dni.*

Darja in ostali pa še niso slutili, da se bližajo tehniki težki dnevi. Opravljali so dela, ki kažejo, da ni bilo še nobene nivoje. Tako razberemo iz Darjinega pisma: *Kako se imam? Če bi imela čas misliti, bi mi bilo najbrž dolgčas po stari družbi, tako pa imam ves čas delo. Danes sem imela generalno čiščenje. Da vidiš, kako lepo izgleda po policah, na mizi in pod mizo, kjer je lepo zložen papir. Tudi matrice sem sortirala in lepo zložila, saj je bila že »strahota« pogledati tja dol. Poleg tega mi je prišlo vse prav za poročilo. Darja sprašuje tudi: Kdo pride še k Milošu? (misli na to, kdo vse bo pri Milošu v tehniki pri Škofji Loki — op. av.) K Milošu bi očitno moral priti tudi Janoš. Dne 16. 11. namreč Janoš piše Bodinu s svojega potovanja v tehniko Jelovško II. nad Kropo: *Takoj ko pridem nazaj, grem k Milošu, mislim, da se je že preselil v novo rezidenco. Na srečo Janoš ni prišel k Milošu, sicer bi tudi njega lahko doletela nesreča 8. februarja 1944.**

Dne 15. 11. 1943 so v tehniki Selški razmnožili Slovenski poročevalec št. 24 v 550 izvodih na 6 straneh; 16. 11. letak. Dogodki v Jugoslaviji so stopili v ospredje v 700 izvodih na eni strani. Istega dne so po naročilu štaba GO izdelali tudi Odlok o ukrepih proti ostankom belo-plavogardističnih tolpa ter proti skrivačem pred mobilizacijo, in sicer v 200 izvodih na eni strani; 17. 11. so razmnožili še radijska

poročila v 680 izvodih na dveh straneh, nato pa je bilo delo praktično prekinjeno do 25. novembra. Iz Bodinovega dnevnika lahko zasledujemo, kako se je ofenziva Traufe bližala Davči:

15. ponedeljek. Dop. še vse v redu. Pop. že umik. (Iz Žirov — op. avt.)

16. torek. Sneži, umikamo se na Selško. Sicer naporni marši. Sedaj imam puško. Počasi se umikamo. (Ko je Bodin odšel v Žiri, je puško namreč pustil osebju tehnike — op. avt.)

17. sreda. Osvobojeno ozemlje počasi kopni. Umikamo se počasi iz njega.

18. četrtek. V bližini Poljanske ceste prenočili v neki hiši. Zjutraj z Vasilijem v Globel in v Orlovo gnezdo. Zvedeli, da je v teku velika hajka.¹⁴⁹

19. petek. V bunkerju čakamo, da poneha hajka.

20. sobota. Pop. prišla Dušan in Slavc. Zabiti v bunkerju zaradi hajke.

21. nedelja. Zabušavamo, večinoma spimo.

22. ponedeljek. Še vedno prazno zabušavanje. Spanje in branje.

23. torek. Sele danes se spravili nekoliko k delu.

24. sreda. Ker se hajka še ni ohladila, še vedno čepim v bunkerju.

25. četrtek. Razmnožil 1000 strani letaka na 1 strani in 300 radioporočil.

26. petek. Večinoma spali, ker smo delali nepretrgoma 24 ur.

O teh dogodkih pripoveduje Bodin:¹⁵⁰ Med ofenzivo nas je bilo nekaj dni v tehniki šest, in sicer: Darja, Rajko, Bogo in jaz ter nekaj časa Dušan in Slavc. Vsakokrat, ko smo šli v bunker, je Španova mama prekrila vhod v bunker, ki je bil pod kozjim hlevom, z gnojem. Zrak je bil v bunkerju obupen, zlasti, če nas je bilo veliko v njem. Ponoči, ko si Nemci niso upali hoditi okrog, smo šli malo na zrak, nato pa zopet v bunker. Delati nismo mogli, ker bi se tipkanje lahko slišalo, nismo pa vedeli, kaj se dogaja zunaj. V bunkerju sem se počutil slabo, ker sem imel slabe izkušnje s tehniko v Mišakah in sem bil vedno raje na prostem kot pa v zaprtem prostoru. Seveda smo imeli načrt, kaj bomo storili, če bi nas Nemci odkrili, kajti žive nas nikakor ne bi smeli dobiti v roke. Zlasti za Slavca, Dušana in mene so Nemci dobro vedeli, kdo smo in kakšne posle opravljamo. Miloša ni bilo med ofenzivo v bunkerju, ker je pred tem odpotoval proti Šk. Loki.

V pismeni izjavi Andreja Jesenovca-Rajka z dne 26. 11. 1961 (izjavo hrani avtor) pa čitamo: Konec novembra 1943 se je pričela velika ofenziva na Primorsko, zlasti na Novake in Cerkno, prišla je nepričakovano, tako da nas obveščevalci niso mogli pravočasno obvestiti in smo morali torej ostati v bunkerju. Španova mama je to v zadnjem trenutku zvedela, tako nam je lahko še do časa, čeprav so se Nemci bližali, dala v bunker 2 hleba kruha in vrč vode, nato pa nas je temeljito zakopala z gnojem, misleč, kar bo — pa bo.

Tako smo v bunkerju ostali tri dni in v tem času ustavili vsako delo, saj smo tudi poslušali Nemce, ki so hodili naokrog, in bili smo prepričani, da smo izdani. Jasnó je, da so pri tem trpeli živci. Bodin in jaz sva napravila načrt (Janoša takrat ni bilo pri nas) za primer, če smo slučajno izdani in bodo Nemci pričeli odpirati bunker od vrha, da se ne predamo, temveč, da s samokresi streljamo v odprtino in se potem, če ne bi bilo uspeha, končamo z bombami v lastnem bunkerju. Bombe smo namreč imeli tedaj na razpolago. Niti meni in tudi njemu to ni bilo lahko, še manj pa ostalim, zlasti Darji, ki je bila še prav mlada in je seveda hotela živeti, kakor tudi drugim ljudem, ki so bili tedaj v bunkerju in so bili mlajši od naju, prav gotovo ne bi šlo to v račun. Dobro je bilo to, da člani tehnike niso vedeli, kaj imava z Bodinom v načrtu.

Stvar se je vendarle dobro iztekla. Po treh dneh, nekako popoldne ob 16. uri, zaslišimo, da nekdo odpira vhod v bunker — videli nismo ničesar — in tedaj smo bili vsi pripravljeni na zadnji trenutek. Vsi smo bili pripravljeni na najhujše — vso važno pošto smo že prej uničili — bombe in pištole, obrnjene proti vhodu, smo imeli pripravljene. Sreča je bila, da se je skozi odprtino nasmejäl obraz Španove mame, ki je v tistem trenutku rekla, da ni več nobene nevarnosti in da so Nemci

odšli. Poleg nje je bil tudi sekretar rajonskega komiteja Zali log-Davča tov. Dušan-Lavtar, ki nas je v prvem stiku nagovoril z naslednjimi besedami: Kaj še čepite tu notri, če nobenega Nemca ni več nikjer na tem področju! Mi smo bili ob njegovi izjavi zelo veseli. V tem trenutku smo vprašali tudi nekako v šali Spanovo mamo, zakaj nas je imela tako dolgo zaprte, nakar je odgovorila: Če bi bilo nevarno, bi vas imela cel teden zaprte in ne bi »ofnala« bunkerja. Po tem obvestilu je prišel smeh in dober zrak v bunker, kajti v njem smo 3 dni in noči prestajali najhujše in smo v kotu napeli šatorsko krilo, kjer smo opravljali svojo potrebo. Kakšen smrad je bil tedaj v tem prostoru, raje ne govorim. Iz Rajkove izjave vidimo, da Slave in Dušan nista bila v bunkerju med vso ofenzivo, ker sta ga že sredi nje zapustila.

Nemška ofenziva Traufe je močno prizadela zgornji del Selške doline. Zanimivo je poročilo Okrajnega odbora OF za Selško dolino z dne 1. 12., ki sta ga podpisala sekretar Okrajnega odbora OF Janez Lavtar-Dušan in rajonski sekretar OF Ivan Trojar-Zagloba. V poročilu med drugim piše:¹⁵¹ Dne 18. XI. se je začela velika okupatorjeva hajka. V našem rajonu je napravila precej žrtev v partizanskih vrstah kot med civilnim prebivalstvom. Po dosedaj prejetih poročilih so v Davči ujeli 5 partizanov, so bili na mestu ustreljeni, ravno ista usoda je zadela 3 civile. Okrog Zalega loga je ležalo 5 ustreljenih partizanov, vsak na drugem mestu. Med kurirji in Nemci je prišlo do boja, kjer je bilo par Nemcev ranjenih, en naš kurir pa ubit. Borba, ki se je vršila pod in na Ratitovcu, je dala tale rezultat. (Gre za borbe Prešernove brigade — op. av.) Izmed naših so bili ujetniki večinoma Angleži in druge narodnosti, ki so se kretali z našo vojsko. Vse te ujetnike je okupator slikal na Zalem Logu. Po izjavi zanesljive osebe je bilo 40 ujetnikov. Par partizanskih ujetnikov, ki jih je okupator prignal v Sorico, so jih najprej obesili in šele nato ustrelili. Iz Sorice do Podrošta so bili ubiti 4 partizani in ena partizanka. V vasi Ravne je bil ubit partizanski kuhar pri svojem delu. V bližini te vasi so ubili še par partizanov. V Prtovcu je bil ubit en partizan in dva ranjena. Tudi enega kmeta so ubili, ki je Nemcem kazal pot. V tej vasi so požigali hiše z gospodarskimi poslopji. Tudi v Ojstrem vrhu so požgali eno hišo in gospodarsko poslopje našemu dobremu tovarišu, ostalo družino so spodili v sneg, gospodarja so ujeli. To je bilo v Zidanem mostu.

V bližini te vasi so požgali 5 senikov. Na poti iz Selc proti Lajšam so ujeli našega tovariša Jaka, občinskega sekretarja, ker ni imel orožja, se ni mogel braniti. Prav točnih podatkov še ni koliko je padlo partizanov, ker še vedno prihajajo vesti, da leži še tu in tam kak ubit partizan. Tudi razkropljeni partizani se še javljajo.

Kjer so bili ti roparji, so po izjavah prebivalstva delali razna nasilstva, kakor tatvine in ropanje, tako, da ni bila nobena reč varna pred njimi. Druge nemške trupe so ta grozodejstva kritizirale, češ da je to višek nasilnosti. Bilo je več primerov direktnih sabotaž v prid našemu prebivalstvu od strani nemških vojakov. Opazilo se je, da vlada mržnja med SS oddelki in drugo nemško vojsko. Med to hajko so tudi nasilno pobirali moške od 16—60 leta. Dosedaj smo ugotovili, da so jih v našem rajonu ujeli okoli 60. V prvem hipu po hajki so bili ljudje močno prestrašeni, sedaj so se pa že malo pomirili, ker vidijo iz radijskih poročil, da zavezniki maščujejo naše žrtve, zlasti predzadnja radijska poročila so precej dvignila moralo našim ljudem. Organizirano delo je seveda med hajko počivalo. Takoj smo organizirali nove tovariše in poslali na delo na naš teren.

Hajka pa je napravila tudi nekaj neposredne škode tehnikom. Tako Miloš piše Matiji 13. 12. 43:¹⁵² Zadnja hajka mi je napravila mnogo škode. V nič je šlo mnogo dragocenega časa, pa tudi nekaj materiala, med drugim radio, ki mi je bil poslan iz Selške doline (ni znano za kateri radio gre in kje je bil izgubljen).

Kakor smo videli, je Miloš pred ofenzivo 14. 11. prišel v štab GO. Od tam je pisal Jakobu in ga obvestil o delu in načrtih. Izkoristil je priliko in razposlal okrožnice o zbiranju prispevkov za Mladino in Našo ženo. Med drugim piše: Tov. Bodin mi je oficijelno sporočil, da sem imenovan za člana agit-prop komisije in da sem

odgovoren za mladinsko in SPŽZ literaturo. Prijel sem takoj za delo in izdal 3. števil. »Naše žene«. Uredil sem tudi 10. števil. »Mladine«, vendar mi ni bilo mogoče spraviti skupaj šestih strani ali več, ker nisem imel dopisov. Vse dopise sem namreč pred časom poslal tov. Vinku (Vinko Hafner), ki pa mi jih do danes še ni vrnil. Sicer sem čul, da je on naročil nekaterim sekretarjem ZKM, naj pošiljajo dopise agitprop. komisiji, vendar jih nisem prejel. Mogoče so prišli v Tvoje roke, zato Te prosim, da mi jih pošlješ na moje pravo ime preko Dolinskega.

Sedaj sem na poti v svoj novi prostor. Tam bom uredil nekako rajonsko tehniko. Moči zanjo bom že dobil. Imel sem v načrtu mobilizirati neko dobro aktivistko ZKM iz Loke (misli na Cirilo Jamnik), pa mi je Bodin pisal, da mora ona k njemu, k meni pa pride tov. Eva (Kveta Kodrič-Eva). Če ni nujno potrebno, da ona gre k Bodinu, bi Te prosil, da jo pustiš meni, ker bi mi silno koristila kot domačinka, ki ima dobre zveze za razen material, poleg tega pa dobro poznam njene zmožnosti in vem, da bi pri delu, ki ga imam v načrtu, veliko koristila. Sicer pa napravi, kakor veš, da bo boljše.

Poslal sem okrožnice vsem okrožnim, rajonskim in občinskim sekretarjem ZKM in jih pozval, naj organizirajo dopise za »Mladino«. Isto sem napravil tudi za dopise za »Našo ženo«. Ker bi bili mnogo interesantnejši dopisi iz vojske, sem pisal tudi vodji propagandnega odseka »Triglavske divizije«. Ker se nahajam trenutno pri odredu, sem skupno z vodjo propagande odreda poslal okrožnice tudi vsem edinicam odreda. Pozval sem vse delegate ZKM, da pošiljajo redno imena onih ZKM-ovcev, ki so se posebno izkazali v borbi. To bom objavljaj v posebni rubriki in upam, da bo le v korist ugledu ZKM-a in vsej vojski. Miloš Ziherl.

Kot posledica navodil, ki so prišla po kapitulaciji Italije, so se vsi funkcionarji morali podpisovati s polnim imenom. Tako tudi Miloš naroča, naj mu pošiljajo pošto na polno ime. Vsi nad to direktivo niso bili navdušeni, ker so se bali posledic za svoje bližnje, če bi Nemci ugotovili njihovo pravo identiteto. O tej direktivi pravi Bodin:¹⁵³ Ko smo bili v Žireh, smo dobili komando, da se podpisujemo s polnim pravim imenom. Opozarjal sem, da je moj priimek zelo redek in da bodo takoj zvedeli v Ljubljani za moje starše. To pa ni nič pomagalo. Res so kmalu nato očeta internirali, in možno je, da zaradi tega prenačelnega ukrepa. Vsi so namreč bili prepričani, da bo vojne vsak čas konec.

Ko je Miloš konec decembra pisal svoji materi v Ljubljano in omenil tudi to direktivo, je kmalu dobil od nje odgovor, da to nikakor ni umesten ukrep, ker ničemur ne koristi, brez potrebe pa izpostavlja aktiviste novim nevarnostim. Ana Ziherl, ki je uspela vso vojno preživeti ilegalno v Ljubljani in pri tem razvila neverjetno aktivnost, je lahko ostala pri življenju le s skrajno iznajdljivostjo in konspirativnostjo. Njen izostren čut za nevarnost, ki ji je stalno grozila, je razumljivo tudi v tem primeru njo opozarjal, da je ukrep prenačelnjen, prav gotovo pa za gorenjske razmere.

Vrnimo se nazaj. Štab GO je Miloš zapustil, ko je bilo že jasno, da že teče hajka. Napotil se je proti Lubniku in se tako zadnji hip izmuznil iz klešč okupatorjevih sil, ki so teren že obkoljevale in zapirale. Srečno je prispel na cilj in se kakor ponavadi oglasil pri starih znancih Dolinskem in Jegorovu.

Propad zamisli o tehniki pri Sv. Tomažu. Krajevna tehnika v Žabnici

Miloš je prišel k Dolinskemu v bunker na Dečku nad Lušo in k Jegorovu v bunker nad Zmincem na pobočju Sv. Lovrenca že s skrajnimi naporii. Njegova bolezen je vse bolj kazala tudi zunanje znake, bil je nujno potreben daljšega počitka, da bi se opomogel. Vendar Miloš ni bil človek, ki bi počival. Že okrog 17. novembra, torej medtem ko je v dolinah potekala ofenziva, se je odpravil proti Žabnici, kjer

je imel svojo krajevno tehniko občinski sekretar KPS občine V. Žabnica Jože Zupan-Method, ki je že nekaj časa želel, da bi ga Miloš obiskal in mu dal ustrezna navodila za delo tehnike. Tehnika v Žabnici pa ni bila samo lokalna, v veliki meri sta se je posluževala Dolinski in Jegorov za potrebe občin rajona Šk. Loka. Tudi za ostale občinske sekretarje v rajonu je tehnika dobavljala radioporočila in razno drugo gradivo. Zato je bila tudi nekakšno nadomestilo za izpad tehnike na Primoževi žagi in je začasno pokrivala potrebe, ki jih oddaljena tehnika Selška ni mogla zadovoljiti. Tudi oprema uvršča tehniko v Žabnici med srednje.

Po Miloševem prihodu v Žabnico, kamor so ga pripeljali terenci, se je nastanil na kmetiji Franca in Antonije Šifrer, p. d. Gregorč ali Rogorč, ilegalno ime kmetije je bilo Pri Bregarju, sedaj Žabnica 55; bila je važna točka NOB v Žabnici. Tu so se zbirali terenci in aktivisti ne samo občine V, temveč tudi sosednje občine Stara Loka in občine IV.

Vrnimo se časovno nekoliko nazaj in si oglejmo začetek dela krajevne tehnike v Žabnici. Tehniko je ves čas njenega obstoja vodil občinski sekretar Jože Zupan-Method.

Jože Zupan-Method je bil rojen 22. 2. 1915 kot sin železničarja na postaji v Žabnici (p. d. pri Vahtarju). Bil je strojni mojster, zaposlen po okupaciji v nemški vojaški bazi na Trati vse do odhoda v partizane. Že pred vojno je bil napredno usmerjen in ves čas povezan s partijsko organizacijo v Škofji Loki.

V Zupanovi družini je bilo 7 otrok, štirje sinovi (Jože, Francelj, Rudolf in Jaka) ter tri hčere (Cilka, Micka in Meta). Stanovali so v hiši poleg čuvajnice na železniški postaji v Žabnici. V partizanih so bili Rudolf (il. ime Ciril), Jože (il. ime Metod) in v letu 1945 še Cilka. Rudolf je bil rojen 18. 4. 1919, bil pred vojno mornariški oficir in ostal pri mornarici tudi po vojni. V NOV je vstopil maja 1942 v Loško četo in bil kasneje v Prešernovi brigadi. V KP ga je maja 1943 sprejel Pavle Kavčič-Miha. Metod pa je vstopil v Loško četo 9. 6. 1942, v KP pa je bil sprejet 15. 10. 1942.¹⁵⁴ Tudi na znamenitem seznamu članov KP Poljanskega bataljona z dne 17. 12. 1942 najdemo Metoda.¹⁵⁵

Method se je v Loško četo vključil, ko je bila ta na Gabrški gori. Ko je šla četa julija 1942 z Jelovice v Poljansko dolino, je bil ranjen¹⁵⁶ in se je zdravil v Grogovi bolnišnici nad Srednjo vasjo v Poljanski dolini. Iz poročila zdravnika II. grupe odredov dr. Dušana Mravljaka-Mroža, ki je 31. julija obiskal Grogovo bolnico, je razvidno, da je bil Zupan Jože, borec II. bataljona 3. čete, ranjen tako, da je krogla vstopila v sredini levih dimelj in izstopila v levem zgornjem kvadratu glutealnega predela. Obe rani sta izredno čisti. Bolnik je isti dan mnogo hodil. Sumi se lahko na notranje gnojenje.¹⁵⁷ Glede na izjave Antona Peternela, da je bil Zupan borec Loške čete, pa je mogoče, da je bila pri oznaki čete v poročilu zdravnika napaka, kajti oznako 3 je imela Poljanska četa. Po ozdravitvi se je Zupan vrnil v četo, čeprav ni bil popolnoma zdrav. Po napadu Nemcev na Poljanski bataljon pri Ožboltu 7. 1. 1943 je Zupan skupno z Ivanom Bizantom-Krpanom ostal na terenu Loške čete.¹⁵⁸

Zaradi posledic, ki mu jih je pustila rana, je bil Metod nesposoben za večje napore v četi, pa tudi potrebe na terenu so prav v tem času narekovale, da so se postopoma vse številnejši preizkušeni borci vrnili na teren, da bi zopet vzpostavili in okrepili organizacijo OF, ki je bila v letu 1942 močno oslABLJENA. Tako je bil Metod poslan na organizacijsko delo v občino V. rajona Škofja Loka¹⁵⁹ po sklepu PK KPS za Gorenjsko s pismenim nalogom: *Tov. Metod je postavljen z dnem 15. februarja t. l. za terenskega delavca v okolici Zabnice in Bitnja in ostale vasi. Ima pa tudi nalogo, da postavi vezo z vojaštvom v kasarni — za Pokrajinski komite KPS — Matija.* Metod je bil tako poleg Jernača eden izmed prvih ilegalcev, ki je prevzel terensko delo v eni izmed občin Loškega rajona. Kakšno nalogo v zvezi z vojaštvom naj bi prevzel Metod, ni znano, ali je šlo samo za zbiranje obve-

1. Štefan parčičar → Polj. bat.
 in bičjalce voj. 6. 1. 1909 Komandant bat.
 2. France " 6. 11. 1909 Polj. kom. bat.
 3. Herija " 8. 3. 1908
 4. Vojtek " 20. 1. 1916 Polj. kom. 2. let.
 5. Adam " 10. 4. 1902
 6. Mitja " 22. 2. 1915
 7. Gusko " 20. 4. 1923
 8. Števan " 20. 11. 1917
 9. Matej " 30. 6. 1918 Komand. kom. 1. let.
 11. Tokrat " 6. 6. 1915 Polj. kom. 1. let.
 12. Mitja " 28. 2. 1922
 13. Janez " 1. 12. 1911
 14. Jimac } adrol. niso
 15. Frjga } in kalafuna
 16. Simon } in bolnica
 17. Spela } na fozome
 18. 1908
 19. Milan } kuanga
 20. Kuba } niso
 21. Klucic } in skrinici
 22. Mitja }

Označeni niso + bat.
 zato manjkajo njihovi
 rojstni podatki.

1. Gođiški kandidati in voj. 19. 5. 1933
 2. Alvo " 1. let.
 3. Prpanov } obolnel, zato manj
 4. Benč } rojstni podatki
 5. Mel. }
 6. Rafel }
 7. Julec 2. let.
 8. Pač voj. 5. 3. 1922
 9. Studi " 25. 2. 1924
 10. Trinški " 13. 11. 1918
 11. Kovač " 16. 4. 1924
 12. Harala " 25. 1. 1921
 13. Luka " 10. 3. 1919
 14. Bobul " 9. 6. 1920
 15. Klčkovs " 4. 6. 1919
 16. Na fozome 18. 12. 1917.

Komandant bat.: Polj. kom. bat.
 M. Polj. Lotni Ponej.
 P.: Področje voj. in foz.
 in partije

Seznam članov in kandidatov KP v Poljanskem bataljonu z dne 7. decembra 1942; podpisala sta ga Gašper Dolinar-Mihajlo Loški in Evgen Matejka-Pemc

ščevalnih podatkov oziroma orožja ali pa za željo, da se posredno vpliva na nemške vojake.

Avtorju ni poznan noben dokument o Metodovem delu od prihoda na teren do srede avgusta 1943. Sklepamo lahko, da je Metod v tem času vzpostavljajl organizacijo OF, ki je kasneje rodila obilo sadov. Vendar rajonski sekretar Jernač ni posebno cenil Metodovega dela v Žabnici, kajti ko je predajal posle rajonskega sekretarja tov. Dolinskemu, le-temu piše: *V občini Zabnica bo nujno napraviti red! in to takoj. Metod ima okrog sebe cel štab ter vedno zraven še kdo drug in kompromitirajo teren! Naslonili so se na dve hiši ter tam obremenjujejo naše aktiviste. Metoda naj se zamenja, na njegovo mesto se postavi pametnega in pridnega tovariša, zraven se mu dodeli še enega, vsak drug pa je tam odveč. To je nujno in neodložljivo.*¹⁶⁰ Pismo je pisal Jernač verjetno od kmeta Šifererja, pri katerem je bil na poti proti Kamniku, kamor je bil prestavljen.

V Žabnici so bile v letu 1943 številne kmetije povezane z OF. Naj naštejemo zlasti najpomembnejše. Kmetija Franca in Antonije Šiferer (p. d. Gregorč ali Rogorč), Žabnica 55; kmetija Franca in Tončke Križaj (p. d. pri Ararju), Žabnica 40; kmetija Matevža Šifererja (p. d. pri Vrbančku), Žabnica 10; kmetija Franca Kuralta (p. d. pri Vrbnčku), Žabnica 51; kmetiji Franca Kuralta (p. d. pri Jernaču), Žabnica 22 in Pavla Logondra (p. d. pri Jergu), Žabnica 6 in druge.¹⁶¹

Metod se je v začetku ilegalnega dela zadrževal zlasti pri Matevžu Šifererju, Francu Šifererju in Francu Kuraltu (p. d. pri Jernaču). Kasneje pa je obiske pri Matevžu Šifererju opustil, ker se ni počutil varnega, kajti žena Frančiška je bila sestra organizatorja bele garde v Žabnici Franca Dolenca. Kasneje je tudi vse redkeje zahajal k Francu Kuraltu (p. d. Jernaču), bal se je namreč možnosti vpliva Janeza Ruparja-Čika, ker je njihov daljni sorodnik.¹⁶² Tudi k Jergu kasneje ni več zahajal. Često se je Metod zadrževal tudi pri Francu Hafnerju (p. d. pri Kržaju) pri Sv. Duhu 21, očetju Ivana Hafnerja-Jadota. Skoraj vse navedene kmetije so imele ilegalne bunkerje, v katerih so se pogosto zadrževali tako lokalni terenci kot razni funkcionarji OF, med njimi bratje Kavčiči, Dolinski, Stane Konstantin-Borut, Drago Vrničar-Fedja in drugi. Med lokalnimi terenci so bili zlasti: Franc Luskovec-Cveto, sekretar občine III, Miro Kuralt-Luka, Janko Zihler-Digučk, Franc Potočnik-Perun, Ivan Plestenjak-Ljubomir, Franc Kalan-Drago, Ivan Hafner-Jado, Ivan Zakotnik-Leon, Albin Jamnik-Sila, Jakob Jamnik-Urh, Valentin Završnik-Zdravko, sekretar občine IV in drugi.

Ko je rajonsko vodstvo prevzel Dolinski, je zahteval od Metoda poročilo in tako je to prvi dokument, ki je ohranjen. Iz pisma 12. avgusta 1943 vidimo, da so terenci



Jože Zupan-Metod, sekretar KP občine
Žabnica — (fot. po vojni)

iz Žabnice 11. 8. sodelovali pri kaznovanju izdajalca na Bregu pri Kranju in pri tem napravili rekvizicijo, pri kateri so dobili obleke, perilo, moko in 262 RM. Pri dveh gospodarjih v Žabnici je Metod dobil 10 kg cigaretnega tobaka ter 100 m blaga za perilo. Organiziral je dva odbora mladinske organizacije in enega SPZZ ter enega NZ. Dobil je tri nove kandidate in dve kandidatki za KP ter enega za ZKM. Pismu prilaga partijsko članarino za 8 partijcev za pretekli in tekoči mesec, skupno 24 RM.¹⁶³

Ideja o ustanovitvi lokalne tehnike je zrasla iz neposredne potrebe terena. Že sredi avgusta je bilo Dolinskemu jasno, da bo kmalu prenehala delovati tehnika na Primoževi žagi. Tudi nekateri poskusi, da bi na hitro dobili drugo lokacijo, niso dali rezultatov. Tako je grozila nevarnost, da se bo celotno področje Škofje Loke in okolice znašlo brez tehnike in zagotovo lahko sklepamo, da je bil tudi to razlog za iniciativo, da bi organizirali tehniko v Žabnici.

Pismo Metoda Dolinskemu okrog 1. 9. nam omogoča bližji vpogled v aktivnost na terenu.¹⁶⁴ Tako piše Metod: *Dne 28. t. m. smo imeli skupen sestanek tov. Zdravko, tov. Fedja, tov. Cveto in jaz, na tem sestanku smo sklenili, odnosno Ti predlagam v odobritev:*

1. Ker se je pojavilo in se še dnevno pojavlja večje število partizanskih dezertarjev, kateri širijo gorostasne vesti ter ubijajo moralo med našimi ljudmi, smo sklenili, da bi se istočasno po vseh občinah po enega likvidiralo ter razmetalo o tem primerne letake v opomin ostalim (gre za dezertarje po borbah na Žirovskem vrhu).

2. Da se da na znanje vsem komandirjem in pol. komisarjem, da se za vse stvari obračajo na terenske delavce in ne da posamezniki pišejo na razne ljudi, naj jim pomagajo, kako, da so reveži in lačni, raztrgani in slično (takih primerov je bilo veliko, kar vse zelo kvari moralo).

3. Pridržali smo tov. Digučka tu na terenu in mu že našli prostor (pri Francu Hafnerju, p. d. pri Kržaju — op. av.), kjer dela zotlarska dela in če se bo kaj rabilo torbice in slične stvari se obrni name.

4. Dobil sem potreben tehnični material, vprašanje je samo še primeren prostor, katerega, upam, da bom imel v najkrajšem času, potem pa se bo začelo delati s to omejitvijo, da se bo samo razmnoževalo.

5. Tukaj se nahajata dva partizana, katera še nista zaprisežena, odloči sedaj, ali prideta k Tebi na zaprisego ali, če pošlješ zaprisego meni, pa jih jaz zaprisežem.

6. Ker me je zadnji čas začela resno nadlegovati moja stara bolezen reumatizem tako, da se kakšen dan sploh ne morem kretati, bi Te prosil če bi mi odobril, da po ustanovitvi tehnike dobim mesto v njej ter izročim dosedanje delo drugemu, kateremu bom seveda vedno pomagal.

Za mesec september sem zbral skupaj toliko denarja, da bom nakazal lahko vsem podpore, poravnal račune za teh. material, 1000 RM pa sem že izročil tov. Slavkoti (Lojze Hafner).

Prejšnji teden sem skupaj s tov. Zdravkom napravil akcijo, na kateri smo ustrigli 6 žensk ter ustmeno opozorili 7 ljudi radi nemčurstva.¹⁶⁵

Metod torej ni delal samo na svojem terenu, temveč je po potrebi povezoval tudi druge sekretarje zaradi skupnega dogovora o akcijah.

Ideja o ustanovitvi tehnike torej pade nekako v drugo polovico avgusta in o tem so morali teči razgovori z Dolinskim, na katerih so opredelili vlogo tehnike in jo omejili izključno na razmnoževanje, torej bi bila strogo pod kontrolo rajona. Očitno pa je ideja o tehniki Metoda zelo pritegnila, kajti želel je, da bi se posvetil predvsem njej in predal posle sekretarja drugemu.

V tem času je bila organizirana tudi sedlarska delavnica v bunkerju pri Francu Hafnerju, p. d. Kržaju, Sv. Duh 21, ki jo je prevzel Janko Ziherl-Digučk, Sv. Duh 60. Janko Ziherl se je rodil 28. 8. 1915 pri Sv. Duhu 12. V partizane je vstopil 13. 2. 1943 v Loško četo, nato bil v Gorenjskem odredu, zbolel in odšel na teren, kjer ga je Metod pritegnil v novo dolžnost.¹⁶⁶ O tem sam pravi: *Delavnico sem ustanovil po*

nasvetu Metoda, in sicer pri Hafner Francu-Kržaju. Nekaj časa sem bil v bunkerju sam, nato pa so prihajali Perun, Ljubomir, Porenta-Vojko in seveda Jado. Iz tega bunkerja se je delavnica selila nad Pevno, kjer smo postavili leseno barako in ji pravili »Micka«. Od tam smo barako prestavili pod Planico, osebje pa se je že razširilo. Tam je bil tudi Krelow Peter, Ljubomir, Perun in drugi. Januarja 1945 sem šel na okrožje v delavnico na Žbontu v Davči.

Iz družine Franca Hafnerja sta bila v partizanih sinova Ivan-Jado in Franc-Bolte. O bunkerju pripoveduje Franc Hafner, Sv. Duh 58: Pri nas so se ustavljali in ilegalno zadrževali že zgodaj partizani in aktivisti, med njimi Matejka Evgen-Pemc, Biček Franc, Vrničar Drago-Fedja, Potočnik Franc-Perun, Kalan Tine-Dolinski, Sluga Adolf-Tratomir, bratje Kavčiči, Završnik Valentin-Zdravko in drugi. V stelnati šupi smo imeli zgrajen bunker velikosti 2 × 2 m, ki ga je gradil tudi Zihler Janko-Digučk. V bunker smo lezli skozi svinjak. V bunkerju je nekaj časa bival tudi Jegorov, ki je bil po pomoti ranjen od naših. V bunkerju je imel Digučk delavnico, kjer je izdeloval torbice, opasače in slično. Gestapovci iz Loke so bili informirani, da je pri nas bunker in enkrat so tudi prišli s Kinkelinom, vendar bunkerja niso mogli najti. Takrat je bilo v bunkerju več ilegalcev. Ko sem odšel v partizane, sem bil nekaj časa na Križni gori v sestavu Gorenjskega odreda, nato pa kurir na Žbontu v Davči.¹⁶⁷

Kmalu po tem pismu Metoda Dolinskemu v začetku septembra 1943 je Metod izkoristil bunker pri Francu Kuraltu (Jernaču), Žabnica 22, za začetek tipkanja in razmnoževanja. Sin Francelj in Jože sta imela namreč pod gospodarskim poslopjem (šupo) zgrajen bunker za sebe in tega je uporabljal tudi Metod. Bunker je bil majhen, vendar zelo prijeten, imel je elektriko, ki jo je napeljal Jože, ki je imel velik smisel za tehniko.¹⁶⁸

Tehnika je razpolagala s pisalnim strojem in šapirografom, kasneje pa je dobila še radioaparar in ročni ciklostil.

Iz Metodovega poročila Dolinskemu dne 10. 9. 1943 vidimo, da je bil na novo ustanovljen odbor NOO v vasi 28 (Šutna) in celica v vasi 27 (Dorfarje).¹⁶⁹ O tehniki pa prvič piše Metod: Razmnožilo se je 80 kom. osnovnih pravil za partijske celice, katerih 40 kom. sem poslal Tebi, ostale pa sem poslal tov. Zdravkotu in Cvetotu, nekaj pa sem jih pridržal sam oz. sem jih že dal sekr. celice. Dalje se je razmnožilo 20 kom. pesmaric »Partizanske pesmi« po katerih je bilo veliko povpraševanje s strani mladine in sploh žensk to se je že razdalo med nje eno pa sem poslal Tebi. Tudi nekaj tehničnega materiala je poslal Metod Razinu.

Tehnika je torej že pred 10. septembrom delala s polno paro. Tudi sekretar okrožja Ambrož je poslal naročilo, da se v večji množini izdelajo Osnove leninizma.

V juliju in avgustu 1943 sta prišla Metodu na pomoč pri delu na terenu tovariša Miro Kuralt-Luka in Ivan Zakotnik-Leon; prvi kot pomoč pri organiziranju OF, drugi pa kot ilegalni kurir. Leon je bil prej borec 3. čete 1. bat. Gorenjske brigade, Metodu pa se je javil 25. julija 1943, ker je bil bolan in nesposoben za večje pohode. Tudi Luka je prišel na teren zaradi slabega zdravja. V partizane je odšel 29. marca 1943, ko je odšlo v ilegalo več fantov, med njimi tudi Franc Kuralt (p. d. Černe). Vsi bi namreč morali v nemško vojsko, izvedli pa so navidezno mobilizacijo tako, da jih je Metod mobiliziral v gostilni »pri Štularju«. Tudi Franc Kuralt, Černe, se je vrnil po hajki na Žirovskem Vrhu domov in se javil nemškimi oblastem ter ostal nato doma. Metod pa je vendarle vzdrževal z njim zvezo.¹⁷⁰

Dolinski pa ni bil popolnoma seznanjen z delom tehnike in tako 24. 9. piše: *Napravljeno je dobro... Zahteval sem, da mi nujno sporočiš, kjer to delaš, na kakšen stroj in s kom...*¹⁷¹ Zato Dolinski napoveduje po 28. septembru obisk z željo, da se sestane z Metodom v kurirski karavli, pride pa naj tudi načelnik rajsonske NZ Marko (Ludvik Uršič — op. av.). Dolinski je z istim dopisom poslal v razmnoževanje Slovenci v boju za svobodo z željo, da jih razmnože vsaj v 200



Ivan Hafner-Jado



Miro Kuralt-Luka



Ivan Zakotnik-Leon



Ivan Plestenjak-Ljubomir

Metod in sodelavci so obljubo res uresničili. Dne 7. 10. že poroča Metod Dolinskemu:¹⁷³ *Dalje Ti poročam o akciji, ki sem jo napravil 5. t. m. na železniško postajo v Zabnici, zaplenil sem dva telefona, eno pištolo od prometnika Nemca, 307 RM, en strojček za sponkanje, ostale telefonske in telegrafske naprave kakor tudi ves pisarniški konfort pa sem popolnoma uničil, pri tem so mi pridno pomagali vsi službujoči s šefom na čelu, ki je moral s sekiro razbijati po moji komandi po raznih aparatih in nameščaju, vlaki so imeli po dve uri zamude, ker ni bilo oz. so bile vse telefonske zveze pretrgane. Umaknili smo se lahko, takoj za nami pa je že bila žel. policija in orožniki. Vse zaplenjene stvari sem shranil v magacin.*

Se isto noč sem napravil akcijo pri enem švercarju, ki je prodajal Drava cigarete po 40 RM za 100 kom. Zaplenil sem mu jih 400, ker druge je že razprodal, in ga primerno podučil za naprej. Včeraj pa sem bil pri partizanskem dezertarju, ki je blatil našo vojsko in OF in ni hotel izročiti pištole. In v pismu 25. 9.:¹⁷⁴ njega nisem našel doma, pač pa sem od brata njegovega dobil pištolo, ki jo pri zadnjem opominu ni hotel izročiti.

Obenem s tem pismom ti pošiljam tudi 70 kom. »Naša žena«, sam pa sem jih pridržal 30, to je štev. 8., ki je zelo priljubljena in je veliko povpraševanje po njej, zato se je tudi razmnožila.

Pošlji mi po možnosti po prvi vezi »USTAVA«, da jo razmnožim, in če ti je mogoče dobiti »Naša žena« štev. 5-6-7, ker bi ena tovarišica zelo rada imela vse številke.

Proizvodnja v tehniki je torej kar lepo naraščala. Seveda pri tem ni bil angažiran samo Metod, temveč tudi Leon in Luka, pa tudi še kak legalec. »Našo ženo« pa ni razmnoževala samo Metodova tehnika, temveč je nastajala v še veliko bolj drznih okoliščinah.

O tem naj povemo tole: Tesna sodelavka je bila Minka Kuralt, rojena 1911 v Žabnici 41 (p. d. pri Vrbnčku), danes Žabnica 51. Metod je dal Minki ilegalno ime Urška.¹⁷⁵ V začetku okupacije leta 1941 in delno 1942 je bila zaposlena na občini v Žabnici (Safnitz), nato pa je prešla v Kranj na Landrat, kjer je delala na oddelku za kmetijstvo. Na Landratu v Kranju je bila zaposlena tudi Johanca Jenko-Urška, ki je tesno sodelovala s Kuraltovo in bila gonilna sila podvigov. Z OF je Kuraltovo povezal Lojze Hafner-Slavko, kmalu potem, ko je 1942. leta prišel iz vojnega ujetništva.¹⁷⁶ O teh dogodkih pripoveduje Minka Kuralt:¹⁷⁷ Na Landratu v Kranju sva z Johanco »zaplenili« Nemcem veliko raznega pisarniškega materiala. Nosila sem ga z vlakom v Loko Hafner Lojzetu, ki je bil zaposlen v elektropodjetju. Pisarniški material je jemala pri Adamiču v Kranju tudi Čemažar Vera, žena Hafner Feliksa in ga tudi nosila v Loko. Z Johanco sva prišli na idejo, da bi Nemcem pred nosom in z njihovo tehniko razmnožili Našo ženo, in to sva tudi storili. Rekli sva, da je bolje nositi na teren končne izdelke kakor pa papir. Našo ženo sem nato oddala Metodu ali pa tudi razdelila med žene. Moj bratranec Kuralt Miro-Luka je bil tesno sodelavec Metoda. Tončka Panjan iz Škofje Loke je tudi javila, da nameravajo družino seliti in tako so se lahko umaknili. Tončka Panjan je dobila informacijo o tej nameri gestapa od gestapovca Sturcha.¹⁷⁸

V poročilu Dolinskega o akcijah o rajonu III. od 1.—10. oktobra tudi zasledimo akcije v občini V.¹⁷⁹ in sicer: Na progi Loka—Kranj so se na enem mestu požagali telefonski drogovi, odneslo se je 30 telefonskega kabla. Na treh mestih se je kabel našpikal s »štifti«, tako da je neopazno in ga ne morejo popraviti. Uničena je bila železniška postaja Žabnica. Zaplenila sta se dva telefona, 1 pištola od prometnika in 307 RM denarja in nekaj pisarniškega materiala. Ostalo v postaji se je vse razbilo in uničilo. To akcijo je vodil tov. Metod, ki je dal nalog službujočemu nemškemu šefu postaje in prometniku, da sta morala s »polno paro« razbijati in uničevati postajo. Ta postaja je sedaj neuporabna, zato tudi vlaki tam ne obstajajo in so jo zaprli. Na enem mestu so se razklopile tudi tračnice.

V poročilu Matiji¹⁸⁰ z dne 18. 10. 1943 Metod poroča o svojem dotedanjem delu in prvič omenja, da je oddal sekretarstvo občine legalcu Jakobu Jamniku-Urhu in da je stanje organizacije dobro. V občini je občinski NOO odbor in 6 vaških NOO. SPZZ je organizirana v 5 vaških odborih, odborov ZSM-ZKM pa je 6. SNP deluje po posameznikih. NZ ima 1 četo s 3 vodi in 5 desetnamami. Dobro dela gospodarska komisija kakor tudi občinski intendant. Partija je organizirana v 1 biroju in 3 celicah, v katerih je 9 partijcev in partijk ter 21 kandidatov. Člani ZKM so štirje. VOS je organiziran v celi občini in odgovorni je povezan z raj. pov. VOS. Narodni davek dosega mesečno okoli 1000 RM, oddaja žita, moke in raznih drugih kmečkih pridelkov pa gre v 1000 kg. Iz občine so bile poslane velike količine papirja in matric, lakov, kuvert in drugega tehn. materiala.

O nalogi, ki jo je Metod dobil o zvezi z vojaštvom, pa poroča: Naloga, katero si mi dal z ozirom na postavitev zvez s kasarno, pa je klavarno propadla, mislim, da Ti je ta zadeva dovolj znana in tudi to, kdo je zakrivil, da sem moral prepustiti zvezo drugemu, katerega uspeh pa je bil provala in nič drugega, dočim sem jaz

že pri prvi vezi dobil večje količine raznih delov pušk, strojnic in celo pol šnel-fajerce, vse razen cevi, katero bi pa tudi dobil, no krivda je tudi na moji strani, ker sem molčal. In dalje: Nisem pa to pisal zaradi tega, da bi se hvalil, ampak da pokažem, da nisem spal in da poznam disciplino, da sem javljal vedno svojemu nadrejenemu forumu in ne preko njega, če pa so oni poročali naprej drugače, bo čas prinesel tudi meni zadoščenje.

V prvih dneh oktobra se je Metod sestal z Dolinskim v kurirski karavli v hribih nad Zabnico. Iz pisem vidimo, da sta se veliko razgovarjala o delu tehnike in nameravala kapaciteto tehnike bistveno povečati. Ocenila sta tudi, da je lokacija tehnike znana prevelikemu številu ljudi in da je zato treba iskati nov prostor, ki bo bolj konspirativen in tudi večji. Očitno pa sta se veliko razgovarjala tudi o politični situaciji v Zabnici, kjer se je začel proces politične diferenciacije.

Na Grencu je bila hiša Ruparjevih. Tu so bili doma Janez, Peter in Tone. Janez Rupar, p. d. Cik, je zloglasni organizator bele garde v Skofji Loki, bil je kasneje tudi njen sodnik in je hodil v Zabnico zasliševat aktiviste, ki so jih zapirali belogardisti iz žabniške postojanke. Janez, ki je imel mehanično delavnico v Karlovcu v Skofji Loki, je bil skrajno ambiciozen in protikomunistično nastrojen. Njegova dejavnost ni ostala brez posledic v Zabnici, gotovo pa so pri tem igrale veliko vlogo tudi sorodstvene vezi.

Na srečanju je Metod Dolinskega tudi zaprosil, naj pošlje nekoga, ki mu bo dal natančna navodila za delo tehnike ali pa celo delo v tehniki prevzel. Verjetno je Dolinski že takrat nameraval Metoda povleči na rajon, kar se je kasneje tudi zgodilo.

Metod se je takoj po tem razgovoru lotil iskanja nove lokacije za tehniko. Odločili so se, da bodo za tehniko uporabili dvoriščni objekt na kmetiji Franca in Antonije Križaj, p. d. pri Ararju, Zabnica 45, ker je bil gospodar star Metodov znanec in sodelavec OF. To je manjši zidani objekt, v katerem je Arar nameraval postaviti kovačnico, so ga pa uporabljali nato za sadno sušilnico. Objekt je imel dve okni, stran proti potoku je bila zatrpna z butarami in lestvami, spredaj pa so naložili debelo steno oteпов ajde. Objekt je imel elektriko, lahko so kurili, bilo pa je tudi dovolj prostora. Kadar so hoteli vstopiti v bunker, so morali odstraniti enega izmed oteпов slame in se splaziti v notranjost. Objekt ni zahteval veliko dela, da so ga preuredili v bunker za tehniko.¹⁸¹ V tehniko so ga začeli preurejati nekako sredi oktobra 1943.

Gostitelj tehnike Franc Križaj-Arar se je rodil 28. 8. 1904 v Zg. Bitnju. Leta 1936 se je poročil z Antonijo Berčič iz Žabnice. Rodili so se jima štirje otroci. Križaj je kmalu po okupaciji začel delati za OF. V njegovi šupi na dvorišču je Metod večkrat imel sestanke z aktivisti iz Žabnice.

Dne 17. 10. 1943 tako že čitamo v pismu Dolinskemu:¹⁸² *Sporočam tudi, da bom imel do nedelje urejen prostor za tehniko, prihodnjič Ti bom natančno poročal, kaj imam in kaj še rabim za delo. 19. 10 zopet poroča Metod, da je napravil akcijo na poštni kabel Zabnica—Kranj ter ga preko 30 m odnesel v »magacin«. O predvideni akciji na pošto pa piše: Akcije na pošto se ne izplača delati, ker se nahaja v kasi le prib. 100 RM, drugače pa itak ne posluje, ker so pretrgane obe proge.*¹⁸³

Že 22. 10. 1943 pa piše:¹⁸⁴ *Sporočam Ti, da sem izročil delo obč. sek. tov. Urhu (Jakob Jamnik)¹⁸⁵ ter ga o vsem potrebnem poučil, ravno tako sem poskrbel, da so se izdali letaki o razglasu splošne mobilizacije, tako da je v obč. V. o tem vsak obveščen. Prostor za tehniko je pripravljen velikosti za pet ljudi, v njem je radio-aparat, pisalni stroj, šapirograf, ki pa ni kompletan, razni drugi tehn. pripomočki, papir, matrice, barve in korektur laki, manjka samo še razmnoževalni stroj. Prostor se nahaja v nekompromitiranem kraju, delalo se bo podnevi in ponoči, v njem lahko streljaš in se ne sliši ven, je suho, toplo in električna napeljava, za hrano je pre-skrbljeno. Prosim, da pride takoj do mene, kdor bo prevzel to delo, da se z istim takoj začne.*

Odlok o splošni mobilizaciji je izdal Jegorov, ki je bil v tem času sekretar rajskega odbora OF rajona III. Škofja Loka. V zadnjem času je tehnika očitno dobila radioaparati in s tem možnost izdajanja radijskih poročil. Zopet pa je potrjeno, da so imeli namen organizirati močnejšo tehniko, ki bi daleč preseгла lokalne potrebe.

Metod in sodelavci pa niso prenehali z akcijami. Tako 27. 10. zopet poroča:¹⁸⁶ *Sporočam, da sem napravil s tov. Razinom in Jadotom akcijo, za katero sem dobil odobrenje od Artija, pri akciji smo ustrigli ženo enega okupatorskega žendarja in pri tej priliki rekvirirali njegov žendarski mantil in površnik ter damski plašč, katerega je njen mož ukradel nekje v Železnikih pri selitvi.*

Odlok o splošni mobilizaciji, ki ga je izdalo rajonsko vodstvo, pa ni naletel v Žabnici na preveliko navdušenje. V vrstah legalcev je bil razširjen strah pred posledicami, pa tudi sovražne parole, da še ni čas za splošen odhod v partizane, so naredile svoje. Značilno je pismo, ki ga je poslal novi občinski sekretar Urh Dolinskemu konec oktobra in se glasi:¹⁸⁷

Prošnja za odgoditev mobilizacije obč. V. k. OF

Z ozirom na odlok od tov. Jegorova, da se mora v občini V, torej v naši, takoj mobilizirati, se vljudno obračam na cen. naslov, naj mobilizacijo za našo občino odgodi do nedoločenega časa, in to iz sledečih razlogov:

Z izjemo par slučajev je pri nas vse strnjeno v odbore in podpore dajoč Nar. osvobodilni vojski in drugim potrebnim podporam. Tako da se je v tem oziru zadnji čas močno izboljšalo, kar sami veste. Dalje so vsi pripravljeni iti takoj in z voljo, če je res prišel čas, da se sovražnik vrže iz dežele ter da se ga tudi potem nadalje ubrani. Z mnogimi sem govoril in vsi tako zatrjujejo. Bojimo se pa vsi, ker pri nas je teren za Nemce zelo ugoden, ki je ravnina, in bi se po mobilizaciji lahko nad našim narodom in imetjem hudo maščevali. Prosim, ali ne bi bilo škoda, da bi pobrali zaloge, ki jih hranimo namenjene našim ljudem, ljudi pa streljali ali v svet lačne gonili. Prosim, tovariš, jaz sicer ne vem, kako položaj stoji, ali bojim se, da bi to ne izpadlo dobro, če so sovragi namreč še kaj prida močni.

Torej prosim, premisli položaj še z naše strani, da homo potem uverjeni, če je boljše, da se ljudi pokliče pod orožje, bom seveda naredil, kar dom mogel, toda rad bi videl, da bi mi pri tem tudi Metod pomagal.

Upam, da boš vzel našo prošnjo na znanje ter mi v kratkem tozačevno odgovoril. Do tega časa pa ostajam v pričakovanju odgovora.

Urh sek. V. obč.

Živela svoboda — Smrt fašizmu!

Komentar seveda ni potreben. Vodstvo OF taki prošnji prav gotovo ni moglo ugoditi. Okrepile so se akcije naših terenskih delavcev in partizanskih enot pri izvajanju mobilizacije, pa tudi Nemci in belogardisti niso držali križem rok. Novembrske mobilizacije fantov v belo gardo s skupinami belogardistov, ki so prišli iz Ljubljane, ter ustanovitev belogardistične postojanke v Žabnici so same po sebi najboljši dokaz o pravilnosti takratne usmeritve OF o splošni mobilizaciji.

Nekako 17. 11. 1943 je Miloš prišel v Žabnico. O tem njegovem prihodu pripoveduje Antonija Šifrer:¹⁸⁸ *Miloša so pripeljali k nam terenci. Miloša sem poznala že pred vojno. K nam v gostilno pri Kozincu v Žabnici je Zihelr Joško, oče Miloša, že dolgo pred vojno večkrat hodil z otroki na kosilo ob nedeljah. Ko je Miloš prišel k nam, je bil čisto na koncu moči. Nastanili smo ga zgoraj v podstrešno sobo v stari hiši, ki je danes ni več. Miloš ni mogel jesti, bil je čisto rumen v obraz s skoro prozorno kožo in ves upadel. Hranili smo ga v glavnem s čajem in mlekom. Miloša je nekajkrat obiskala Jamnik Cirila-Saša. Imel je tudi razgovore s terenci, zlasti z Metodom. Nas je zapustil zvečer 25. 11. 1943, ko je zelo padal dež, in svetovala sem mu, naj takoj, ko pride na novo mesto, sezuje čevlje, ker bodo gotovo polni vode. Miloša so ob odhodu spremljali Kuralt Miro in še dva terenca.*

Miloš si je med bivanjem v Žabnici ogledal tudi novo lokacijo za tehniko pri Ararju. Iz kasnejšega poročila vidimo, da je menil, da ni dovolj konspirativna in

da je lokacija kompromitirana. Prav gotovo ni bilo primerno organizirati tehniko v prostoru, kjer so že prej bili sestanki, pa tudi namestitve v vidnem objektu, ki bi ga vendarle lahko Nemci preiskali, ni bila najboljša. Miloš je iz Žabnice odšel nazaj proti Loki k Dolinskemu in Jegorovu.

Mi pa se vrnimo v Žabnico.

Dne 2. decembra Metod znova piše Dolinskemu. To pot bolj »represenzativno«. V desnem zgornjem kotu pisma je odtisnjena rdeča zvezda nad stiliziranim Triglavom, spodaj pa s štampiljko odtisnjena parola: Smrt fašizmu — svoboda narodu.¹⁸⁹ Štejem si v dolžnost, da te obvestim in da se Ti zahvalim, da si pospešil mojo zadevo z tukajšnjo tehniko. Pri meni je bil tov. Miloš in sva se o vsem pomenila o delu kako naj vršim to in ono, kaj smem in kaj ne smem, zagotavljam ti, da bom naredil kolikor bo v moji moči, da bom čim več koristil pri našem skupnem cilju.

Sedaj delam na šapirograf pesmi in jih bom, upam, še ta teden izgotovil okrog 50 kom. So precej velike knjižice z lepo obliko in z 44-imi različnimi pesmimi, poslal Ti bom eno, ko bom izgotovil to serijo, drugače pa imam sedaj še drugih stvari veliko za delat, razne letake, poročilne liste in slično, tako da komaj čakam na roto stroj, potem se bo pa že dalo z delom pohiteti.

Če boš kaj v bližini hodil, pridi me obiskat, da boš sam videl kako imam urejeno. Javi se pri Bregarju (Franc Šifrer-Gregorč, op. av.) in tja bom prišel jaz po tebe, jesti Ti bom že dal, saj sedaj koljejo vsi naokoli in je malenkost dobiti meso, kuham pa, sam boš videl mojo kuharsko umetnost, malo zasoljeno in malo trdo pa nič ne de, smo vsega vajeni. S tovariškim pozdravom Metod.

Metod je v Žabnici uporabljal tudi zveze, preko katerih je za svojo tehniko in druge tehnike nabavljaj različen radiomaterial, pa tudi kompletne radioaparate. Njegov stari znanec Jože Kuralt je bil namreč radiotehnik, med vojno je bil zaposlen na Landratu v Kranju, kjer je popravljaj zaplenjene radioaparate ter imel kontrolo nad njihovim skladiščem. Tako je imel možnosti, da nabavi radiomaterial, doma pa je tudi imel delavnico, kjer je lahko dodatno delal na radioaparatih. Preko njega je Metod verjetno tudi dobil radioaparat, ki ga je imel v tehniki.¹⁹⁰ Metod je vzdrževal zveze tudi z ing. Petrom Omanom, ki je pribežal iz Maribora in hodil že leta 1941 na delo v Celovec, kasneje pa ga je ubila črna roka.¹⁹¹

Tako čitamo v pismu Bodinu 8. 12.:¹⁹² Danes pošiljam željeni radio, ali brez tehnika, ker dotični tehnik se nahaja še vedno v legalnosti... V roku tega tedna dobim 20 kom. žarnic za bat. radioaparat po ceni 20 do 30 RM za aparat... in en akumulator.

Bodin pa 17. 12. odgovarja:¹⁹³ Radio, ki si ga poslal Milošu, še ni prišel njemu v roke — mogoče je propadel ob tisti priliki v Pevnu (misli na požig nekaterih poslopij v Pevnu 10. decembra 1943). Tovariš radiotehnik naj čim prej izdela dober baterijski sprejemnik, stroški naj ne igrajo vloge. Imamo na razpolago 4-voltni akumulator in možnost polnjenja, imamo tudi dovolj anodnih baterij, to mu sporoči, da se bo vedel ravnati. Po možnosti naj ima dovolj žarnic in tudi srednje valove, posebno važno je, da bo tako močan, da bo lahko vedno ujel RSJ (Radio svobodna Jugoslavija). Praviš, da je pripravljen prijatelj onega v partizane. Vsak radiotehnik naj se takoj javi pri meni. In 25. 12.:¹⁹⁴ Predvsem je tvoja naloga, da izkoristiš veze, ki jih imaš, in ne glede na denarne stroške nabaviš čim več radiomateriala, to je eno, drugo pa je, da mobiliziraš nekje radiotehnika in ga pošlješ do mene.

Iz vsega tega vidimo, koliko je bilo centralnemu vodstvu na Gorenjskem do tega, da pride v partizane radiotehnik, ki bi prevzel skrb za dobro delovanje sprejemnikov. Žal se ta ideja preko zvez v Žabnici ni uresničila. Metod pa je ob vedno večjem obsegu dela v tehniki vse bolj pogrešal roto stroj ali vsaj ciklostil, ki bi nadomestil zamudno in slabo delo na šapirografu. Jezilo ga je, da je bil moderen ciklostil Korex na občini v Žabnici, torej tik pred nosom.

Po okupaciji Jugoslavije je Žabnica spadala pod občino Stara Loka (Altlaack), kar pa ni trajalo dolgo, ker so Nemci vzpostavili novo samostojno občino Seifnitz. Do te spremembe je bil župan občine Stara Loka Janez Šifrer, ko pa se je ustanovila nova občina Žabnica, pa je županstvo prevzel Peter Šifrer, ki je tudi znal nemško. Po Kumerdejevi izdaji v Kranju so oba župana Nemci zaprli, ker sta bila prisotna na sestanku odbora OF. Potem so Nemci postavili za župana Jožeta Logondra, p. d. Jergov, ki je v začetku tudi sodeloval z OF. Bil je prijatelj nemškega učitelja Huberja, ki je bil sekretar NSDAP v Žabnici in ta je Logondra predlagal za župana. Logondra so sprejeli v NSDAP in je bil župan do 14 dni pred koncem vojne, ko so prevzeli oblast belogardisti in je postal župan Jože Dolenc.¹⁹⁵ Pisarna občine Žabnica je bila v predvojni gostilni, last Antonije Šifrer, p. d. pri Kozincu v Žabnici. Antonija Šifrer je pred vojno dala gostilno v najem. Ko so Nemci ustanovili občino, so zasedli prostore konec leta 1941, osebje pa pripeljali iz Stražišča, kjer so občino ukinili. V spodnjih prostorih sta bili pisarni, jedilnica in kuhinja, zgoraj pa žandarmerijska postaja z okrog 12 žandarji. Ta zgornji del so tudi delno utrdili, na strehi pa postavili strelni stolp, od koder je bil pregled nad Žabnico. Nemci so v stavbi tudi prenočevali. Orožniško postajo so vodili najprej Schwarzenland, nato Folk in kasneje Maihöfer. Tajnik občinske pisarne je bil Viktor Kožman, ki je bil od junija 1944 v Dachau, umrl je leta 1950.¹⁹⁶

Viktor Kožman je bil ves čas povezan z organizacijo OF, tako tudi drugi na občini. (Fugina iz Stražišča, Balantova Mici od Sv. Duha, Ribičeva iz Stražišča, Julka Kos-Sabina je bila mladinska funkcionarka.)¹⁹⁷

Tako se je rodila ideja, da bi naredili akcijo na občinsko pisarno in odnesli, kar bi bilo koristnega. Pri tej zamisli je bil prav gotovo poleg tudi Razin, saj je bila akcija izvedena čisto v njegovem stilu. Za akcijo so določili ponedeljek 20. decembra 1943.

Zbrali so se skoraj vsi ilegalci in najboljši terenci — legalci, deloma pri Francu Šifrerju, deloma v drugih kmetijah. Šlo je očitno za širše zavarovanje, saj za samo akcijo ni bilo treba takega števila ljudi. Pri akciji so neposredno ali pa kot zaščita sodelovali: Jože Zupan-Metod; Pavle Gosar-Razin; Janko Zihlerl-Digučk; Franc Potočnik-Perun iz Papirnice; Ivan Plestenjak-Ljubomir, zidar, p. d. pri Mrtinčku, rojen 10. 12. 1920 na Formah št. 3, padel v borbi z belo gardo 30. 4. 1945 pod Križno goro v Moškrinski grapi, v partizane vstopil 13. 3. 1943; Franc Kalan-Fazan, kasneje Drago, p. d. Omanov iz Pevna, v partizanih od februarja 1943, padel v Crngrobu; Lado Hafner-Pepca, p. d. Matevžev iz Žabnice, padel na Bregu pri Savi; Miro Kuralt-Luka, p. d. Podlipnikov iz Žabnice, umrl na lovu 1959; Ivan Hafner-Jado, p. d. Kržajev, rojen 1919 pri Sv. Duhu, v partizane vstopil januarja 1943, ubit nad Dravogradom 16. 4. 1947; Ivan Zakotnik-Leon, p. d. Brejcev s Form; Franc Kuralt-Matjaž, p. d. Černetov iz Žabnice 45; Albin Jamnik-Sila, p. d. Stricmanov Bine iz Škofje Loke, roj. 7. 12. 1899, skladiščnik; Jakob Jamnik-Urh, p. d. Jurca iz Žabnice.

O akciji pripoveduje Antonija Šifrer:¹⁹⁸ *Tisti dan, preden so izvedli akcijo na občino, se je zbralo pri nas osem ilegalcev, in sicer: Perun, Ljubomir, Drago, Digučk, Pepca, Luka, Jado in Leon. Ostali so bili pri drugih kmetijah. Nekako okrog 6. ure popoldne je moj mož France odšel na občino h Kožmanu, da bi preveril stanje. Akcija bi namreč lahko izvedli le v času večerje, ko je budnost žandarjev popustila. Malo po 6. uri so nato naši krenili proti občini in iz pisarne znosili vse pisarniške potrebščine, med njimi ciklostil, pisalni stroj, nekaj papirja, kuvert in drugo. Ko so vse odnesli, so pred občino spustili nekaj strelov, kar je bil znak, da je končano. Nato so začeli streljati tudi žandarji. Ker je deževalo, žandarji niso mogli naših zasledovati s psi in tako niso nikogar dobili. K nam sta po akciji pritekla Luka in Leon z nekaj materiala.*

Poslušajmo še neposredne udeležence v akciji: Janko Zihlerl-Digučk pravi: *Akcije sem se udeležil kot zaščita pri šoli v Žabnici. Kolikor se spominjam, so šli neposredno v občinsko pisarno Razin, Zdravko in Ljubomir.*¹⁹⁹

Franc Kuralt, Černe pa pravi:²⁰⁰ Zupan Jože-Metod mi je naročil, naj bom ob določeni uri za barako, ki je nasproti občinske pisarne. Rekel je, da bom moral nekaj nositi, nisem pa vedel, da se pripravlja akcija na občino. Mislim, da sta šla v občinsko pisarno Razin in Zdravko. Od Razina sva z Metodom prevzela radio in pisalni stroj, Razin pa je odnesel ciklostil. Radio in pisalni stroj sva nesla k meni domov, vse pa je šlo kasneje v tehnike. Drugi dan je peljala moja sestra radio k Čemažarju na Forme, pisalni stroj pa k Petercu pri Sv. Duhu. Gosar in Zdravko sta na občini pobrala tudi karte in denar. Ob tej akciji je bila ranjena slučajno Žebkova Tinca iz Zg. Bitnja, ki je ravno takrat prišla k Slugu po kupljenega teleta.

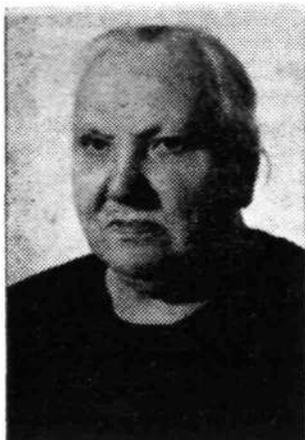
Vprašajmo še Tinco, to je Valentino Hafner, por. Gorjanc, Zg. Bitnje 75, sedaj 24, ki o tem dogodku, ki se ga seveda dobro spominja, pravi:²⁰¹ Ta dan sem šla z vozom po teleta k Slugu v Žabnico. Ko sem ravno plačevala, je začelo pokati, konj se je splašil in začel z vozom teči proti Loki. Tekla sem za njim in ravno nasproti sedanjega spomenika sem bila močno ranjena in obležala v grabnu. Nato so me odnesli k Slugu, potem pa me je rešilec odpeljal na Golnik, kjer sem bila 5 tednov. Mene je zadela dum-dumka iz turna, ki so ga imeli žandarji nad postojanko. Med akcijo so tudi naši streljali izza Slugove hiše. Seveda sem v akcijo padla čisto slučajno in nisem prej vedela, kaj se pripravlja. To se je zgodilo v ponedeljek dne 20. 12. 1943.

Podrobnosti o akciji pripoveduje tudi »udeleženska« tovarišica Marija Friškovec iz Žabnice, ki je bila vso vojno čistilka na občini in žandarmeriji:^{201a} Spodaj v zgradbi sta bili dve pisarni ter kuhinja in jedilnica. V eni pisarni je bil Fugina kot vođa pisarne, v drugi pa Viktor Kožman, kjer je bil prehranjevalni urad. V jedilnico se je šlo skozi kuhinjo. Žandarji so stanovali zgoraj v 1. nadstropju. Občinske prostore sem pospravljala običajno zvečer, ko so nehali delati. Običajno mi je pomagal tudi moj mož, ki je nanosil drva za peči in počistil pepel. Kadar so žandarji prišli na večerjo v jedilnico spodaj, so običajno pustili orožje zgoraj in tako je bilo tudi tisti dan. V pisarni smo bili Viktor Kožman, moj mož in jaz. V pisarno je prvi prišel Razin (Gosar) in nato še dva. Razin je naperil pištolo in zahteval, da dvignemo roke. Eden od Razinovih spremljevalcev je šel še v drugo pisarno, kjer je dopoldne delal Fugina. Zagrabili so stroje in vse odnesli in zunaj nekemu oddali. Kožman je še rekel: »Še RM,« ker bi te skoraj pozabili, in odprl blagajno. Metoda ni bilo med navedenimi tremi. Ko so vsi odšli, sta Kožman in moj mož odhitela v jedilnico in obvestila žandarje. Ti so se zapodili po stopnicah v 1. nadstropje po orožje in nekateri pridrveli nazaj, drugi pa v stolp. Kasneje so nas zadržali še kakšno uro in nato pustili, da smo šli domov. Streljali so najprej naši zunaj, nato pa še žandarji.

O tej akciji poroča tudi Jegorov v svojem poročilu o delu od 8. do 28. 12. 1943:^{201b} S pomočjo terenskih delavcev obč. 4 in 5 sta napravila tov. Razin in Ljubomir rekvizicijo v občinske prostore v Žabnici. V poslopju ima tudi žandarmerija svojo postojanko 15 mož. Zaplenili so 2 pisalna stroja, 1 radioapar, 1 razmnoževalni aparat in 850 RM gotovine in nekaj drugih pisarniških stvari. V znak, da je rekvizicija popolnoma uspešna, so dali naši terenci nekaj strelav in vrgli par bomb, nakar se oglasi iz nasprotne strani v pozdrav težki mitraljez v znak, da je akcija zaključena.

O položaju v žandarmerijski postaji v Žabnici in o odmevu na akcijo terencev pripoveduje spet zanimive podrobnosti Antonija Šiferer:^{201c} Naslednji dan po akciji so pridrveli iz Loke loški gestapovci, ki žandarjev v Žabnici niso posebno cenili in jih zmerjali zaradi nebudnosti in malomarnosti. Kričali so, kako je mogoče, da jim iz iste hiše odnesejo vso pisarno, ko so bili vsi le nekaj metrov proč. No, minilo še ni teden dni, ko so žandarji iz Žabnice dali milo za drago gestapovcem v Loki.

Žandarji iz Žabnice res niso bili posebno aktivni. Med njimi je bil tudi neki Kreisreder, star okrog 43 let, ki je bil čisto siv. Pripovedoval je, da je njegov brat v Mauthausnu, njega pa so prisilili v skupino, ki je streljala Žide na Poljskem in



Antonija Šifrer, p. d. Gregorčeva iz Zabnice. — (Fot. 1978)

ob tem je čisto osivel in imel stalne psihične posledice. Pripovedoval je strašne stvari. Večkrat je prišel po žganje pred hajkami in tako opozoril, kaj se pripravlja.

V letu 1944 se je vedno bolj krepila v Žabnici bela garda, ki je po ustanovitvi belogardistične postojanke postajala agresivna tudi do žandarjev. Prepovedali so jim celo patrolirati po nekaterih sektorjih, kjer so imeli belogardisti polno oblast. Marca 1945 so belogardisti celo izrinili žandarje iz Zabnice, zasedli tudi njihove prostore in tako ustanovili že drugo postojanko bele garde. Žandarji pa so odšli v Besnico.

Janez Šifrer pa dodaja:²⁰² Glavni iniciator bele garde v Žabnici je bil Franc Dolenc, p. d. Bolču iz Sp. Bitnja, ter njegov brat Jože. V družini Dolenc je bilo 7 otrok, Jože, Janko, France, Pavle in 3 sestre. Franc Dolenc je iz Zabnice, kjer ni bilo navdušenja nad belo gardo, najprej odšel v Lučne k belogardistom in nato pripepel belogardiste v Zabnico iz Polhograjskih in Loških hribov. Od tam je bil tudi komandant postojanke neki Biček. Franc Dolenc je bil duša bele garde, nosil je gestapovsko uniformo in bil tudi pri črni roki. Ko so zaprli mamo, je hodil na zasliševanje v Loko h gestapovcem. On je bil glavni zasliševalec zapornikov poleg Janeza Ruparja-Čika. Dolenc in drugi so se večkrat trudili, da bi organizirali belogardiste iz vrst domačinov, vendar kljub aretacijam in prisili ni bilo odziva.

Postojanka bele garde je bila pri »Miklavžu« v Žabnici. Prebivalci hiše, ki so jo imeli v najemu, so bili ustreljeni ali pregnani. Ivan Prosen je bil ustreljen v Žirovnici, Danica Jeruc je umrla v taborišču, mladi Jože pa je padel že 27. III. 42 v Rovtah nad Crngrobom. Hiša je bila tako prazna in tja se je naselil neki Nemeč, ki pa se je bal partizanov in so ga stražili žandarji. Ko so partizani ubili dva žandarja, je Nemeč odšel, bal pa se je tudi belogardistov, o katerih je imel še slabše mnenje kot o partizanih. Tako je bila hiša zopet prazna in belogardisti so naredili postojanko. V hlevu so imeli zaprte aretirance in jih pretapali in mučili.

V času akcije Razina in sodelavcev na občino je bil komandir žandarmerijske postaje Folk, ki je takoj naslednji dan odpotoval na kurz, kamor je bil pozvan že pred tem. Na železniško postajo so ga spremljali 4 žandarji z brzostrelkami, tako so se bali partizanov.

Akcija na občino je torej v celoti uspela in močno odjeknila med prebivalstvom. Tehnika v Žabnici je sedaj razpolagala s ciklostilom in to je bilo najvažnejše.

Pripomba Miloša Zihlerla ob njegovem obisku, da prostor ni dovolj konspirativen, pa je očitno tudi rodila uspeh. Že 28. 12. vidimo iz Metodovega dopisa Bodinu, da se je tehnika preselila zopet v nov prostor; takole piše: *Omenim naj Ti še, da sem*

si naredil drug prostor velikosti za dva, oskrbljen z elektriko in ki odgovarja v vsakem oziru tako proti ognju ter je dobro zakonspiriran.²⁰³

Novo lokacijo je Metod našel ponovno pri svojem gostitelju Francu Križaju-Ararju, in sicer nasproti dotedanje lokacije, vendar na istem dvorišču. Tu je stala pred vojno hiša, ki je pogorela, nato pa so na istem mestu zgradili gospodarsko poslopje in tedaj zasuli klet, ki je bila prej pod hišo. Sedaj so prišli na idejo, da bi to klet znova uporabili. Arar je v gospodarskem posloplju odkopal zemljo, prebil stari obok nad kletjo in napravil vhod, katerega je pokril s pokrovom iz desk. Na pokrovu so bile za maskiranje zložene vile in drugo orodje. Prostora je bilo komaj za dve osebi. Iz gospodarskega posloplja so napeljali elektriko. Po vojni so bunker zopet zasuli.²⁰⁴

V istem pismu piše Metod: *Radio sem poslal po vezi na okrožnega tehnika (misli na Avgusta Grčarja-Matota ali tudi Miroslava, ki je v začetku decembra postal okrožni tehnik, potem ko je Miloš prevzel odgovornost v agit-prop komisiji), 26. XII. sem poslal večjo količino radiomateriala, med njim 18 žarnic. V 14 dneh bo izgotovljen aparat, katerega bom poslal Tebi. Komu naj dajem poročilo in komu sem podrejen, ker pri zadnjem sestanku z Milošem se o tem nisva točno pomenila. Delo, ki sem ga dosedaj izvršil, je 60 kom. pesmaric z 45 pesmami, več 100 izvodov raznih poročilnih pol ter nekaj 1000 prop. lističev za trosilne akcije. Vse to sem delal na šapirograf, danes pa sem prinesel iz magazina mali Korex razmnoževalni stroj, katerega smo zaplenili v Žabnici na občini, ker z njim bom lahko mnogo več naredil. Če pa bo kje bolj potreben, ga bom pa oddal. Prosim Te tudi za direktive za delo, ki ga bom lahko opravil za Loški rajon ter tako razbremenil ostale tehnike.*

Na pripombe pa, ki se tičejo mene, naj omenim le toliko, da sem vaje potrpljenja in poleg tega me vzpodbuja zavest, da se bo v svobodi tudi moje delo pravilno ocenilo če tudi mene ne bo več med živimi, ker takrat bodo lahko širše mase izpričale nasprotno klevetam, ki jih širi o meni le nekaj ljudi. Povdarjam pa, da moja borba je pristna uravnana že dolgo tega po liniji partije, ne iščem pa za trud nobene časti ali funkcij, zadržuje me na terenu edino moja bolezen drugače pa bi bil že zdavnaj zopet nazaj v vrstah borcev kateri me drugače cenijo in ako učakam pomlad, grem med borce nazaj.

Tudi Metod je imel svoje težave. Od kod so bile intrige in koliko je bilo to delo sovražnika, ki je prav gotovo vedel za Metodovo delo, je Metod odnesel po vojni v grob.

Tehnika je bila torej ob koncu leta dobro opremljena, in kakor vidimo, je dobila nekaj status rajonske tehnike. Očitno je bilo takšno stališče Dolinskega tudi posledica dejstva, da so se stvari okrog tehnike v okolici Loke zapletle in prav v tem času ni bilo nobene oprijemljive ideje za njeno lokacijo. Lokacija pri Sv. Tomažu je propadla, za večstrski mlin pa je odločitev padla šele nekaj kasneje. O tem pa več pozneje.

Metodova želja, da zapusti Žabnico, pa se je kmalu uresničila. V sredini januarja 1944 je bil Metod imenovan za okrožnega tehničnega intendanta okrožja Škofja Loka, ki ga je takrat vodil Dolinski. Prav v tem času so po vseh okrožjih ustanavljali posebno intendantsko službo, ki naj bi imela izključno nalogo organizirati zbiranje tehničnega materiala za tehnike in tiskarne, ki so potrebovale vse večje količine papirja, matric, barv in drugega materiala. To pa je bilo možno preskrbeti le preko posebej organizirane mreže dobaviteljev z vseh koncev Gorenjske in celo Koroške. Organizirana je bila kasneje tudi posebna transportna četa, ki je imela izključno nalogo, da prenaša tehnična sredstva in tehnični material iz zbirnih centrov v tehnike.

Z novo funkcijo, ki jo je Metod prevzel, so se bistveno spremenile okoliščine njegovega delovanja. Mnogo več je potoval po okrožju in organiziral pošiljke, vendar je svojo bazo ohranil v tehniki pri Ararju, kjer se je tudi delno zadrževal in še naprej mimogrede opravljal tudi delo tehnika.

Iz Metodovega pisma Ivanu Završniku-Zdravku, ki je bil v tem času tudi že na okrožju, z dne 31. 1. 1944, razberemo vse te spremembe, ko Metod piše:²⁰⁵ *Prejel sem tvoj dopis, v katerem mi daješ nalog za razmnožitev, kar pa ti na žalost ne morem ustreči, ker sem prezaposlen, zato poskušaj to zadevo kakor koli že urediti, če pa se ne motim, imam jaz že napravljenih nekaj pol za delo v partijskih celicah, katere ti bom takoj poslal, čim se bom vrnil v moj prostor, kjer to hranim. Dalje ti še sporočam, da bom napravil prop. lističe ter ti jih poslal in katere imam že v delu, to bom dokončal do kraja, potem pa take stvari ne bom več delal. Sporoči to tudi tov. Vojkotu (Ivan Porenta, mladinski funkcionar, op. av.), da bo tudi on o tem obveščen... Metod — okrožni tehnični intendant.*

Vidimo torej, da je Metod postopno opuščal delo v tehniki, gornje pismo je pisal že iz okrožja. Zelo verjetno so nameravali tehniko v Žabnici opustiti ali pa delati v njej res samo za lokalne potrebe. Glavno nalogo za to področje bi tako morala prevzeti nova tehnika v okolici Loke. Katastrofa tehnike TRK III. Loške v vežrskem mlinu pa je preprečila tak načrt in tehnika v Žabnici je zopet morala začasno prevzeti določene naloge. Že potem, ko je tehnika dobila radioaparata, so verjetno izdajali lokalna radijska poročila. Po uničenju tehnike v vežrskem mlinu je to postalo še toliko važnejše, kajti najbližje tehnike so bile takrat nad Rovtami pod Jelovico, v šoli v Martinj Vrh ter v Kokri, torej vse precej daleč.

Metod se je v novi funkciji gibal po vsem terenu okrožja in večja svoboda mu je tudi povrnila njegov humoristični stil govorjenja in pisanja, ki ga sicer ni nikdar zapustil in ki je vedno vedro vplival na sodelavce. Tako med drugim 28. marca 1944 piše novemu okrožnemu tehniku Avgustu Grčarju-Matu,²⁰⁶ ki je bil takrat v Davči, potem ko se je vrnil iz medvoškega rajona:²⁰⁷ *Res škoda da se nisva dobila v Medvodah, bi lahko skupaj potovala, toda meni se je mudilo nazaj ker je itak nastal cel džumbus... jaz sem se vrnil, pošta pa je šla še vedno na Medvode za menoj ter me iskala po rajonu II., jast pa njo po rajonu I. Kar se tiče čevljev, bom poiskušal vse, da jih dobim... imam pa še ene prav luštkane damske gojzerice št. 36—38 ker se ne razumem prav dobro na čevljarstvo, le tako na oko so mi zelo všeč in že vidim, da bi se sijajno prilegle lepemu imenu Darinka (Darinka je ilegalno ime za Anko Filej, rojeno Kopše, ki je prišla iz Maribora in bila v tem času v tehniki Selški v Davči — danes stanuje v Mariboru, Kamniška 48).*

Kako mi gre, no pri tem se pa ne morem najbolj pohvaliti, to pa radi tega ker ne grejo posli kakor bi jaz rad in bom moral še mnogo ukloniti, da bo šlo brezhibno kakor mora da gre, danes je tako, da bi moral biti povsod pričujoč potem bi se pa lahko zanesel, da je res, no pa tudi tukaj me bodo rešili moji živelci, bojim se le tega, da bi bilo vsega konec ko bom ravno v red spravil in s polnim tempom zavrtel moj stroj čez gore in polja, edina tolažba mi je da bodo pribelžali po našem vdoru v dolino ta beli sem gor in če računam, da bi me vzeli za inštruktorja za nekaj mesecev bi pa lahko podaljšal to šumsko idilo... toda v današnjih časih mora človek marsikaj spremeniti v šalo drugače je življenje pretežno.

Ni znano, kdaj je tehnika v Žabnici prenehala z delom. Verjetno so jo postopoma opuščali, ciklostil Korex so odpeljali v neko tehniko v Selško dolino (morda v TIA, ki se je organizirala aprila 1944). Bunker pri Ararju so opustili, vendar je v njem ostalo nekaj drobnega inventarja in nek stroj. V maju 1944 je Metod pisal Francu Kuraltu, naj bunker pri Ararju uničijo, ker je izdan. Kuralt je to povedal Ararju, ki pa je rekel, da je že vse uredil.²⁰⁸ Vendar očitno premalo.

Dne 21. junija 1944 so po izdaji pridrveli h Križaju-Ararju belogardisti in brez preiskave odšli naravnost v bunker. Našli so pisalni stroj, star radioaparata in več drugega materiala. Vse pa je bilo zaprašeno in očitno že nekaj časa tehnike ni nihče uporabljal. Aretirali so Križaja in ga odpeljali v škofovješke belogardistične zapore, kjer je bil dva meseca. Zasliševal ga je zloglasni Janez Rupar-Čik, ker pa ni ničesar izdal kljub mučenju, ga je poslal nazaj v Žabnico belogardistom. V Žabnici so ga zopet mučili in pretepali, nato pa poslali v Begunje in od tam v Dachau, kasneje

pa v Nikorez, kjer je dočakal svobodo. Ko se je peljal z vlakom proti domu, je na postaji Wasserberg, kjer je vlak dalj časa stal, odšel v mesto, od koder se ni več vrnil. Za njegov grob nihče ne ve. Sumijo, da so ga na Koroškem prepoznali belogardisti, ki so po vojni tja pobegnili, in ga ubili.²⁰⁹

Istega dne so pridirjali belogardisti tudi k Francu Šifrerju-Rogorču in prav tako šli naravnost v zamaskiran bunker, ki so ga imeli pri hiši. Izdaja je bila torej popolna in natančna, Franc Šifrer je umrl leta 1970.²¹⁰

Vrnimo se k Milošu. Dne 27. novembra 1943 je prišel iz Žabnice k Dolinskemu in Jegorovu. Ves čas bivanja v Žabnici ni bil sposoben delati za novo številko Mladine in Naše žene, pa tudi zveze so bile med ofenzivo pretrgane. Zato se je sedaj lotil izdelave 4. številke Naše žene in 11. številke Mladine.

Dne 28. novembra sta se napotila Bodin in Darja iz Davče proti Škofji Loki. Ustavila sta se v Gorenjskem odredu, kjer sta pregledala možnosti za ustanovitev odredne tehnike in se dogovarjala o potrebnem tehničnem kadru. Darja se je vrnila v Davčo, Bodin pa je nadaljeval pot, prespal na kmetiji Pod kostanjem (Franc Tušek, p. d. Zakrašnik pri Sv. Lenartu) ter se naslednjega dne sestal z Milošem. Odšla sta skupaj v novi bunker pri Sv. Tomažu, nato pa k Jegorovu, ki je imel bunker nad Zmincem v pobočju Lovrenca. Bodin se je vračal v Davčo 2. decembra. Vse dni so tekli intenzivni razgovori o pripravah za delo nove tehnike še zlasti pa so ocenili stanje vseh tehnik in ugotovili, da je potrebno napraviti številne spremembe, zlasti glede razporeditve opreme tehnik in organizacijskih vprašanj. Iz Bodinovega pisma Matiji 1. 12. vidimo, kakšno je bilo v tem času stanje tehnike in kakšne namere je Bodin imel.²¹¹ V pismu, ki ga je pisal iz Jegorovega bunkerja, beremo: *Nahajam se trenutno pri tov. Jegorovu. Tukaj se nahaja tov. Miloš, ki po vseh koncih in krajih išče potreben material. Kakor ti je najbrž že znano, je ob priliki hajke padel Nemcem v roke radio aparat, matrice in več drugega materiala. Trenutno je položaj »Pod Lipo« takle: (Pod Lipo je ilegalno ime za kmetijo Jožeta Koširja, p. d. pri Andrejšarju, danes Tomaževo 4.) prostor je pripravljen in je treba samo še nekaj malenkosti. Papirja je že v prostoru okoli 10.000 pol. Nadalje dovoljna količina barve in matric. Manjka nam pisalni stroj, ki pa pride v par dneh. Radio aparat bomo naročili iz terena. Razmnoževalec pa bi moral priti s tov. Veljkom iz Kamnika, tako mi namreč poroča OK tehnik iz Kamnika. Veljko se je oglasil pred hajko, vendar sedaj trenutno ne vemo, kje se nahaja. Hajka je vse skupaj precej zmedla in zaustavila. Upam, da bo podjetje pričelo funkcionirati v teku 7—8 dni. V tem času je bil tov. Miloš tudi v prostoru, ki se nahaja prav v ravnini (misli na Žabnico, op. av.) in ki je baje odličen. Vendar je Miloš ugotovil, da prostor ni prav nič konspirativen (pred hajko so ves material spravili iz njega), drugič pa da ni mogoče delati v večjem obsegu. Materiala imajo le malenkost, radio bo pa oduzel Miloš. Torej računati s tem ne smemo prav nič.*

Torej iz vsega tega lahko razvidiš, da so vsi pogoji tukaj, edino manjka nam razmnoževalec. Problem je treba rešiti na ta način, da tov. Don dobi dober navadni ciklostil in svoj roto stroj odda tehniku v Kropi. Drugič, roto stroj, ki se nahaja v bivšem Evstahijevem (Medvode) rajonu in ki ga ima sedaj mladinska tehnika, mora v Loški rajon, navaden ciklostil, ki ga ima tov. Evstahij nekje pri roki pa mora v mladinsko tehniko, ki se bo mogla pretvoriti v rajonsko tehniko za dotični rajon. Torej bo po vsem tem težišče prestavljeno bolj na sever in bolj v center. V obrobni predelih (Poljanska dolina in Medvode) pa bodo manjše tehnike z navadnimi ciklostili. V zvezi s to nujno reorganizacijo je treba sporočiti tov. Donu naj si oskrbi navaden ciklostil (smrten greh je, da bo za 200—300 poročil in za nič drugega imel roto) in naj dobro zaviti in zapokan roto odda po vezi za Kropo.

Iz poročila lahko sklepamo, da so bile predvidene večje spremembe. Težko je danes ugotoviti, kaj je bilo uresničeno in kaj ne. Iz vsebine kasnejših pisem bi lahko ocenili, da je bilo bolj malo tega uresničeno, zlasti glede ciklostilov, kajti pogoji

so se zelo hitro spreminjali. Centralno vprašanje tehnik pa je bilo vedno problem roto strojev. Kakor vidimo, je v tem času že delala mladinska tehnika, idejo o ustanovitvi pa zasledimo že 14. 11. 1943 v Veljkovem pismu Bodinu:²¹² *Trenutno je naša prva naloga, da čimprej ustanovimo lastno mladinsko tehniko na Gorenjskem. Upam, da bomo to vprašanje rešili sami, vsekakor nam bo pa dobrodošla tvoja pomoč. Glede tega se podrobno pomenita s tov. Prešernom in nam čimprej pošljite vajino zamisel. Odgovor pošlji na Jegorova, oziroma na njegovo karavlo. Ustanovitev in delo mladinske tehnike pa bi bilo potrebno posebej opisati, kajti prevzela je pomembno skrb za mladinsko literaturo.*

Na sestanku pri Jegorovu je bila sprejeta tudi zamisel, da bi novo tehniko prevzel Rajko. Tako piše Bodin²¹³ 1. 12.: *V ostalem gledamo, da bomo vzgojili čim več novih ljudi. Naročenih imam že več tovarišev. Iz Selške tehnike bo odšel na teren tov. Rajko, katerega bo porabil Dolinski in sicer na njegovo prošnjo. Tudi iz Rajkotovih izjav je razvidno,²¹⁴ da je bil on prvotno predviden za vodjo tehnike v večrskem mlinu.*

Ko je bil Bodin (od 28. 11. do 2. 12. 1943) nad Škofjo Loko, je Darja vzdrževala z njim pismene stike. Tako mu 30. novembra sporoča,²¹⁵ da imajo v karavli terenskih kurirjev zabojo, v katerem sta dva ciklostila. V zaboji so tudi stvari za električno instalacijo, ki jih je poslala Milošu. Ta dan so razmnožili neko brošuro in Darja opisuje težave: *Milošev stroj bi bila danes najraje nekam tresčila. Pretipkavala sem brošuro, pa mi je stalno m ostajal na valju. Enega od omenjenih ciklostilov so poslali kasneje v Jelovško tehniko.*

Ko se je Bodin v petek, 3. decembra vračal v Davčo, se je srečal z Benom Anderwaldom-Benkom. Benko mu je poročal o stanju tehnik v Kranjskem okrožju, ki ni bilo nič kaj zadovoljivo. Benko je bil v tem času v tehniki v Poljanski dolini, kamor je bil poslan iz Kranja. Ali je bilo takrat tudi govora o tem, da bi Benko prišel iz Poljanske doline v tehniko pri Loki, ni mogoče zatrdno trditi.

Dne 5. decembra sta se Bodin in Janoš, ki se je po ofenzivi v novembru vrnil iz Jelovškega rajona III, okrožja Kranj v Davčo, preselila v bunker nad Ocvirkom, kjer sta tega urejala in pospravljala prostor.²¹⁶ Miran je bil namreč prestavljen na PK in na drugo dolžnost. O tem piše Bodin Matiji 9. decembra 1943:²¹⁷ *Selška tehnika je dobila v pomoč prostor tov. Mirana radio tehnika, ker je stari prostor premajhen. Začasno se sestavljajo poročila tamkaj in se pošiljajo v tehniko. Tov. Miran nam je pustil slabše slušalke, tako, da ujamemo le s težavo RSJ in so poročila včasih delno pomanjkljiva v tem oziru. Vendar bo položaj kmalu popravljen, ker bo Miloš kmalu uredil svoj prostor.*

Dne 7. decembra je prišla vest, da se pripravlja manjša hajka in da so Nemci v bližini. Zato sta Bodin in Janoš za vsak primer ta večer zakamuflirala bunker, vendar je nevarnost kmalu minila. Tako piše Bodin v svojem dnevniku v torek 7. decembra: *Dop. zopet k Janošu. Večinoma urejala radio. Zvečer kamuflirala zaradi »hajke«. Darja pa piše Bodinu iz tehnike Selške pri Španu v bunker nad Ocvirkom 9. 12.:²¹⁸ Da ne bosta mislila, da smo se zopet zabili in se je delo ustavilo. Javitvi moram žalostno vest. Ena šina je počila ampak šele na polovici na eni strani luknjice. Obupno! Torej večne težave z rotostrojem.*

Osmega decembra je moral Bodin na PK KPS za Gorenjsko. Tam so potekali razgovori o potrebi po aktiviranju agit-prop komisije pri POOF in organiziranju okrožnih agit-prop komisij. Miloš bi moral prevzeti nekatere naloge s tem v zvezi, ki so se zdele neodložljive in tako se je Bodin 9. 12. zopet podal na pot proti Loki, da se sestane z Milošem. V dnevnik je zabeležil: *Zjutraj s terenskimi kurirji Pod češnjo (Potočnikova bajta pri Sv. Lenartu nad Zakrajšnikovo kmetijo), nato k odredu. Spal pri njih. V GO je Bodin napisal zopet obširno poročilo PK Matiji (datirano 9. 12.) o stanju v tehnikah na Gorenjskem.²¹⁹ Glede bodoče tehnike pri Sv. Tomažu je pri tem uporabljal Miloševa poročila, ki jih je dobival v Davčo, in zato nič hudega sluteč poroča: *Miloš mi sporoča, da je v njegovi tehniki okoli 30.000**

listov dobrega ciklostil papirja. Sporoča mi, da je tov. Razin preskrbel 120 tub barve. Nekaj jo je poslal na Primorsko. Radio še ni prejel od tov. Metoda, čeprav je bil zahtevan. Ravnotako Metod še ni poslal k Janošu radio tehnika, ki je bil zabit pri njemu in katerega sem pred tednom zahteval naj ga takoj mobilizirajo. Ta radio tehnik bo poslan po potrebi na Jesenice ali pa ga bomo porabili tukaj. Odred snuje svojo lastno tehniko. Prosil me je za pomoč v materialu in nasvetih. Z materialom ga bomo lahko delno podprli. V odredni tehniki pa bom imel ob priliki par dneven kurz, tako, da bo rešeno tudi vprašanje kadrov.

Z radiotehnikom iz Žabnice ni bilo nič. Tečaj za odredno tehniko pa je v januarju izpeljala Darja.

Bodin zopet sproža stara vprašanja: Ali bo v Medvodah možno postaviti rajonsko tehniko? V tem slučaju bom poslal nekoga tja doli, da vse uredi. (V Medvode je šel kasneje okrožni tehnik Avgust Grčar-Mato, op. av.) Kaj bo z Donovo tehniko? Komu je pravzaprav podrejena, komu pošilja poročila in kdo ima pravico, da razpolaga z njenim materialom, če bo njen obseg zmanjšan? To vprašanje bi bilo končno rešiti. Če bi bil en sam center od koder bi prihajale direktive in če bi se tudi te direktive upoštevale, bi ne bilo v naši tehnični organizaciji nobenih zmed.

Zanimiv je konec poročila. Že nekaj časa se je kazala potreba, da bi organizirali pouk v osnovnih šolah na osvobojenem ozemlju. V tem se izraža skrb nove oblasti, da že v pogojih borbe skrbi za najmlajše in njihovo vzgojo. Tak načrt pa je zahteval tudi ustrezno delo za celotno področje, za kar je bil poklican tov. Janoš, predvojni učitelj. Bodin dobesedno piše: Ali lahko Janoš poleg svojega dela že prične s predpripravami, da organizira prosvetni odsek, oziroma učiteljstvo. Sporočite tudi to. Če smatrate zadevo za važno je najbolje da Janoš pride skupaj s tov. Jakobom, da se o tem pomenita. Tov. Janoš je namreč že sestavil nekak grobi načrt za pouk v osnovnih šolah v slučaju kakšnega osvobojenega ozemlja ali pa za slučaj večjih sprememb.

Dne 10. 12. se je Bodin napolil iz odreda k Milošu. Ni še slutil, da je na poti k njemu v Davčo Miloševo pismo, s katerim mu sporoča same slabe novice. Najbolje, da ga vsaj delno prečitamo:²²⁰ Sporočiti Ti moram same klavrne vesti. Najprej radi prostora. Ko sem bil pred tednom tam, je gospodar pričel nekaj jamrati, da ne more radi žene dovoliti tega itd., vendar smo spravili material tja. Včeraj je bil tam Razin in ga je gospodar kar nahrulil, da sploh ni govora o tem in da ne dovoli na noben način. Temu je vzrok nekaj plavogardistična propaganda, ki je silno razvita in je že napravila dosti škode... Jaz sploh ne računam na ta prostor, ker sam veš, da je v takih razmerah nemogoče delati, toda mož bo moral v vojsko in se z njim sploh ne bomo več razgovarjali. Gledal bom, da v kratkem najdem drug prostor. Tačas bom pa pošiljal koncepte Darji...

Dne 13. 12. pa Miloš poroča Matiji:²²¹ Sedaj imam ves material pripravljen, pa je nastopila druga zapreka. Včeraj sem bil namreč s tov. Dolinskim v svojem novem prostoru, pa mi je človek, pri katerem je prostor, kar nenadoma odpovedal in navajal tisoč vzrokov, ki pa nimajo prav nikake podlage. Ker vem, da ne bi imelo smisla doseči tega s silo in ker se mi je zdelo, da je tudi že govoril raznim ljudem o tem, sem se odločil poiskati nov prostor in upam, da bo v kratkem gotov. Najbolj me jezi, da je prostor že popolnoma gotov in tudi ves material, razen radia in roto stroja že v njem. Sicer bomo pa tudi to čim preje uredili, mož naj pa roma v vojsko, saj je star komaj 35 let. Povedal sem mu jasno, kakšne bodo posledice tega njegovega koraka, pa izgleda da je prepričan, da se le šalimo.

Tov. Bodin je bil tu, pa je zopet odšel in se bo vrnil, čim bo prostor gotov. Dal mi je tudi javko za roto in papir. Roto bomo spravili blizu nekam, papir pa bo šel v Selško tehniko. Ko sem bil pred dnevi s tov. Razinom na terenu, sem si ogledal tudi material, ki je pripravljen za tehnike. Največ je barve, ki bo poslana vsem tehnikam. Papirja je zaenkrat tudi dovolj za tehniko, v kateri bova z Bodinom. Sedaj se nahajam pri tov. Jegorovu, kjer lahko za silo delam. Dokler ne bo prostor

Čeprav je bilo toliko velikih, nerešenih odprtih problemov in je bil Miloš prizadet zaradi razvoja stvari, je v tistih dneh poslal tehnikom v razmnožitev Slovenski poročevalec in posebno izdajo Mladine, v kateri je zbral vse članke o prvem kongresu mladine. Pripravljaj je Našo ženo v večjem obsegu ter Mladino — gorenjska izdaja in Pionirja. (Prvič srečamo v dokumentih, da je Miloš urejeval tudi Pionirja, čeprav je bilo jasno, da nihče drug tega ni mogel delati.)

Med tem časom pa sta se Darja in Bogo mučila z rotostrojem. Darja piše Bodinu 10. 12.:²²⁴ *Danes je bil Bogo v Martinj vrhu. Jutri popoldne bo gotova šina iz usnja. Sicer pa je danes Rajko zvezal šino na treh straneh, tam, kjer je počila na polovici, in tam, kjer je mislila počiti. Kidričev govor sem, zaenkrat še jaz risala na matrico. Veseli me, da ti je všeč. Sestavil ga je seveda Bogo, pa saj to veš. Danes, po par urah spanja bomo začeli s poročevalcem, ki mi ga je poslal Miloš. Presneto, hočejo kar 1000 izvodov. Miloš mi je poslal pištolo. Prav bo, saj ko jaz grem (misli k Janošu), zopet ne bodo nič imeli tu, pa jim bom to pustila.*

V takšni atmosferi je Miloš izkoristil priliko in zopet pisal bratu Borisu na Dolenjsko. Ponovno mu sporoča, da so očeta zapri in odpeljali v Begunje in nato v Nemčijo. Upa, da bo vzdržal. (Joško Zihler je umrl v Dachau pred koncem vojne — op. av.) Zopet opozarja, da je na Gorenjskem nevarnost, da vtihotapijo belo in plavogardistične elemente v OF. Prosi tudi za kritiko svojih del, če pridejo v roke Borisu. *Povsod se opaža vpliv bele garde in njene propagande. Seveda je to tudi posledica zadnje hajke. Mislim, da se bo dvignila tudi morala prebivalstva, čim bo na kakem bojišču zopet malo zaropotalo, prav gotovo pa takrat, ko bo odprta druga fronta. Ljudje so pač taki, da hočejo od Rusov vsak dan zavzetje kakega Kijeva ali Smolenska, ne vidijo pa še vedno ne očitne sabotaže v Italiji.*²²⁵

Take so bile torej okoliščine, ki so imele za posledico, da je propadla ideja o tehniki pri Sv. Tomažu, še preden je začela delati. To je bil vsekakor hud udarec in lahko razumemo, da je nervoza naraščala.

Pripisi

Pri objavljanju fotografij se je avtor držal v glavnem načela, da ne objavlja fotografij, ki so že bile objavljene v Loških razgledih. Tako niso znova objavljene fotografije znanih loških partizanov, ustreljenih talcev in drugih. Fotografij nekaterih oseb avtor ni uspel dobiti. Seveda bo še veliko prilik, da se v Loških razgledih tudi to dopolni.

Med pisanjem prispevka so umrli štirje udeleženci dogodkov, ki so tu opisani: Jože Logar-Božo Ločan, komandant VIII. Loškega bataljona; Andrej Stegnar, sekretar okrožja Kamnik; Valentin Hafner-Žane, sekretar KP občine VI. in Franc Dolenc — p. d. Francon iz Gabrovega. Znova lahko ugotavljamo kako hitro se krči število neposrednih prič medvojnih dogodkov in kako nujno je, da se čim hitreje nadoknadi zamujeno. Avtor bo vesel vsake dopolnitve in popravkov, kajti težko si je zamisliti, da bi pri tako številnih podatkih ne prišlo tudi do napak.

V tretjem nadaljevanju (prihodnjic) tega prispevka o Milošu Zihleru — umetniku, humanistu in borcu bomo pričeli s poglavjem: Zgraditev tehnike v večstrskem mlinu in zapletu v Škofji Loki.

Opombe

1. Glej pismo Lojzeta Kebeta-Stefana Maksu Krmelju-Matiji dne 6. 10. 1942 — *Loški razgledi* 28, 1981, str. 76. — 2. Glej *Gradivo za topografijo NOB, I. Knjiga — Selška dolina*, str. 37 in 38. — 3. Janez Lavtar-Dušan, oče Lovrenc, rojen 10. 6. 1914 na Zalem Logu, štev. 16, sedaj stanuje v Kranju, Planina 23. — 4. Podatki so povzeti iz *Gradiva za topografijo NOB, I. knjiga — Selška dolina*, str. 82, ter anketnega lista Janeza Lavtarja-Dušana in njegove izjave dne

20. 6. 1981; Kopijo anketnega lista in zapis o izjavi hrani avtor. — 5. Jože Sluga-Lenart je do svoje smrti maja 1983. leta stanoval v Ljubljani, Velnarjeva 13. — 6. Pismo Anice Cizej-Marjance Jožetu Slugu-Lenartu 2. 6. 1943, arhiv IZDG, fasc. 660/IV. — 7. Pismo Janeza Kmetja-Mirka PK za Gorenjsko, dne 27. junija 1943, arhiv IZDG, fasc. 660/IV. — 8. Pismo Janeza Kmetja-Mirka PK za Gorenjsko, dne 2. julija 1943, arhiv IZDG, fasc. 660/IV. — 9. Poročilo Janeza Kmetja-Mirka PK za Gorenjsko, dne 2. julija 1943, arhiv IZDG, fasc. 660/IV. — 10. Podatke posredovala Ivanka Bertonec-Jana, rojena Torkar, dne 30. 11. 1922 na Bledu, dne 10. 4. 1982 ter izjava Adolfa Ariglerja-Bodina dne 24. 4. 1982 (zapis o obeh izjavah hrani avtor) — 11. Izpis iz kartoteka padlih borcev NOB pri ZB Škofja Loka ter izjava Antona Zbontarja dne 11. 7. 1981. Črt je bil pri VOS najprej poverjenik za Železnike. *Gradivo za topografijo NOB. II. Selška dolina*, str. 308 (zapis o izjavah hrani avtor). — 12. V *Gradivu za topografijo NOB, I. Selška dolina*, str. 41. To hišo imenujejo tudi »pri Teti« ali »pri Bratu«, str. 60. — 13. Izjava Janeza Lavtarja-Dušana dne 20. 6. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 14. Izjava Matije Bančiča dne 19. 12. 1980 (izjava hrani avtor). — 15. Podatki o tehniki so povzeti iz prispevka Emila Cesarja v *Loških razgledih* 9, 1962; knjige Jožeta Kralla *Gorenjske in štajerske tiskarne; Gradivo za topografijo NOB, I. Selška dolina*, delo Ivane Kovač-Urške in sodalcev; ter izjave Janeza Lavtarja-Dušana dne 20. 6. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 16. Poročilo tehnike Selške z dne 25. 9. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 17. Pismo Janeza Kmetja-Mirka PK za Gorenjsko dne 19. 7. 1943, arhiv IZDG, fasc. 660/IV. — 18. Izjava Jake Markelja-Vilčeta dne 20. 4. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 19. Glej knjigo Jožeta Kralla *Gorenjske in štajerske tiskarne*. — 20. Poročilo Avgusta Grčarja-Matota (ali tudi Miroslava) z dne 6. 4. 1944, arhiv IZDG, fasc. 62. — 21. Pismo Tončke Kunčič-Jane Maksu Krmeljju-Matiji dne 28. 9. 1943, arhiv IZDG, fasc. 660/IV. — 22. Pismo Anice Cizej-Marjance Oskarju Sorliju-Jakobu dne 4. 9. 1943, arhiv IZDG, fasc. 660/IV/4. — 23. Tončka Kunčič-Jana, rojena 14. 1. 1924 na Bledu, poročena Jakopič, stanuje Ljubljana, Trg MDB 12; Jana je nosilka Partizanske spomence 1941. — 24. Izjava Janeza Lavtarja-Dušana dne 20. 6. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 25. Glej Emil Cesar, *Loški razgledi* 9, 1962, str. 23. — 26. Podatki: *Gradivo za topografijo NOB, I. Selška dolina*, str. 40 in 41; Emil Cesar, *Loški razgledi* 9, 1962, str. 62; izjava Janeza Lavtarja-Dušana dne 20. 6. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 27. Glej *Loški razgledi* 28, 1981, str. 99 in 127. — 28. Originalni izvodi *Naše žene — gorenjska izdaja* štev. 1, 2 in 3 so v arhivu IZDG oziroma tudi delno v arhivu Zgodovinskega arhiva Ljubljana, enota Škofja Loka. — 29. Pismo PK za Gorenjsko tehniki Selški z nalogo, da uničijo izvode 3. štev. Naše žene, arhiv Zgodovinskega arhiva v Ljubljani, enota Škofja Loka. — 30. Pismo Anice Cizej-Marjance Jakobu dne 4. 9. 1943, arhiv IZDG, fasc. 660/IV/4. — 31. Izjava Ivanke Bertonec-Jane dne 10. 4. 1982 (zapis o izjavi hrani avtor). — 32. Izjava Janeza Kežarja-Luke dne 15. 7. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 33. Poročilo tehnike Selške 25. 9. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57, kolportažni oddelek. — 34. Adolf Sušteršič-Miran, rojen 26. 9. 1921, danes stanuje Hrastje 3 pri Kranju, štev. 3 — izjava dne 15. 7. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 34a. Kmetija pri Ovirku je bila požgana v zadnji ofenzivi 1945. — 35. Izjava Janeza Kmetja-Mirka, Ljubljana, Japljeva 9, dne 1. 4. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 36. Izjavi Janeza Kmetja-Mirka 1. 4. 1981 ter Janeza Lavtarja-Dušana dne 20. 6. 1981 (zapis o izjavah hrani avtor). Po nekaterih mnenjih je Breda odšla na Koroško šele januarja ali celo februarja 1944 (mnenje Rezke Mede). — 37. Pismo Janeza Kmetja-Mirka PK za Gorenjsko dne 19. 7. 1943, arhiv IZDG, fasc. 660/IV. — 38. Pismo Maksu Krmeljju-Matiji Adolfu Ariglerju-Bodinu dne 2. 7. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 39. Izjava Anice Cizej-Marjance dne 19. 4. 1980 (zapis o izjavi hrani avtor). — 39a. Podatki povzeti iz knjige »Slovenke med NOB/II«. — 40. Marija Jemec, rojena 2. 7. 1909, Davča 25. — 41. Izjava Marije Jemec dne 23. 5. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 42. Pismo Tončke Kunčič-Jane Maksu Krmeljju-Matiji dne 28. 9. 1943, arhiv IZDG, fasc. 660/IV. — 43. Pismo Miloša Zihlerja Adolfu Ariglerju-Bodinu dne 29. 9. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 44. Izjava Tončke Kunčič-Jane dne 9. 9. 1980 (zapis o izjavi hrani avtor). — 45. Pismo Anice Cizej-Marjance Adolfu Ariglerju-Bodinu, arhiv IZDG, fasc. 57. — 46. Pismo Miloša Zihlerja Tinetu Kalanu-Dolinskemu 3. 10. 1943, arhiv v Skofji Loki. — 47. Poročilo tehnike Selške dne 25. 9. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57, kolportažni oddelek. — 48. Poročilo RK tehnike za Selško dolino od 25.—29. 9. 1943, podpisala Silva Janša-Darja, arhiv IZDG, fasc. 57. — 49. Pismo Miloša Zihlerja Adolfu Ariglerju-Bodinu dne 29. 9. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 50. Ni podatkov ali so posebno izdajo izdelovale tudi druge tehnike. — 51. Pismo Miloša Zihlerja Tinetu Kalanu-Dolinskemu dne 3. 10. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 52. Zapisnik o poslanem materialu Pršernu, poslala Saša, arhiv IZDG, fasc. 683/IV. — 53. Glej dnevnik Adolfa Ariglerja-Bodina, arhiv IZDG. — 54. Stanko Petelin, *Prešernova brigada*, 1967, str. 130 ter *Gradivo za topografijo NOB, I. Selška dolina*. — 55. Pismo Miloša Zihlerja domačin v Ljubljano, dne 29. 12. 1943, (original hrani Vanda Zihler). — 56. Glej dnevnik Adolfa Ariglerja-Bodina, arhiv IZDG. — 57. Poročilo RK tehnike za Selško dolino z dne 30. 10. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57, kolportažni oddelek. — 58. Pismo Miloša Zihlerja Adolfu Ariglerju-Bodinu dne 19. 10. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 59. Isto kot pod 58. — 60. Glej knjigo: Krall Jože, *Gorenjske in štajerske tiskarne*, str. 205. — 61. S. Kobal-Florjan, *Loški razgledi* 28, 1981, str. 126. — 62. Glej pismo Miloša Zihlerja Adolfu Ariglerju-Bodinu dne 10. 12. 1943, arhiv IZDG, fasc. 64/b. — 63. Izjava Eme Košir, rojena 1909 v Delinchi v Poljanski dolini, dne 15. 3. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 64. Pismo Miloša Zihlerja Adolfu Ariglerju-Bodinu dne 22. 10. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57; gre za tehniko TIA, ki je bila ustanovljena šele aprila 1944. — 65. Glej pismo Andreja Jesenovca-Rajka Tinetu Kalanu-Dolinskemu dne 12. 9. 1943, arhiv v Skofji Loki B-II-b/4, pismo Bodinu dne 18. 4. 1951, arhiv IZDG, fasc. 65/I ter izjava Andreja Jesenovca 15. 11. 1980 (zapis o izjavi hrani avtor). — 66. Glej Dnevnik Adolfa Ariglerja-Bodina, arhiv IZDG. — 67. Pismo Miloša Zihlerja domačin v Ljubljano dne 24. 10. 1943 (original hrani Vanda Zihler). — 68. Zapisnik o seji rajonskega komiteja dne 28. 6. 1943 kot poročilo PK, arhiv CK KPS štev. 2002. — 69. Poročilo Petra Kavčiča-Jegorova rajonskemu sekretarju Jožetu Kavčiču-Jernaču dne 25. 7. 1943, arhiv CK KPS štev. 2016. — 70. Izjava Adele Janežič (Homanove Delič) dne 24. 3. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 71. Poročilo Jegorova konec julija 1943, arhiv IZDG, fasc. 660 V. c rajonskemu sekretariatu; ohranjeni sta samo zadnji dve strani. — 72. Poročilo Jegorova za čas od 28. 7. do 5. 8. 1943 rajonskemu sekretarju, arhiv v Skofji Loki B-IV, a/1. — 73. Poročilo Tineta Kalana-Dolinskega dne 14. 8. 1943, arhiv v Skofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 74. Pismo Franja Cerarja-Matica

Tinetu Kalanu-Dolinskemu dne 24. 8. 1943, arhiv v Škofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 75. Poročilo Jegorova Dolinskemu dne 6. 9. 1943, arhiv v Škofji Loki B-IV, a/2. — 76. Dnevnik Lojzeta Hafnerja-Slavkova — dnevnik hrani Lojze Hafner. — 77. Poročilo Jegorova 27. 9. 1943, arhiv v Škofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 78. Izjava Andreja Baldermana-Mitje dne 10. 12. 1982 (zapis o izjavi hrani avtor). — 79. Izjava Ane Sinkovec dne 20. 12. 1982 (izjava hrani avtor). — 80. Izjava Tončke Panjan dne 6. 11. 1982 (zapis o izjavi hrani avtor). — 80.a Izjava Vande Ziherl dne 7. 10. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 80.b Adeja Janežič je dne 24. 3. 1983 izjavila, da ona ni bila sekretarka, vse živeče aktiviste pa priznavajo Minko Kalan za sekretarke mestnega odbora SPZZ (zapis o izjavi hrani avtor). — 81. Minka Kalan, Marija (il. ime Maša al Manja), rojena 11. 10. 1903 v Stari Loki, prvič aretirana 8. 2. 1944, dne 27. 3. 1944 poslana na prisilno delo v Nemčijo; danes stanuje Škofja Loka, Partizanska 46. — 82. Minka Tavčar-Irena, pd. pri Sinkovcu v Zmrcnu, rojena 2. 7. 1922 v Zmrcnu, poročena Dekleva, danes stanuje v Zmrcnu; Minka je bila prvič aretirana 27. 1. 1943 in 20. 4. 1943 poslana na delo v Nemčijo, se pol ilegalno vrnila domov in nato 3. 1. 1944 odšla na tečaj v Cerkljo, kjer je bila 27. 1. ujeta, odpeljana v Ljubljano, nato 7. 2. v Loko in 8. 2. v Begunje ter 30. 6. v taborišče Ravensbrück. — 83. Mici Franko (Marija), il. ime Mara, rojena 4. 4. 1913 v Škofji Loki, Poljanska 19; aretirana 8. 2. 1944 in poslana iz Begunj 27. 3. 1944 na prisilno delo v Nemčijo. — 84. Adeja Janežič, il. ime Zora, rojena 5. 6. 1905 v Škofji Loki, aretirana 8. 2. 1944 in iz Begunj dne 27. 3. 1944 poslana na prisilno delo v Nemčijo. — 85. Ana Sinkovec (Ančka), il. ime Jelena, rojena 24. 7. 1919 v Rogatcu na Stajerskem, aretirana 8. 2. 1944, odposlana iz Begunj 27. 3. 1944 na prisilno delo v Nemčijo. — 86. Rozi Hafner (il. ime Tatjana), rojena 9. 3. 1899 v Labinu, danes stanuje Izola. Cankarjev drevored 21; aretirana 8. 2. 1944, 27. 3. odpuščena in nato bila še enkrat v Begunjah v Avstriji. — 87. Betka Pokorn (il. ime Anjuša, aretirana 3. 3. 1944 in iz Begunj poslana na prisilno delo v Nemčijo. — 88. Zinka Suštar (il. ime Boža), rojena 10. 10. 1919 v Zeleznikih, aretirana 8. 2. 1944 ter poslana iz Begunj 27. 3. na prisilno delo v Nemčijo. — 89. Francka Jamnik, rojena Jurjevič 15. 9. 1910 (il. ime Tonka), aretirana 8. 2. 1944, odpeljana iz Begunj v Rawensbrück dne 25. 4. 1944, danes stanuje v Škofji Loki, Poljanska 24. — 90. Tončka Panjan, rojena Poljanec 12. 10. 1916 v Škofji Loki, aretirana 8. 2. 1944 in 21. 4. odpeljana v Gorčičane in nato izseljena. — 91. Julija Selhvac-Liza, rojena 1896 v Podkrajju nad Vipavo, sestra Groge Rupnika iz Srednje vasi, umrla februarja 1975 v Ljubljani. Aretirana je bila februarja 1944, ker so našli gestapovci na njenem vrtu skrite fotografije Tita, ki jih je več sto izvodov razmnožila. Ko so jo vodili v loške zapore, je hotela pobežniti, pa jo je paznik Suštar ujel pred gostilno pri Pustežu na Grabnu. Iz loških zaporov je bila odpeljana v Begunje 24. 2. 1944, od tam pa na Koroško. — 92. Stelka Koložvari, rojena Medved dne 4. 12. 1909, il. ime Barbara, aretirana 8. 2. 1944, iz Begunj poslana na prisilno delo v Nemčijo 27. 3. 1944. Ponovno pripeljana nazaj v Begunje 16. 1. 1945 in izpuščena 10. 3. 1945. Danes stanuje v Lescah, Aljaževa 6. — 93. Mara Guzelj, rojena 18. 10. 1909 v Ljubljani, aretirana 8. 2. 1944, iz Begunj poslana v Nemčijo na prisilno delo 27. 3. 1944, il. ime Meta. — 94. Izjava Lojzeta Hafnerja-Slavka dne 11. 11. 1982 (zapis o izjavi hrani avtor). — 95. Glej dopis Jegorova Valentinu Hafnerju-Zanetu, arhiv v Škofji Loki, fasc. okrožja Škofja Loka A-V, -1. — 96. Izjava Lojzeta Hafnerja-Slavka dne 25. 5. 1981 ter 11. 11. 1982 (zapis o izjavah hrani avtor). — 97. Blagajniško poročilo Lojzeta Hafnerja-Slavka z dne 29. 10. 1943, arhiv v Škofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 97.a Izjava Staneta Bernika-Artija dne 10. 3. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 97.b Poročilo Pavleta Gosarja-Razina dne 2. 11. 1943, arhiv v Škofji Loki B-II, b/26. — 97.c Poročilo Razina z dne 14. 12. 1943, arhiv v Škofji Loki B-III, 22. — 98. Zapisnik seje mestnega komiteja Škofja Loka z dne 3. 11. 1943, arhiv v Škofji Loki, fasc. B-IV, a/3. — 99. Pismo Karla Sinkovca-Jurija z dne 5. 10. 1943, arhiv IZDG, fasc. 660/IV. — 100. Okrožnica Jegorova, naslovljena na Valentina Hafnerja-Zaneta z dne 26. 10. 1943, arhiv v Škofji Loki, fasc. OF V, Rajonski odbor OF Škofja Loka. — 101. Izjavi Tončke Panjan dne 6. 11. 1982 in Ane Sinkovec dne 20. 12. 1982 (zapis o izjavi hrani avtor). — 102. Izjava Tončke Panjan dne 6. 11. 1982 (zapis o izjavi hrani avtor). — 103. Izjava Cirile Jamnik-Saše dne 26. 10. 1982. — 104. Pismo Lojzeta Hafnerja-Slavka Razinu dne 20. 10. 1943, arhiv IZDG, fasc. 683/IV. — 105. Datum je zabeležen v dnevniku Lojzeta Hafnerja-Slavka. — 106. Izjava Franca Zupančiča-Marjana dne 28. 1. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 107. Peter Kavčič-Jegorov, Justin Dolinar-Adam, Franc Luskovec-Cveto, Valentin Završnik-Zdravko, Janko Sink-Runo, Franc Križaj-Stefan, Franc Vodnik-Zivko, Franc Sifer-Rovtar, Stane Bernik-Arti. — 108. Zapisnik sestanka rajonskega komiteja z dne 5. 11. 1943, arhiv CK ZKS — 2039. — 109. Izjava Staneta Bernika-Artija dne 12. 3. 1981. — 110. Poročilo Okrožne komisije VOS Škofja Loka, z dne 28. 1. 1944, arhiv v Škofji Loki, fasc. E. — 111. Izjava Tončke Panjan dne 6. 11. 1982 (izjava hrani avtor, a ni našel originala navedenege obvestila). — 112. Pismo Maksa Krmelj-Matije Dolinskemu dne 31. 10. 1943, arhiv v Škofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 113. Vabilo za sestanek rajonskega komiteja, arhiv v Škofji Loki B-III-13. — 114. Franc Vodnik-Zivko, pd. Savec iz Puštala, rojen 19. 7. 1918 v Puštalu, bil pri Adamu org. sekretar KP občine II., vstopil v NOB 3. 3. 1943 v Loško četo, padel v nedeljo 16. 1. 1944 pri hiši Franca Tušarja, pd. Cegljarja, v Puštalu. — 115. Zapisnik 1. sestanka rajonskega komiteja Škofja Loka z dne 5. 11. 1943, arhiv CK KPS — 2039. — 116. Poročilo Tineta Kalana-Dolinskega PK za Gorenjsko dne 14. 11. 1943, arhiv v Škofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 117. Poročilo Jegorova dne 8. 12. 1943, arhiv v Škofji Loki, B-III-19. — 118. Poročilo OK KPS (Dolinski) Maksu Krmelj-Matiji dne 1. 12. 1943, arhiv v Škofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 119. Priloga k poročilu Dolinskega dne 1. 12. 1943 PK za Gorenjsko, arhiv v Škofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 120. Pismo Pavla Erznoznika-Dušana Dolinskemu sredi novembra 1943, arhiv IZDG. — 121. Pismo PK Dolinskemu dne 6. 12. 1943, arhiv v Škofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 122. Isto kot pod 101. — 123. Poročilo Dolinskega PK dne 1. 12. 1943, arhiv v Škofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 124. Poročilo Jegorova z dne 8. 12. 1943, arhiv v Škofji Loki, fasc. B-III-19. — 125. Isto kot pod 124. — 126. Dopis Jegorova Okrožnemu komiteju Šk. Loka dne 13. 3. 1944, arhiv v Škofji Loki, B-III/93. — 127. Poročilo Jegorova okrožju Škofja Loka z dne 27. 12. 1943, arhiv v Škofji Loki, fasc. B-III-25. — Podatki o Antonu Grudnu-Gašperju so povzeti iz kartoteke padlih borcev NOB pri ZB Škofja Loka. — 129. Dopis štaba Gorenjskega odreda tehniki Selški dne 16. 10. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 130. Poročilo Darje o delu tehnike Selške od 25. 9. do 29. 10. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57 ter dnevnik Adolfa Ariglerja-Bodina, istotam. —

131. Pismo Miloša Ziherla Dolinskemu dne 27. 10. 1943, arhiv v Skofji Loki, B-II-b/22. — 132. Poročilo tehnike Selske za dne 30. 10. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57; v poročilu že omenja, da sta prišli dve novi moči, medtem ko je v Bodinovem dnevniku ta prihod zabeležen šele 5. 11. 1943. — 133. Izjava žene Jerneja Dermote dne 11. 7. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 134. Original 3. številke Naše žene hranita IZDG ter arhiv v Skofji Loki. — 135. Glej S. Kobal-Florjan, *Loški razgledi* 28, 1981 ter N. Kavčič *Loški razgledi* 29, 1982. — 136. Pismo Darje Bodinu 7. 11. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 137. Isto kot pod 136. — 138. Pismo Miloša Ziherla Bodinu v Ziri dne 13. 11. 1943 kot odgovor na Bodinovo pismo iz Zirov, arhiv IZDG, fasc. 57. — 139. Bodinovo pismo Edu Bregarju-Donu dne 10. 11. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 140. Bodinovo pismo Donu dne 23. 10. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 141. Bodinovo pismo Ivanu Bertonciju-Janošu dne 4. 11. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 142. Bodinovo pismo Matiji dne 9. 11. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 143. Podatki povzeti iz Bodinovega dnevnika, arhiv IZDG. — 144. Pismo Miloša Ziherla Bodinu dne 13. 11. 1943, arhiv IZDG, fasc. 57. — 145. Isto kot pod 144. — 146. Joško Ziherl je bil v Begunjah le prehodno in ni vpisan v knjigo zapornikov. — 147. Pismo Miloša Ziherla bratu Borisu dne 9. 11. 1943 (arhiv Vande Ziherl). — 148. Pismo Darje Bodinu dne 16. 11. 1944, arhiv IZDG, fasc. 64/Ic. — 149. »Globel« je bilo ilegalno ime partizanske domačije, pd. pri Stimovcu, Zali Log 40; danes tam biva Albina Zbontar. — 150. Bodinova izjava dne 12. 4. 1983, (zapis o izjavi hrani avtor). — 151. Poročilo Okrožnega odbora OF o poteku ofenzive »Traufe« z dne 1. 12. 1943, arhiv v Skofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 152. Pismo Miloša Ziherla Matiji dne 13. 12. 1943, arhiv IZDG, fasc. 705. — 153. Bodinova izjava dne 12. 4. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 154. Podatki so povzeti iz karakteristik bratov Zupan, seznam članov partije okrožja Skofja Loka, arhiv CK KPS. — 155. Seznam članov partije Poljskega bataljona z dne 17. 12. 1942, arhiv IZDG, fasc. 660/L. — 156. Izjavi Antona Peternela-Igorja in Ivana Bizanta-Krpana dne 23. 11. 1982 (zapis o izjavah hrani avtor). — 157. Podatki povzeti iz članka Zapisi o Poljanski četi — IV, Borec št. 6, 7, 1981 — Janko Mravlje-Marko. — 158. Janko Mravlje-Marko, Zapisi o Poljanski četi V, Borec, št. 11, 1981. — 159. Pismo Metoda (Jože Zupan) Dolinskemu dne 5. 10. 1943, arhiv v Skofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 160. Pismo Jožeta Kavčiča-Jernača Dolinskemu dne 10. 8. 1943, arhiv v Skofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 161. Vse navedene hišne številke so današnja oštevilčenost hiš. — 162. Izjava Franca Kuralta-Matjaža, Zabnica 45, dne 29. 6. 1983. — 163. Pismo Jožeta Zupana-Metoda Dolinskemu dne 12. 8. 1943, arhiv v Skofji Loki, A-VI-e/1. — 164. Metodovo pismo Dolinskemu (nima datuma) okrog 1. 9. 1943; k Dolinskemu prišlo 2. 9. 1943, arhiv v Skofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 165. Valentin Završnik-Zdravko, rojen 14. 2. 1922, Virmaše 34, jeseni 1943 sekretar KP občine IV, decembra 1943 bil v Partijski šoli v Cerknem, nato v Skofjeloškem odredu, padel 1. 4. 1945 na Vojskem. — 166. Izjava Janka Ziherla-Digučka dne 29. 6. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 167. Izjava Franca Hafnerja-Boljeta, Sv. Duh 58 dne 4. 3. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 168. Izjava Franca Kuralta, pd. Cernetov, dne 29. 6. 1983. — 169. Metodovo poročilo Dolinskemu dne 10. 9. 1943, arhiv v Skofji Loki, A-VI-e/2. — 170. Podatki povzeti iz Metodovih pism ter izjav Staneta Kuralta, Janeza Sifrerja ter Pavleta Lužarja dne 12. 10. 1983 ter izjave Franca Kuralta dne 29. 6. 1983 (pismene izjave in zapis hrani avtor). — 171. Dopis Dolinskega Metodu 24. IX. 1943, arhiv v Skofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 172. Metodovo poročilo Dolinskemu 5. 10. 1943, arhiv v Skofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 173. Metodovo poročilo Dolinskemu dne 7. 10. 1943, arhiv v Skofji Loki, fasc. B-II-a/5. — 174. Metodovo pismo Dolinskemu dne 25. 9. 1943, arhiv v Skofji Loki B-II-b-43. — 175. Izjava Minke Kuralt-Urške dne 20. 11. 1981 (zapis hrani avtor); Minka Kuralt stanuje sedaj v Ljubljani, Kersnikova 11. — 176. Johanca Jenko-Urška, poročnica Andromako, danes stanuje Seničica pri Medvodah. — 177. Izjava Minke Kuralt-Urške dne 20. 11. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 178. Izjava Tončke Panjan dne 6. 11. 1982 (zapis o izjavi hrani avtor). — 179. Poročilo rajonskega sekretarja Dolinskega od 1. do 10. 10. 1943, arhiv v Skofji Loki, B-III-7. — 180. Poročilo Jožeta Zupana-Metoda Matiji dne 18. 10. 1943, arhiv IZDG, fasc. 705. — 181. Poročilo Marijana Masterla muzeju v Skofji Loki dne 27. 5. 1982. — 182. Metodovo poročilo Dolinskemu 17. 10. 1943, arhiv v Skofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 183. Metodovo pismo Dolinskemu dne 19. 10. 1943, arhiv v Skofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 184. Metodovo pismo Dolinskemu 23. 10. 1943, arhiv v Skofji Loki, fasc. A-VI-e/4. — 185. Jakob Jamnik-Urh, p. d. Jurcev iz Zabnice, rojen 27. 7. 1897, umrl 5. 4. 1958; doma je bil iz Podreče 25, v Zabnici pa se je priženil leta 1934. — 186. Metodovo pismo Dolinskemu 27. 10. 1943, arhiv v Skofji Loki, mapa: zapuščina Tineta Kalana. — 187. Pismo Jakoba Jamnika-Urha Dolinskemu konec oktobra; pismo je prišlo k naslovijencu 2. 11. 1943, arhiv v Skofji Loki A-IV-2/5. — 188. Antonija Sifrer, p. d. Gregorčeva, rojena 4. 11. 1899 v Zabnici, stanuje Zabnica 55; izjava dne 9. 11. 1982 ter pismo z dne 21. 2. 1983, (zapis o izjavi hrani avtor). — 189. Metodovo pismo Dolinskemu dne 2. 12. 1943, arhiv v Skofji Loki, fasc. B-II-b/31. — 190. Jože Kuralt, radiotehnik, doma iz Zabnice 22, danes ima svojo delavnico na Bledu, Zagoriška 21. — 191. Ing. Peter Oman, rojen 18. 7. 1898 v Zabnici 26, ubit na domu 26. 11. 1944; glej knjigo Jože Vidic, Crna roka in izjavo Minke Kuralt dne 20. 11. 1981. — 192. Metodovo pismo Bodinu 8. 12. 1943; arhiv IZDG, fasc. 64/Lc. — 193. Bodinovo pismo Metodu dne 17. 12. 1943, arhiv IZDG, fasc. 64/Lf. — 194. Bodinovo pismo Metodu 25. 12. 1943; arhiv IZDG, fasc. 64/Lf. — 195. Jože Logonder je bil po vojni najprej obsojen na smrt, nato pomiložen in zaprt okrog 15 let. Premoženje je bilo zaplenjeno, po vojni ni hotel pobegniti in se je sam javil našim oblastem. — 196. Podatke posredovala Antonija Sifrer in Janez Sifrer ter iz arhiva v Gorenjskem muzeju in Kranju, mapa Zabnica. — 197. Izjava Franca Kuralta, dne 26. 6. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 198. Izjava Antonije Sifrer dne 9. 11. 1982. — 199. Izjava Janka Ziherla-Digučka dne 29. 6. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 200. Isto kot pod 197. — 201. Izjava Valentine Hafner, por. Gorjanc, Zg. Bitnje 75, sedaj 24, dne 29. 6. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 201.a Izjava Marije Friškovec je posredoval Janez Sifrer dne 15. 10. 1983. — 201.b Poročilo Jegorova od 8.—28. 12. 1943, arhiv v Skofji Loki, fasc. B-III-25. — 201.c Izjava Antonije Sifrer dne 9. 11. 1982 (zapis o izjavi hrani avtor). — 202. Izjava Janeza Sifrerja, Zabnica 26, dne 15. 10. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 203. Metodovo pismo Bodinu 23. 12. 1943 kot odgovor na pismi od 17. in 25. 12. 1943, arhiv IZDG, fasc. 64/Lc. — 204. Izjava Franca Kuralta dne 29. 6. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 205. Metodovo pismo Valentinu Završniku-Zdravku dne 31. 1. 1944, arhiv v Skofji Loki B-III-60. — 206. Avgust Grčar-Mato ali Miroslav, dahes

stanuje Maribor, Majerjeva 16. — 207. Metodovo pismo Avgustu Grčarju dne 28. 3. 1944, arhiv IZDG, fasc. 705. — 208. Izjava Franca Kuralta dne 29. 6. 1983 (zapis o izjavi hrani avtor). — 209. Izjava Antonije Križaj (Ararjeve) dne 10. 6. 1956, pismeno izjavo hrani Gorenjski muzej v Kranju, mapa Zabnica. — 210. Izjava Antonije Sifrer dne 9. 11. 1982. — 211. Bodinovo pismo Matiji dne 1. 12. 1943, arhiv IZDG, fasc. 64/I.b. — 212. Pismo Franca Kavčiča-Veljka Bodinu dne 14. 11. 1943, arhiv IZDG, fasc. 64/I.c. — 213. Bodinovo pismo Matiji dne 1. 12. 1943, arhiv IZDG, fasc. 64/I.b. — 214. Izjava Andreja Jesenovca-Rajka dne 26. 11. 1961 (kopijo pismene izjave hrani avtor). — 215. Darjino pismo Bodinu dne 30. 11. 1943, arhiv IZDG, fasc. 64/I.c. — 216. Glej Bodinov dnevnik, arhiv IZDG. — 217. Bodinovo pismo Matiji, dne 9. 12. 1943, arhiv IZDG, fasc. 64/I.c. — 218. Darjino pismo Bodinu dne 9. 12. 1943; arhiv IZDG, fasc. 64/I.c. — 219. Bodinovo pismo Matiji dne 9. 12. 1943, arhiv IZDG, fasc. 64/I.c. — 220. Pismo Miloša Ziherla Bodinu 10. 12. 1943, arhiv IZDG, fasc. 64/b; žal je pismo ohranjeno le deloma. — 221. Miloševo pismo Matiji dne 13. 12. 1943, arhiv IZDG, fasc. 705. — 222. Ema Košir, Tomaževo 4, rojena 1909 v Delnicah: izjava dne 15. 3. 1981 (zapis o izjavi hrani avtor). — 223. Izjava Cirile Jamnik-Saše dne 27. 3. 1980 (zapis o izjavi hrani avtor). — 224. Darjino pismo Bodinu dne 10. 12. 1943, arhiv IZDG, fasc. 64/I.c. — 225. Pismo Miloša Ziherla bratu Borisu dne 13. 12. 1943. (arhiv Vande Ziherl).